

PENSJONSVEILEDER 2023

kommunal tjenestepensjon

Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VIIIs gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 64 40
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Geoffrey Kempton

FORORD

Pensjonsveilederen utgis for attende år på rad. *Konkurranseveileder (Veileder for konkurransen av offentlig tjenstepensjon i KS' tariffområde)* finnes i egen lenke på www.pensjonskontoret.no, under fanen Pensjonsveileder 2023.

Pensjonsveilederen er tenkt å være et godt grunnlag for de som ønsker å sette seg inn i hva kommunal tjenstepensjon er. Videre en hjelp til de kommuner/fylkeskommuner/virksomheter i KS' tariffområde som vurderer en anbudskonkurranse eller opprettelse av pensjonskasse for sin kommunale tjenstepensjon.

Fjorårets bruk av Konkurransveilederen er blitt evaluert, og det er gjort enkelte presiseringer. Konkurransveilederen er i Excel-format og er tenkt å kunne inngå som en del av kommunens konkurransegrunnlag i en eventuell anbudskonkurranse, med de tilpasninger som kommunene/fylkeskommunen måtte gjøre.

I år har kapitlene 7, 8, 9 og 10 vært på høring til KLP, Storebrand og Pensjonskasseforeningen. KLP og Storebrand også har gitt innspill til Konkurransveilederen.

Pensjonsveilederen er generelt oppdatert med hensyn til regelverk og språk. Nytt i år er blant annet:

Kapittel 6 har en ny omtale av markedsdialog og en utvidet omtale av konkurranse med forhandling. I kapittel 7 er det tatt inn et nytt eksempel på utjevning av reguleringspremie, for de som født etter 1962. Kapitlene 8 og 9 har oppdaterte omtaler av bufferfond og kapitalforvaltningsrisiko.

I kapittel 10 er det tatt inn oppdatert informasjon om kapitalforvaltningskostnader skal brutto- eller nettoføres. Det er Pensjonskontorets vurdering at det bør ses bort fra kapitalforvaltningskostnader i en anbudskonkurranse, inntil avklarende regelverk er utarbeidet av Finansdepartementet.

Videre anbefaler Pensjonskontoret at engangseffekter knyttet til frigjøring av bufferfond det året flytting skjer, ikke inngår i evalueringen under tildelingskriteriet *Pris*. Pensjonskontoret har til hensikt å se nærmere på om hvordan forskjeller mellom *pensjonsleverandørenes* retningslinjer for bufferfond, eventuelt kan og skal hensyntas i tildelingskriteriene. Status på arbeidet omtales i Pensjonsveilederen 2024. Retningslinjene for bufferfond kan imidlertid tas hensyn til i vurdering av *kvaliteten i kapitalforvaltningen*.

Arntzen de Besche Advokatfirma AS og Actecan AS sammen med Rann Rådgivning AS har som uavhengige rådgivere også i år bistått Pensjonskontoret i utarbeidelsen av årets veiledere.

Pensjonsveileder 2023 ble godkjent av Pensjonskontorets styre 09.03.23.

Oslo, mai 2023
Pensjonskontoret

INNHOOLD

1	PENSJONSKONTORET	8
1.1	INNLEDNING	9
1.1.1	Historie	9
1.1.2	Organisering og vedtekter	10
1.2	FINANSIERING	10
1.3	STYRET	10
1.3.1	Styrets sammensetning	10
1.3.2	Styrets oppgaver	10
1.4	SEKRETARIATET	10
1.5	BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING	11
1.6	ANDRE SEKRETARIATSTJENESTER	11
2	SGS 2020 PENSJONSORDNINGER – SENTRALE BESTEMMELSER	12
2.1	INNLEDNING	13
2.2	SGS 2020 PENSJONSORDNINGER	13
2.3	FLYTTEBESTEMMELSER	13
2.4	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	14
2.5	VEDTAK OM FLYTTING	14
2.6	DRØFTINGSPLIKT	15
2.7	PREMIEUTJEVNING	15
3	TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR	16
3.1	INNLEDNING	17
3.2	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE	18
3.2.1	Nærmere om levealdersjustering og individuell garanti	18
3.2.2	Nærmere om fleksibelt uttak av alderspensjon	21
3.3	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE	23
3.3.1	Opptjening i gammel ordning før 2020	23
3.3.2	Opptjening i ny ordning fra og med 2020	23
3.3.3	Eksempel på pensjon fra ny pensjonsordning, med AFP	24
3.3.4	Eksempel på pensjon fra ny pensjonsordning, med betinget tjenestepensjon	25
3.3.5	Eksempel på beregning av pensjon for en ansatt som har hatt opptjening i både gammel og ny ordning	26
3.4	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE MED SÆRALDERSGRENSE	27
3.5	AFP OG BETINGET TJENESTE- PENSJON I KOMMUNAL SEKTOR	28
3.5.1	Ansatte født i 1962 eller tidligere	28
3.5.2	Ansatte født i 1963 eller senere	29

3.6	OVERGANGSORDNINGER OG UAVKLARTE SPØRSMÅL	30	6.3	VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON – PENSJONSKASSE OG LIVSFORSIKRINGSFORETAK	53
3.7	UFØREPENSJONSORDNINGER	31	6.3.1	Innledning	53
3.7.1	Uføretrygd i folketrygden	31	6.3.2	Egenregi og utvidet egenregi	54
3.7.2	Uførepensjon i kommunal sektor	32	6.3.3	Kjøp fra ekstern aktør (livsforskringsforetak)	55
3.8	ETTERLATTEPENSJON	32	6.4	ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES	56
3.9	REGULERING AV PENSJONER	33	6.4.1	Vær ute i god tid	56
4	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN	34	6.4.2	Pensjonsutvalg	57
4.1	INNLEDNING	35	6.4.3	Kommunestyrets behandling	57
4.2	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN	35	6.4.4	Beslutning om valg av leverandør	59
4.2.1	Pensjonskasser og innskudds-pensjonsforetak - Lovens kapittel 2	35	6.4.5	Bistand fra Pensjonskontoret	59
4.2.2	Kollektiv og individuell livsforsikring - Lovens kapittel 3	36	6.4.6	Bruk av pensjonsrådgivere	59
4.2.3	Kommunale pensjonsordninger - Lovens kapittel 4	39	6.4.7	Flytting – viktige momenter	59
4.2.4	Flytting - Lovens kapittel 6	41	6.5	GJENNOMFØRING AV ANSKAFFELSE ETTER ANSKAFFELESSEKSELVERKET	60
4.3	HOVEDPUNKTER I FINANSFORETAKSLOVEN	42	6.5.1	Skjematisk oversikt over anskaffelsesprosessen	60
5	AKTØRER I TJENESTE-PENSJONSMARKEDET	44	6.5.2	Planlegging	60
5.1	INNLEDNING	45	6.5.3	Beslutning om anskaffelsesprosess	61
5.2	LIVSFORSIKRINGSFORETAK	45	6.5.4	Grunnleggende prinsipper	61
5.2.1	Statusmøter	45	6.5.4.1	Krav til likebehandling	62
5.3	PENSJONSKASSE	45	6.5.4.2	Krav til forutberegnelighet	62
5.3.1	Pensjonskasser i KS' tariffområde	46	6.5.4.3	Krav til etterprøvbarehet	63
5.3.2	Interkommunale pensjonskasser	46	6.5.4.4	Forholdsmessighet	63
5.4	INTERESSEORGANISASJONER	46	6.5.5	De ulike prosedyrene	63
5.4.1	Finans Norge	46	6.5.6	Valg av prosedyreform – kontrakt over EØS terskelverdi	65
5.4.1.1	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	46	6.5.7	Anskaffelsesdokumentene	67
5.4.1.2	Bransjeavtale – Avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenestepensjon	47	6.5.8	Konkurransegrunnlagets innhold	67
5.4.2	Pensjonskasseforeningen	47	6.5.9	Kunngjøringsplikten	68
5.4.3	Kontaktmøter	48	6.5.10	Tilbudsfrister	68
5.5	PENSJONSRAÐGIVERE	48	6.5.11	Kvalifikasjonskravene	68
5.5.1	Kjøp av rådgivningstjenester	48	6.5.12	Bruk av egenerklærings-skjema (ESPD)	69
5.5.2	Rådgivere innen kommunal tjenestepensjon	49	6.5.13	Tildelingskriterier og tilbudsevaluering	70
5.6	OVERSIKT OVER PENSJONSKASSENE I KS' TARIFFOMRÅDE	50	6.5.14	Vekting av tildelingskriteriene	72
6	ANSKAFFELESSEKSELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	52	6.5.15	Begrunnelse for valg av leverandør	74
6.1	INNLEDNING	53	6.5.16	Adgangen til å be om ettersending og avklaring av tilbudene	75
6.2	ANSKAFFELESSEKSELVERKET ANVENDELSE PÅ KOMMUNAL PENSJON	53	6.5.17	Anskaffelsesprotokoll	77
			6.6	KONTRAKTEN	77
			6.6.1	Rettslige rammer for kontrakten	77
			6.6.2	Kontraktens varighet	77
			6.6.3	Endring av kontrakt – begrensninger	78
			6.7	MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	79
			6.8	KJØP GJENNOM INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE	80
			6.8.1	Forholdet til reglene om utvidet egenregi	80
			6.8.2	Kontrollvilkåret	80

6.8.2.1	Kontrollkriteriet - hva bør oppdragsgiver ta hensyn til?	82	8.2.5	Aktuarfunksjonen og risikostyringsfunksjonen i et livsforsikringsforetak	109
6.8.3	Aktivitetsvilkåret – begrensninger for utadrettet virksomhet	83	8.3	KAPITALKRAV FOR ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK	109
6.8.3.1	Pensjonskassenes aktiviteter	84	8.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	112
6.8.4	Fravær av private eierandeler	84	8.4.1	Forvaltning av pensjonsmidler i særskilt investeringsportefølje	113
6.8.4.1	Kommersielle aktører med kommunal pensjon i interkommunal pensjonskasser?	85	8.5	FORSIKRINGSRISIKO	114
6.9	INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG-OFFENTLIG SAMARBEID	87	8.6	PREMIE OG UTJEVNINGS-FELLESSKAP	114
6.10	OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFESESREGLVERKET	87	8.7	PREMIE FOR BLANT ANNET ADMINISTRASJON, KAPITAL-FORVALTNING OG RENTEGARANTI	115
7	PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER	88	8.8	ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER	115
7.1	INNLEDNING	89	8.8.1	Medlemsregistre	115
7.2	PREMIEBEREGNING	89	8.8.2	Pensjonsberegning	115
7.2.1	Årlig premie	91	8.8.3	Pensjonsutbetaling	116
7.2.2	Reguleringspremie	91	8.8.4	Fakturering og kontoutskrift	116
7.2.3	Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser	91	8.8.5	Service og medlemsinformasjon	117
7.2.4	Premie for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere	92	8.8.6	Fordeling av overskudd	117
7.3	PREMIEUTJEVNING OG PREMIEESTIMATER	93	8.8.7	Kapitalforvaltning	118
7.3.1	Eksempler på premieutjevning	94	8.8.8	Lovpålagt informasjon til medlemmene (lyrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	118
7.3.2	Premieestimator	97	9	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE	120
7.4	PREMIETARIFF	98	9.1	INNLEDNING	121
7.4.1	Beregningsrente	98	9.2	RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER	122
7.4.2	Dødelighetsgrunnlag	99	9.2.1	Konsesjon	124
7.4.3	Uføregrunnlag	99	9.2.2	Vedtekter	124
7.4.4	Premiefritak	99	9.2.3	Styret	125
7.4.5	Diverse andre premieelementer	100	9.2.4	Daglig leder	125
7.4.6	Fortjenestemargin i premietariffen	101	9.2.5	Rapportering, regnskapsføring, revisor og internkontroll	126
7.5	PREMIEFOND, BUFFERFOND OG TILDELING AV AVKASTNING	101	9.3	KAPITALKRAV FOR EN PENSJONSKASSE	127
7.6	PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONSFORPLIKTELSE I KOMMUNENS REGNSKAP	103	9.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	129
8	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK	106	9.5	FORSIKRINGSRISIKO	131
8.1	INNLEDNING	107	9.6	PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP	131
8.2	RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSFORETAK	108	9.7	PREMIE FOR BLANT ANNET ADMINISTRASJON, KAPITAL-FORVALTNING OG RENTEGARANTI	132
8.2.1	Konsesjon	108	9.8	OPERASJONELL RISIKO	132
8.2.2	Vedtekter	108	9.9	ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER I EN PENSJONSKASSE	133
8.2.3	Styret	108	9.9.1	Medlemsregistre	133
8.2.4	Regnskapsføring, rapportering og internkontroll	109	9.9.2	Pensjonsberegning	133
			9.9.3	Pensjonsutbetaling	133

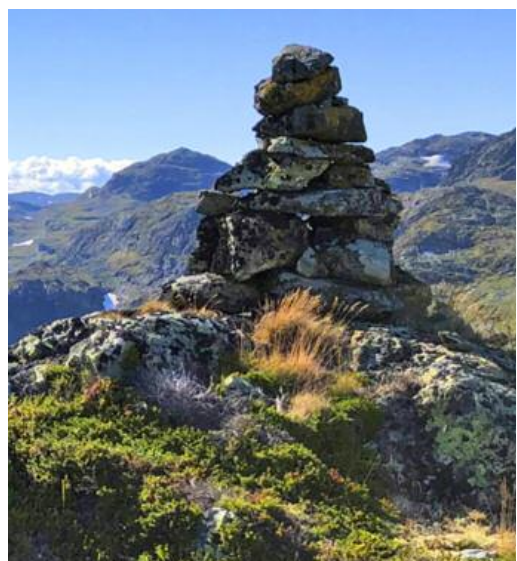

9.9.4	Fakturering, kontoutskrift og regnskap	134	10.2.5.3.5	Merverdier i hold-til-forfall-porteføljen	163
9.9.5	Service og medlemsinformasjon	134	10.2.5.3.6	Innholdet i aktuell investerings-portefølje som tilbys	163
9.9.6	Fordeling av overskudd	135	10.2.5.3.7	Gjennomsnittlig rentegaranti	164
9.9.7	Kapitalforvaltningsstrategi	135	10.2.5.3.8	Premie for rentegaranti	164
9.9.8	Overvåking av kapitalforvaltningen	136	10.2.5.3.9	Bærekraftige investeringer	164
9.9.9	Rapportering	136	10.2.5.3.10	Historisk avkastning	165
9.9.10	Lovpålagt informasjon til medlemmene (yrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	137	10.2.5.3.11	Investeringssteam	165
10	MER OM TJENESTEPENSJONS-LEVERANDØRENE	138	10.2.6	Enganseffekter	165
10.1	INNLEDNING	139	10.2.6.1	Frigjøring av egenkapital ved fraflytting fra KLP eller krav om innbetaling av egenkapital ved tilflytting til KLP	166
10.1.1	Tjenestepensjonsleverandører	139	10.2.6.2	Endring i premiereserven	167
10.1.2	Krav til involvering av ansatte ved vurdering av tjenestepensjonsleverandør	140	10.2.6.3	Frigjøring av bufferfond på slutten av flytteåret	167
10.1.3	Flytteprosesser	140	10.2.7	Annet	168
10.2	LIVSFORSIKRINGSFORETAK	142	10.3	OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE	169
10.2.1	Innledning	142	10.3.1	Innledning	169
10.2.2	Konkurranseveilederen	143	10.3.2	Proessen med vurdering av og eventuelt opprettelse av pensjonskasse	169
10.2.3	Tildelingskriterier	147	10.3.3	Pris og kvalitet på forsikringsrisiko og administrasjon	171
10.2.4	Pris og kvalitet på forsikringsrisiko	148	10.3.3.1	Forsikringsrisiko	171
10.2.5	Pris og kvalitet på administrasjon, kapitalforvaltning og egenkapitalvurderinger	152	10.3.4	Administrasjon	172
10.2.5.1	Pris og kvalitet på administrasjon	153	10.3.5	Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening	172
10.2.5.1.1	Administrasjonspremie	153	10.3.5.1	Kapitalforvaltning og avkastning	172
10.2.5.1.2	Premie til administrasjonsreserve	154	10.3.5.2	Premie for kapitalforvaltning	174
10.2.5.1.3	Termin tillegg	154	10.3.5.3	Premie for rentegaranti	174
10.2.5.1.4	Kvalitet på administrasjon/service	154	10.3.5.4	Kostnad ved egenkapitalbetjening	175
10.2.5.1.5	Kundeteam	155	10.3.6	Service og nærhet til pensjonsordningen for kommuner og ansatte	175
10.2.5.2	Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening	156	10.3.7	Medbestemmelse	176
10.2.5.2.1	Vurdering av premien for kapitalforvaltning	156	10.3.8	Operasjonell risiko	176
10.2.5.2.2	Vurdering av premie for rentegaranti	157	10.3.9	Engangseffekter, herunder egenkapitalkrav og solvenskapitalkrav	177
10.2.5.2.3	Særskilt investeringsportefølje	158	10.3.10	Annet	177
10.2.5.2.4	Vurdering av fortjenesteelement	159			
10.2.5.2.5	Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP	159	ORD OG UTTRYKK	178	
10.2.5.3	Kvalitet på kapitalforvaltning	160	DOMSREGISTER	192	
10.2.5.3.1	Vurdering av mulig framtidig avkastning	161			
10.2.5.3.2	Finansiell risikostyring	162			
10.2.5.3.3	Nivå på solvenskapitaldekning ut over 100 prosent	162			
10.2.5.3.4	Maksimalt bufferfond	162			

1. PENSJONSKONTORET

- Pensjonskontoret
  - Etablert av tariffpartene i kommunal sektor etter hovedtariffoppgjøret i 2004
  - Består av et styre og et sekretariat
  - Fører tilsyn med pensjonsbestemmelsene i SGS 2020
- Pensjonsveileder kan brukes som en oppslagsbok for kommunal tjenestepensjon og tilhørende temaer

1.1 INNLEDNING

Pensjonsveileder publiseres årlig på Pensjonskontorets nettsted. Den er ment som et hjelpemiddel i spørsmål om tjenstepensjon og som en veileder i forbindelse med valg og anskaffelse av kommunal tjenstepensjon. Bestemmelsen for kommunal tjenstepensjon er nedfelt i den sentrale generelle særavtale – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020) i KS' tariffområde.

SGS 2020 gjelder for alle kommuner og fylkeskommuner i KS' sektor (unntatt Oslo) samt alle bedrifter og virksomheter som er medlemmer i Samfunnsbedriftene (heretter omtalt som *kommunen*). Unntakene er der Samfunnsbedriftene har egne tariffavtaler. Pensjonskontoret påser at livsforsikringsforetak og pensjonskasser (*pensjonsinnretninger*) praktiserer pensjonsbestemmelsene i SGS 2020 på korrekt måte. Se kapittel 2 *SGS 2020 – sentrale bestemmelser* for en nærmere omtale av SGS 2020.

Per i dag er det to livsforsikringsforetak som tilbyder forvaltning av kommunal tjenstepensjon. Alternativet til å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak er å etablere en pensjonskasse eller å bli medlem av en interkommunal pensjonskasse. Per i dag er det ingen som har konsesjon fra Finanstilsynet til å drive en interkommunal pensjonskasse.

1.1.1 HISTORIE

Endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet resulterte i at markedet for kommunal tjenstepensjon ble endret. DNB Livsforsikring AS (DNB) (tidligere Vital Forsikring) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand) tok opp konkurransen med Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP), som var markedsleder. Det så dermed ut til å bli et tiltakende antall årlige konkurranser/flyttinger av tjenstepensjonskontrakter. Med dette bakgrunnsteppet ble partene i hovedtariffoppgjøret 2004 enige om å opprette Pensjonskontoret, som blant annet fikk i oppgave å avgi uttalelser i flyttesaker.

Etter at Storebrand (desember 2012) og DNB (juni 2013) besluttet å trekke seg ut av markedet for kommunal tjenstepensjon, var det lenge kun ett livsforsikringsforetak i markedet. Høsten 2019 besluttet Storebrand å gjeninntrre i det offentlige tjenstepensjonsmarkedet.

1.1.2 ORGANISERING OG VEDTEKTER

Pensjonskontoret er organisert som en forening og består av et styre og et sekretariat. Pensjonskontorets medlemmer er arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene som er part i SGS 2020, representert ved KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne kommune.

Pensjonskontorets vedtekter inneholder formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, årsmøte og årsmøtets oppgaver, samt vedtektsendring og oppløsning. Les mer om dette på Pensjonskontorets nettsted: www.pensjonskontoret.no

1.2 FINANSIERING

Arbeidsgivere i KS' tariffområde betaler en årlig kontingent til Pensjonskontoret, fastsatt i SGS 2020 § 12-3. *Pensjonsinnretningene* krever inn kontingenten fra sine kunder og overfører et samlet kontingentbeløp til Pensjonskontoret innen den 01.04 hvert år. Kontingentgrunnlaget er samlet pensjonsgrunnlag i den enkelte pensjonsordning den 31.12 året før.

1.3 STYRET

1.3.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av representanter fra medlemsorganisasjonene. Disse er som

nevnt KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne kommune. I SGS 2020 § 12-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon.

1.3.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av SGS 2020 § 12-1:

- Avgjøre tvist om forståelsen av bestemmelsene etter § 11-1
- Foreslå justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor
- Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig
- Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området
- Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet
- Vedta tilsettinger og virksomhetsplan
- Legge fram forslag til regnskap og budsjett
- Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse

1.4 SEKRETARIATET

Sekretariatets oppgaver følger av SGS 2020 § 12-2:

- Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde
- Forberede saker til Pensjonskontorets styre
- Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til

regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet

- *Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan*
- *Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser*
- *Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven*

1.5 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i SGS 2020 § 11-1:

«Tvist om forståelsen av disse tariffbestemmelser knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videre-sendelse til Pensjonskontoret».

Etter denne bestemmelsen kan pensjonsinnretningene bringe enkeltsaker inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsbestemmelsene i SGS

2020. Det vil være sakens prinsipielle sider Pensjonskontorets styre kan ta stilling til, det vil si den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser.

Dersom det er ønskelig med en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten, jf. SGS 2020 § 11-2.

1.6 ANDRE SEKRETARIATSTJENESTER

Siden 2008 utfører Pensjonskontoret sekretariatstjenester for Overføringsavtalens sikringsordning (Sikringsordningen).

Sikringsordningen sikrer etter nærmere regler regulering av pensjonsrettigheter som er opparbeidet hos arbeidsgivere som opphører ved konkurs/akkord eller ved annet opphør, eller som ikke betaler premie ved forfall. Se Sikringsordningens nettsted for mer informasjon om blant annet Sikringsordningens vedtekter.

Alle arbeidsgivere som er tilsluttet *Overføringsavtalen* betaler et årlig tilskudd til Sikringsordningen.

2. SGS 2020 PENSJONSORDNINGER – SENTRALE BESTEMMELSER

- SGS 2020 inneholder bestemmelser om opphør og flytting av pensjonsavtaler
  - Siste frist for oppsigelse er 30.09. inneværende kalenderår
  - Endelig vedtak om flytting må skje innen 01.12.
  - Det er kommunestyret, fylkestinget eller bedriftens styre som selv må ta den endelige beslutningen om flytting.
  - Bytte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte
- SGS 2020 setter krav om premieutjevningsfellesskap

2.1 INNLEDNING

SGS 2020 Pensjonsordninger (heretter kalt SGS 2020) trådte i kraft 01.01.20. Denne sentrale generelle særavtalen inneholder pensjonsbestemmelsene som tidligere var en del av Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS' tariffområde og nye bestemmelser for arbeidstakere født i 1963 og senere.

I dette kapittelet går vi blant annet nærmere inn på sentrale bestemmelser i forbindelse med flytting av en pensjonsavtale. Det er i dag to livsforsikringsforetak som tilbyr kommunal tjenestepensjon. Kommuner og fylkeskommuner kan også etablere pensjonskasse.

Les mer om pensjonsleverandørene i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak* og kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*.

2.2 SGS 2020

SGS 2020 trådte i kraft 01.01.20 og inneholder ny pensjonsordning for arbeidstakere født 1963 og senere. Datidens pensjonsbestemmelser i HTA kapittel 1, 2, 3 med vedlegg 4 – *Vedtekter for avtalefestet pensjon* og vedlegg 5 – *Vedtekter for Tjenestepensjonsordning – TPO*, ble fra samme tidspunkt flyttet fra HTA til SGS 2020, med enkelte tilpasninger og endringer.

Formålet med SGS 2020 har vært å gjøre bestemmelsene mer tilgjengelig for både arbeidstakere og arbeidsgivere, ved å samle bestemmelsene om pensjon og etablere en ny struktur for oppbygging av bestemmelsene.

Særavtalen er inndelt i to deler. Del I har bestemmelser om tjenestepensjon, del II har

bestemmelser om AFP.

Del I om tjenestepensjon er inndelt i fire kapitler. Kapittel 1 har gjennomgående bestemmelser som regulerer forhold om hvem pensjonsordningen omfatter, pensjonsgrunnlag, aldersgrense, premiebetaling med mer. Kapittel 2 har bestemmelser om alderspensjon til arbeidstakere født 1962 eller tidligere, og kapittel 3 har bestemmelser om alderspensjon til arbeidstakere født 1963 eller senere. Kapittel 4 har bestemmelser om uføre- og etterlattepensjoner.

Del II har i kapittel 1 bestemmelser om AFP for de som er født i 1962 og tidligere. Kapittel 2 skal inneholde bestemmelser om ny AFP.

De sentrale tariffparter ble enige om en ny toårig avtale høsten 2021, som skal gjelde for perioden 01.01.22. – 31.12.23.

2.3 FLYTTEBESTEMMELSER

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av en pensjonsavtale følger av:

■ SGS 2020 § 8-1 *Opphør eller flytting av pensjonsavtale:*

«a. Oppsigelsesfrist

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med tre måneders frist til opphør ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 1.12.

b. Flytting av pensjonsavtale

Når oppsigelse skjer i forbindelse med flytting av forsikringsavtalen til annen Pensjonsinnretning gjelder forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6. (...)»

■ SGS 2020 § 8-2 Drøftingsplikt

«Ved skifte av selskap/pensjonskasse skal dette drøftes med de tillitsvalgte.

Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring.

Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestyret/styret.»

Flytting av kommunal tjenestepensjon kan etter SGS 2020 kun skje ved kalenderårets slutt, det vil si 01.01. Pensjonskontoret kan imidlertid etter SGS 2020 § 12-1 avgi uttalelse i flyttesaker.

2.4 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommuner, fylkeskommuner og bedrifter/-virksomheter i KS' tariffområde (heretter omtalt som *kommunen*) er i SGS 2020 § 8-1 bokstav a gitt en *tre måneders frist* til å si opp pensjonsavtalen med sin nåværende leverandør med virkning fra kalenderårets slutt. Siste frist for å si opp avtalen i henhold til SGS 2020 blir dermed *30.09.* inneværende kalenderår. Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 6 har bestemmelser som gjelder flytting mellom *pensjonsinnretninger*. Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jf. forsvl. § 6-1 bokstav d.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan sendes elektronisk, jf. forsvl. §6-5 første ledd. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.5 VEDTAK OM FLYTTING

Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen 01.12. det enkelte år, jf. SGS 2020 § 8-1 bokstav a.

Det følger av SGS 2020 § 8-2 at det er *kommunestyret/fylkestyret/styret* selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket.

Kravet om at det skal fattes vedtak om skifte av pensjonsleverandør gjelder selv om det kun er ett livsforsikringsforetak som tilbyr forvaltning av kommunal tjenestepensjon.

Bakgrunnen for dette er at SGS 2020 stiller formelle krav til hvordan en flytteprosess skal gjennomføres. Dersom *kommunen* velger å etablere en pensjonskasse, anses også dette som et skifte av pensjonsleverandør. Følgelig er det også et krav om at det fattes vedtak om dette.

2.6 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter SGS 2020 § 8-2 å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres *tidligst mulig* og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting allerede når bytte av pensjonsleverandør eller etablering av pensjonskasse er i en utredningsfase.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelsene fra de tillitsvalgte, som representerer de yrkesaktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i *kommunestyret/fylkestinget/styret*.

2.7 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningsskapskap er nedfelt i SGS 2020 § 8-3 Finansierings-system:

«Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. (...)»

SGS 2020 § 10-2 Premiebetaling nr. 1, annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde.»

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningsskapskap. Med mindre partene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningsskapskap. Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningsskapskap i livsforsikringsforetaket eller i pensjonskassen.

Les mer om premieutjevning i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

3. TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

SGS 2020 Pensjonsordninger

Alderspensjon

- Livsvarig utbetaling
- Levealdersjustering av pensjoner
- Regulering som i folketrygden
- Ansatte i ulike årskull har fra 01.01.20 ulike pensjonsordninger:
  - Ansatte født i 1962 eller tidligere har fortsatt bruttopensjon som skal samordnes med alderspensjon fra folketrygden
  - Ansatte født i 1963 eller senere tjener opp påslagspensjon. De som har opptjening før 2020 får i tillegg oppsatt bruttopensjon for opptjening i gammel ordning

AFP

- Ansatte født i 1962 eller tidligere:
  - Offentlig AFP er en tidsbegrenset ytelse fra 62-67 år:
    - Fra 62 – 65 år blir AFP beregnet etter folketrygdens regelverk
    - Fra 65 – 67 år blir AFP beregnet som det beste av tjenestepensjon og folketrygdberegnet AFP
  - AFP skal ikke levealderjusteres
- Ansatte født i 1963 eller senere:
  - Offentlig AFP et livsvarig påslag til alderspensjon etter modell av privat AFP. Fleksibelt uttak fra 62 til 70 år, senere uttak gir høyere livsvarig pensjon enn tidlig uttak. AFP levealdersjusteres

3.1 INNLEDNING

Kommunal tjenestepensjon er tariffestet, men følger i hovedsak det samme regelverket som lov om Statens pensjonskasse. I dette kapittelet benyttes «offentlig» tjenestepensjon og AFP også om kommunale tjenestepensjons- og AFP-ordninger.

Med virkning fra 01.01.20 ble pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen i KS' tariffområdet flyttet til en egen sentral generell særavtale, SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020).

De senere årene har det blitt gjort en rekke endringer i de offentlige tjenestepensjonsordningene og AFP-ordningene:

- I 2011 ble tjenestepensjon og AFP delvis tilpasset innføringen av fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden fra 62 år, og det ble innført levealdersjustering og nye regler for regulering av pensjon under utbetaling
- I 2015 ble det, som følge av innføringen av ny uføretrygd i folketrygden, gjort store endringer i uførepensjonsordningen i offentlig tjenestepensjon
- I 2020 ble det innført en ny alderspensjonsordning for ansatte født i 1963 eller senere. Disse skal også få ny livsvarig AFP, eventuelt betinget tjenestepensjon dersom de ikke kvalifiserer for AFP. Ansatte som er født i 1962 eller tidligere har beholdt den gamle tjenestepensjonsordningen og AFP-ordningen

Endringene som trådte i kraft 01.01.20 har bakgrunn i avtalen mellom partene i arbeidslivet om tjenestepensjon for ansatte i offentlig

sektor av 03.03.18. Det nye regelverket ble tatt inn i SGS 2020 i forbindelse med tariffoppgjøret i 2019.

Alderspensjonsregelverket for ansatte født i 1962 eller tidligere beskrives i punkt 3.2. I punkt 3.3 beskrives alderspensjonsordningen som gjelder fra 01.01.20 for ansatte født i 1963 eller senere.

All opptjening i ulike offentlige tjenestepensjonsordninger skal ses i sammenheng ved utbetaling av pensjon. Dette gjelder pensjon opptjent i både gammel og ny alderspensjonsordning. Samlet pensjon utbetales av den siste tjenestepensjonsordningen den enkelte var medlem av. Kostnadene fordeles mellom de ulike ordningene vedkommende har opptjening hos.

Pensjonsutvalget foreslo i sin utredning NOU 2022: 7 *Et forbedret pensjonssystem* blant annet at aldersgrensene i folketrygdens alderspensjonssystem og i øvrige trygdeytelser fra folketrygden skal økes gradvis i tråd

med utviklingen i en såkalt normert pensjoneringsalder fra og med årskullet 1964.

Utvalget mente at også aldersgrensene i tjenestepensjonsordninger og AFP-ordninger bør økes dersom aldersgrensene økes i folketrygden, men presiserer at dette må vurderes nærmere av de som forvalter regelverket for de ulike ordningene. I dette kapittelet legges gjeldende aldersgrenser i tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor til grunn.

3.2 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

Ansatte som er født i 1962 eller tidligere er omfattet av den gamle ordningen, en såkalt bruttopensjonsordning. Regelverket for ordningen framgår av SGS 2020. Kapittel 1 i SGS 2020, del I, inneholder gjennomgående bestemmelser for alle ansatte, uavhengig av når de er født, og regulerer forhold som hvem pensjonsordningen omfatter, pensjonsgrunnlag, aldersgrense, premiebetaling, med mer. Kapittel 2 inneholder de særskilte reglene for alderspensjon til ansatte som er født i 1962 eller tidligere, den gamle ordningen. Pensjonsordningen gir de ansatte rett til en livsvarig alderspensjon som sammen med alderspensjon fra folketrygden skal utgjøre 66 prosent av sluttlønn (bruttopensjon). Pensjonen samordnes med alderspensjon fra folketrygden, det vil si at folketrygdpensjonen trekkes fra bruttopensjonen fra offentlig tjenestepensjon. Det kreves minst 30 års tjenestetid for å få full offentlig tjenestepensjon. Videre kreves det minst 3 års samlet opptjening i offentlige tjenestepensjonsordninger for å få rett til pensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres, det vil si at pensjonsnivået for nye pensjonister justeres i takt med utviklingen i befolkningens levealder. En individuell garantiordning bidrar imidlertid til å redusere effektene av levealdersjusteringen.

I folketrygden kan alle ta ut alderspensjon fleksibelt etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Fleksibelt uttak betyr at den enkelte selv kan velge uttakstidspunkt samt at pensjonen kan tas ut helt eller delvis. At uttaksreglene er nøytrale innebærer at årlig alderspensjon blir lavere jo tidligere pensjonen tas ut. Ansatte født i 1962 eller tidligere kan imidlertid ikke ta ut alderspensjon fra den offentlige tjenestepensjonsordningen før fra 67 år, med mindre de har særaldersgrense.

Reglene for levealdersjustering, individuell garanti og fleksibelt uttak utdypes og illustreres gjennom eksempler i punktene 3.2.1 og 3.2.2

Alderspensjonen avkortes dersom pensjonisten mottar inntekt fra en stilling som er medlemspliktig i en offentlig tjenestepensjonsordning. Pensjonen kan kombineres uten avkortning med inntekt fra ikke medlemspliktige arbeidsforhold. Dette er normalt inntekt fra arbeid i privat sektor.

3.2.1 NÆRMERE OM LEVEALDERJUSTERING OG INDIVIDUELL GARANTI

Offentlig tjenestepensjon skal levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres derfor ved at bruttopensjonen deles på et såkalt

justeringstall som bygger på folketrygdens levealdersjusteringsfaktorer som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV). For årskull til og med 1953-kullet tilsvarer justeringstallene folketrygdens *forholdstall*. Forholdstall benyttes til å levealdersjustere gammel alderspensjon fra folketrygden. Årskull til og med 1953 mottar kun gammel alderspensjon fra folketrygden.

Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet får dels gammel og dels ny alderspensjon fra folketrygden. Offentlig tjenestepensjon skal derfor samordnes dels med gammel, dels med ny alderspensjon fra folketrygden. Den delen av offentlig tjenestepensjon som samordnes med ny alderspensjon fra folketrygden levealdersjusteres med et justeringstall som fastsettes ut fra folketrygdens *delingstall*. Delingstallene benyttes til å levealdersjustere ny alderspensjon fra folketrygden.

Les mer om forholdstall og delingstall på NAVs nettside:

www.nav.no/no/person/pensjon/alderspensjon/relatert-informasjon/forholdstall-og-delingsstall

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres etter forventet levealder for sitt årskull. Har forventet levealder økt, blir årlig pensjon lavere enn for foregående kull. Dette skyldes at opptjent pensjon skal fordeles over en lengre forventet utbetalingsperiode.

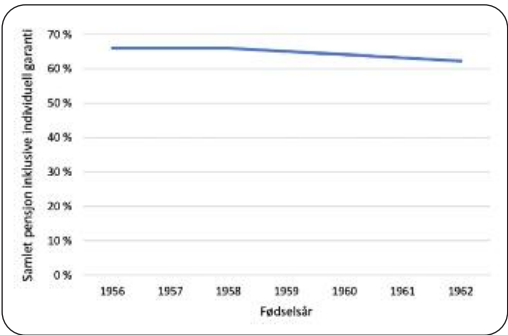
En individuell garantiordning sikrer at alle ansatte som er født i 1958 eller tidligere og som har full opptjeningstid, får en samlet pensjon fra tjenestepensjon og folketrygd på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget *etter* levealdersjustering, gjennom et garantitillegg. De som ikke har full opptjening ved uttak av tjenestepensjon, har en forholdsmessig garanti. Eksempelvis har de som har 25 års opptjening en garanti på 25/30 av 66 prosent. I dette eksempelet sikrer ordningen den ansatte dermed en samlet pensjon på minst 55 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Ansatte født i 1959–1962 får en avtakende andel av garantitillegget som er gitt til og med 1958-kullet. For disse årskullene avhenger garantitillegget både av hvor mye opptjening den ansatte har hatt før 2011 og hvilket årskull vedkommende tilhører. Det beregnes først et fullt garantitillegg etter reglene som gjelder til og med 1958-kullet. Det fulle tillegget avkortes deretter med forholdet mellom den ansattes opptjeningstid før 2011 og hele opptjeningstiden, begrenset oppad til maksimal opptjeningstid på 30 til 40 år. Så avkortes garantitillegget utfra årskullet den ansatte tilhører, slik at 1959-kullet får 90 prosent av tillegget, 1960-kullet får 80 prosent av tillegget, 1961-kullet får 70 prosent av tillegget og 1962-kullet får 60 prosent av tillegget.

Figur 1 illustrerer hvilke pensjonsnivåer kommunalt ansatte i ulike årskull er sikret gitt at de har full opptjeningstid i den offentlige tjenestepensjonsordningen. Det garanterte nivået for årskullene 1959 – 1962 kan avvike noe fra dette eksempelet ettersom det blant annet avhenger av hvor stor andel av den ansattes karriere som har vært før 2011.

Figur 1: Garantert pensjonsnivå for kommunalt ansatte født i 1962 eller tidligere.

Forutsetninger: Uttak av pensjon ved 67 år, opptjening i folketrygd og tjenestepensjon fra 24 år, lønn 6 G.

I det videre gis det tre eksempler på beregning av pensjon ved forskjellige uttaksaldere for kommunalt ansatte i født i 1956, som blir 67 år i 2023.

Eksempel 1: Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1956-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering	Pensjon pga levealders- justering
Offentlig tjenestepensjon etter samordning	108 000	362 000	99 000
Folketrygd	330 000	- 9 000	- 32 000
Samlet pensjon	470 000	429 000	- 41 000
Kompensasjonsgrad (%)	64,1	70,2	
Individuelt garantitillegg		12 000	
Samlet pensjon		441 000	
Kompensasjonsgrad (%)		66,0	

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 24 år i både folketrygd og tjenestepensjon.

Den **individuelle garantiordningen** sikrer at medlemmer av offentlige tjenestepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenestepensjon og folketrygden på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

Eksempel 1 viser hvordan levealdersjusteringen påvirker pensjonen for en person født i 1956 (fyller 67 år i 2023) som har en sluttlønn på 6 G, og som tar ut alderspensjon fra både folketrygden og offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Personer født i 1956 får 70 prosent av alderspensjonen fra folketrygden beregnet etter de gamle reglene i folketrygden og 30 prosent fra den nye alderspensjonen.

Eksempellet viser at levealdersjusteringen reduserer årlig tjenestepensjonen med kr 9 000 og alderspensjonen fra folketrygden med kr 32 000, samlet kr 41 000. Denne reduksjonen fører til at samlet pensjon blir lavere enn det garanterte pensjonsnivået på 66 prosent. Det skal derfor utbetales et garantitillegg på kr 12 000 slik at samlet pensjon blir 66 prosent etter levealdersjustering.

3.2.2 NÆRMERE OM FLEKSIBELT UTTAK AV ALDERSPENSJON

Alderspensjon fra folketrygden kan som nevnt tas ut fra 62 år. Denne pensjonen kan med andre ord tas ut tidligere enn offentlig tjenestepensjon. Regelverket som regulerer hvordan offentlig tjenestepensjon skal ses i sammenheng med folketrygd, samordningsreglene, er tilpasset at de to pensjonene kan være tatt ut

på forskjellig tidspunkt. Hovedregelen er at samordningen skal skje som om alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig med tjenestepensjonen. Dette innebærer at det ikke spiller noen rolle for størrelsen på utbetalt offentlig tjenestepensjon når folketrygden faktisk blir tatt ut.

Eksempel 1 i punkt 3.2.1 viste hvordan pensjonen beregnes og levealdersjusteres når tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig ved 67 år.

Eksempel 2 illustreres det hvordan pensjonen påvirkes dersom alderspensjonen fra folketrygden ble tatt ut ved 62 år i stedet for fra 67 år for en person som er født i 1956. Beregningsforutsetningene er ellers de samme som i *Eksempel 1*.

Eksempel 2: Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 og 67 år og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Årlige pensjoner ved 67 år, etter levealdersjustering. 1956-kullet.

	Samtidig uttak av folketrygd og tjenestepensjon ved 67 år	Uttak av folketrygd ved 62 år og offentlig tjenestepensjon ved 67 år
Offentlig tjenestepensjon etter samordning	99 000	99 000
Folketrygd	330 000	251 000
Samlet pensjon	429 000	350 000
Kompensasjonsgrad (%)	64,1	52,3
Individuelt garantitillegg	12 000	12 000
Samlet pensjon	441 000	362 000
Kompensasjonsgrad (%)	66,0	54,1

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 24 år i både folketrygd og tjenestepensjon.

Eksempellet viser at den offentlige tjenstepensjonen ikke påvirkes av om folketrygden tas ut ved 62 år eller 67 år. Dette er fordi det i samordningen av tjenstepensjon og folketrygd alltid skal legges til grunn at de to pensjonene tas ut samtidig.

Alderspensjonen fra folketrygden blir imidlertid lavere dersom den er tatt ut ved 62 år. Dette skyldes dels at vedkommende har mindre opptjening ved 62 år, og dels at opptjent pensjon skal fordeles over flere utbetalingsår. I dette eksempelet blir folketrygden, og samlet pensjon, kr 79 000 lavere ved 67 år når folketrygden tas ut ved 62 år i stedet for ved 67 år.

Eksempellet illustrerer videre at også den individuelle garantien skal beregnes som om folketrygd og tjenstepensjon tas ut samtidig. Det betyr at garantitillegget blir det samme selv om folketrygden er tatt ut ved 62 år eller samtidig med tjenstepensjonen ved 67 år.

Kommunalt ansatte kan velge å stå i jobb

også ut over 67 år. Eksempel 3 viser hvordan pensjonen beregnes dersom eksempelpersonen i Eksempel 1 velger å utsette uttaket av pensjon med ett år, til 68 år.

I dette eksempelet øker den samlede årlige pensjonen med kr 24 000 når pensjonsuttaket utsettes fra 67 til 68 år. Siden denne eksempelpersonen har full opptjening i den offentlige tjenstepensjonsordningen ved 67 år, er det pensjonen fra folketrygden som øker relativt sett mest. Økningen i tjenstepensjonen på kr 3 000 skyldes at levealdersjusteringen av bruttopensjonen blir redusert når uttaket utsettes.

Siden samlet pensjon blir høyere enn 66 prosent når uttaket utsettes til 68 år, vil vedkommende ikke lenger ha rett på et individuelt garantitillegg. Garantitillegget eksempelpersonen får om pensjonene tas ut ved 67 år fører til at den reelle økningen i samlet pensjon ved å utsette pensjonsuttaket med ett år blir redusert fra kr 24 000 til kr 12 000.

Eksempel 3: Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygd og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 og 68 år. Årlige pensjoner etter levealdersjustering. 1956-kullet.

	Uttak ved 67 år	Uttak ved 68 år
Offentlig tjenstepensjon etter samordning	99 000	102 000
Folketrygd	330 000	351 000
Samlet pensjon	429 000	453 000
Kompensasjonsgrad (%)	64,1	67,7
Individuelt garantitillegg	12 000	
Samlet pensjon	441 000	
Kompensasjonsgrad (%)	66,0	

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 24 år i både folketrygd og tjenstepensjon.

3.3 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE

Alle som er født i 1963 og senere vil fra 01.01.20 tjene opp alderspensjon i en ny tjenestepensjonsordning, en såkalt påslagsordning. Regelverket for den nye ordningen framgår av SGS 2020, del I, Kapittel 3.

Samtidig som disse ansatte startet opptjening av påslagspensjon i 2020, så stoppet opptjeningen i den gamle pensjonsordningen, jf. omtalen i punkt 3.1. Ansatte som har hatt opptjening i den gamle ordningen før 2020 vil dermed få pensjon fra både gammel og ny pensjonsordning.

Ansatte født i 1963 eller senere kan ta ut alderspensjon, fra både gammel og ny ordning, fleksibelt fra 62 år.

Videre kan de kombinere alderspensjon med inntekt, både fra offentlig og privat sektor, uten noen form for avkortning av tjenestepensjonen.

I punkt 3.3.1 og punkt 3.3.2 vises to eksempler på pensjonsberegning for ansatte som kun får opptjening i ny pensjonsordning. I punkt 3.3.5 illustreres pensjonsberegningen for en ansatt som har hatt opptjening i både gammel og ny ordning.

3.3.1 OPPTJENING I GAMMEL ORDNING FØR 2020

Ansatte som har hatt opptjening i offentlig tjenestepensjonsordning før 2020, og som samlet sett har minst 3 års tjenestetid i gammel og ny tjenestepensjonsordning, får rett til en såkalt oppsatt pensjonsrett fra den

gamle pensjonsordningen. Se punkt 3.1 for en nærmere beskrivelse av den gamle pensjonsordningen.

Når alderspensjonen fra gammel ordning beregnes som en oppsatt pensjon, kan kravet til full opptjening være høyere enn 30 år, likevel maksimalt 40 år. Hvor mange år som kreves avhenger av hvor mange år det var til aldersgrensen da den enkelte første gang ble medlem av en offentlig tjenestepensjonsordning. Var det over 40 år settes kravet til 40 år, var det mindre enn 30 år settes kravet til 30 år, og dersom det var mellom 30 og 40 år settes kravet til dette antallet år.

Oppsatt pensjon beregnes videre ut fra pensjonsgrunnlaget på fratredelsespunktet, regulert i takt med veksten i G fram til uttak av pensjon. For de som er født i 1963 eller senere og var medlem av en offentlig tjenestepensjonsordning 31.12.19, regnes 31.12.19 som fratredelsestidspunkt i gammel ordning.

3.3.2 OPPTJENING I NY ORDNING FRA OG MED 2020

Fra 01.01.20 tjener offentlig ansatte født i 1963 eller senere opp tjenestepensjon i en ny pensjonsordning. Ordningen omtales som en påslagsordning siden tjenestepensjonen beregnes uavhengig av og kommer som et påslag til alderspensjonen fra folketrygden. Dette i motsetning til pensjon fra den gamle bruttoordningen som skal samordnes med folketrygdens alderspensjon.

I påslagsordningen tjener de ansatte hvert år inntil fylte 75 år opp en viss andel av lønn til en pensjonsbeholdning. Den årlige opptjeningen utgjør:

- 5,7 prosent av inntekt mellom 0 og 12 G
- et tillegg på 18,1 prosent for inntekt mellom 7,1 G og 12 G

Tidligere opptjent pensjonsbeholdning reguleres hvert år i takt med veksten i G. På uttakstidspunktet deles opptjent pensjonsbeholdning på folketrygdens delingstall for å finne årlig pensjon.

Påslagspensjonen utbetales livsvarig.

De som slutter før uttak av pensjon, vil beholde den opptjente pensjonsbeholdningen. Denne beholdningen vil i så fall bli regulert i takt med den årlige reguleringen av G fram til uttak av pensjon, på samme måte som om de fortsatt hadde vært ansatt.

Det kreves minst 1 års samlet opptjening i offentlig sektor for å få rett på alderspensjon fra påslagsordningen. Også opptjeningstid i gammel pensjonsordning før 01.01.20 medregnes i dette kravet.

I tillegg til påslagspensjon tjener ansatte født

i 1963 eller senere fra 01.01.20 opp rett til en betinget tjenstepensjon som kommer til utbetaling dersom de ikke får rett til AFP. Årlig opptjening av betinget tjenstepensjon er 3 prosent av inntekt opp til 7,1 G til og med det året den ansatte fyller 61 år. AFP beregnes til sammenlikning ut fra 4,21 prosent av inntekt opp til 7,1 G. Se mer om betinget tjenstepensjon og AFP i punkt 3.5.

3.3.3 EKSEMPEL PÅ PENSJON FRA NY PENSJONSORDNING, MED AFP

I dette punktet illustreres beregning av alderspensjon fra påslagsordningen og ny offentlig AFP. Se punkt 3.5 for en nærmere beskrivelse av ny AFP. Eksempelet er hentet fra Prop. 87 L (2018-2019), punkt 14.4.1.

Eksempelpersonen er født i 1993, starter karrieren ved fylte 27 år og har en inntekt på 6 G (per i dag kr 668 682) i hele karrieren. Vedkommende tjener hvert år opp påslagspensjon fra offentlig tjenstepensjon tilsvarende 5,7 prosent av inntekt til en pensjonsbeholdning.

Eksempel 4: Årlig pensjon fra folketrygd, ny offentlig tjenstepensjon og ny AFP ved førstegangsuttak av pensjon ved ulike aldre.

	Uttaksalder 62 år	Uttaksalder 67 år	Uttaksalder 70 år
Påslagspensjon	55 000	76 000	93 000
+ Ny AFP	41 000	49 000	56 000
+ Folketrygd	176 000	241 000	296 000
= Samlet pensjon i kroner	272 000	366 000	445 000
Kompensasjonsgrad (%)	40,6	54,8	66,5

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 27 år i både folketrygd og tjenstepensjon.

Han eller hun får i tillegg beregnet en AFP-beholdning tilsvarende 4,21 prosent av all inntekt inntil fylte 62 år. I folketrygden tjener vedkommende opp 18,1 prosent av inntekt til en pensjonsbeholdning hvert år.

Pensjonene fra påslagsordningen, ny AFP og folketrygden beregnes ved å dele opptjent beholdning på folketrygdens delingstall som gjelder på uttakstidspunktet.

Eksempel 4 viser hvordan folketrygd, påslagspensjon og AFP varierer når pensjonsuttaket skjer ved henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år. Alle pensjonene øker når uttaket utsettes, men AFP øker relativt sett mindre enn folketrygd og påslagspensjon. Grunnen til dette er at opptjening etter fylte 62 år ikke regnes med når AFP beregnes.

3.3.4 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON FRA NY PENSJONSORDNING, MED BETINGET TJENESTEPENSJON

I dette punktet illustreres beregning av alders-

pensjon fra påslagsordningen og betinget tjenestepensjon, det vil si for en person som ikke får AFP. Se punkt 3.5 for en nærmere beskrivelse av betinget tjenestepensjon. Eksempelen er hentet fra Prop. 87 L (2018-2019), punkt 14.4.2.

Eksempelpersonen i eksemplene i dette punktet er født i 1993, starter karrieren ved fylte 27 år og har en inntekt på 6 G (per 01.05.22 kr 668 682) i hele karrieren. Det antas at vedkommende jobber som selvstendig næringsdrivende i 4 år, fra 54 år til 57 år, og dermed ikke kvalifiserer for AFP. Vedkommende får derfor betinget tjenestepensjon i stedet for AFP.

Pensjonene fra påslagsordningen, betinget tjenestepensjon og folketrygden beregnes ved å dele opptjent beholdning på delingstallet som gjelder på uttakstidspunktet.

Eksempel 5 viser beregnet folketrygd, påslagspensjon og betinget tjenestepensjon gitt uttak fra henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år.

Eksempel 5: Årlig pensjon fra folketrygd, ny offentlig tjenestepensjon og betinget tjenestepensjon ved førstegangsuttak av pensjon ved ulike aldre.

	Uttaksalder 62 år	Uttaksalder 67 år	Uttaksalder 70 år
Påslagspensjon	49 000	68 000	84 000
+ Ny AFP	0	0	0
+ Betinget tjenestepensjon	26 000	31 000	35 000
+ Folketrygd	176 000	241 000	296 000
= Samlet pensjon i kroner	251 000	340 000	415 000
Kompensasjonsgrad (%)	37,4	51,0	62,1

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 27 år i både folketrygd og tjenestepensjon.

3.3.5 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON FOR EN ANSATT SOM HAR HATT OPPTJENING I BÅDE GAMMEL OG NY ORDNING

I *eksempel 6* illustrerer pensjonsberegningen for en person født i 1973 som startet karrieren ved fylte 27 år, har en inntekt på 6 G (per i dag kr 668 682), jobber hele karrieren i offentlig sektor, og som tar ut pensjon fra 67 år. Det er lagt til grunn at eksempelpersonen får offentlig AFP.

Eksempelpersonen har 20 års opptjening i gammel tjenstepensjonsordning før 2020, og ytterligere 20 års opptjening i påslagsordningen fra 01.01.20.

Eksempelen viser hvordan tjenstepensjonen er sammensatt av en del fra gammel bruttoordning og en del fra den nye påslagsordningen.

Eksempel 6: Beregning av pensjon fra gammel og ny ordning.

Pensjon ved uttak fra 67 år		
Oppsatt bruttopensjon opptjent før 2020	$\frac{66 \% * 6G * 20/40}{1,304}$	$\frac{220\ 665}{1,304} = 169\ 222\ \text{kr}$
- Samordningsfradrag	$\frac{98 \% * (18,1 \% * 40\ \text{år} * 6G) * 20/40}{17,50}$	$\frac{2\ 372\ 216}{17,50} = 135\ 555\ \text{kr}$
+ Samordningstillegg	$\frac{2,5 * G * 20/40}{17,50}$	$\frac{139\ 309}{17,50} = 7\ 961\ \text{kr}$
= Utbetalt bruttopensjon		41 627 kr
+ Påslagspensjon	$\frac{5,7 \% * 20\ \text{år} * 6G}{17,50}$	$\frac{762\ 297}{17,50} = 43\ 560\ \text{kr}$
+ Ny AFP	$\frac{4,21 \% * 35\ \text{år} * 6G}{17,50}$	$\frac{985\ 303}{17,50} = 55\ 303\ \text{kr}$
+ Folketrygd	$\frac{18,1 \% * 40\ \text{år} * 6G}{17,50}$	$\frac{4\ 842\ 561}{17,50} = 274\ 643\ \text{kr}$
= Samlet pensjon i kroner		418 133
Kompensasjonsgrad (%)		62,5

Forutsetning: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 27 år i både folketrygd og tjenstepensjon, G per 01.05.22 (111 447 kroner), 1973-kullet.

3.4 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE MED SÆRALDERSGRENSE

Den generelle aldersgrensen for kommunalt ansatte er 70 år. Det er imidlertid mange stillinger i kommunal sektor som har en lavere aldersgrense, såkalt særaldersgrense. Disse aldersgrensene er enten 65 år, 63 år eller 60 år.

I henhold til SGS 2020 Del 1, § 6-1, skal *«Fastsettelse av aldersgrenser og regler om rett til å ta ut alderspensjon før nådd aldersgrense [...] følge de samme prinsipper som gjelder i Statens pensjonskasse. Pensjonskontorets styre foretar nødvendige tilpasninger til kommunal sektor, [...]»*.

Aldersgrensene for medlemmer i Statens pensjonskasse er regulert i aldersgrenseloven, jf. lov 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn med flere. Loven fastslår at det kan fastsettes lavere aldersgrense enn 70 år for stillinger hvor:

- a) *Tjenesten medfører uvanlig fysisk eller psykisk belastning på tjenestemennene slik at de normalt ikke makter å skjøtte arbeidet forsvarlig til fylte 70 år.*
- b) *Tjenesten stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper, som normalt blir sterkere svekket før fylte 70 år enn det en forsvarlig utføring av tjenesten tilsier.*

For enkelte grupper, blant annet sykepleiere, er særaldersgrensen fastsatt i egne lover og forskrifter.

En langsiktig løsning for ansatte med særaldersgrenser som får opptjening i påslagsordningen, var ikke en del av pensjonsavtalen av 03.03.18. I avtalen heter det at

partene skal *«snarest etter inngåelsen av denne avtalen, utrede og avtale løsninger for personer som har særaldersgrense og opptjening i påslagsmodellen»*. Avtalen sier videre at spørsmålet om hvilke stillinger som skal ha særaldersgrense i framtiden skal avklares i en senere prosess.

Partene ble 12.12.18 enige om en avtale om midlertidige regler for beregning av pensjon for offentlig ansatte med særaldersgrenser. Avtalen innebærer at i påvente av en endelig avtale skal dagens tidligpensjonsordning for personer med særaldersgrense videreføres for årene fram til fylte 67 år. Tidligpensjonen skal også beregnes på samme måte som i dag, det vil si som 66 prosent av pensjonsgrunnlaget justert for tjenestetid.

Når utbetalingen av tidligpensjon stopper ved 67 år vil de som er omfattet av den midlertidige avtalen få pensjonen beregnet på samme måte som ansatte med ordinær aldersgrense, men de vil ikke få rett på AFP. Samtidig vil opptjeningen av påslagspensjon og folketrygd opphøre når uttaket av tidligpensjon starter.

Den midlertidige ordningen ble senere lovfestet, jf. Stortingets lovvedtak 72 [2018–2019] 05.06.19 og Prop. 87 L [2018–2019].

Partene i offentlig sektor forhandlet i 2018–2020 om en ny langsiktig pensjonsordning for ansatte med særaldersgrense. Disse forhandlingene førte ikke fram til enighet om en ny ordning. I 2022 ble det startet en ny prosess, der partene har som mål å avtale en ny langsiktig pensjonsløsning for ansatte med særaldersgrense innen 01.07.23. I denne nye prosessen skal det også nedsettes en arbeidsgruppe som skal vurdere

det framtidige behovet for særaldersgrenser. Dersom partene blir enige om en ny pensjonsordning, skal den gis virkning fra 01.01.20.

Inntil videre gjelder de midlertidige reglene for ansatte med særaldersgrenser partene ble enige om 12.12.18.

3.5 AFP OG BETINGET TJENESTEPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Kommunalt ansatte som omfattes av den nye påslagsordningen får en annen AFP enn de som beholder gammel pensjonsordning.

3.5.1 ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

Ansatte som beholder den gamle alderspensjonsordningen skal også beholde gammel offentlig AFP. Denne ordningen er en ren tidligpensjonsordning som gir rett til en tidsbegrenset ytelse fra 62 til 67 år. For å få AFP må den ansatte stå i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fylle visse individuelle vilkår om forutgående opptjening med videre. Stillingen kan fratres helt eller delvis, det vil si at AFP kan tas ut delvis. Men det kan ikke tas ut en større andel av full AFP enn andelen stillingen har blitt redusert.

Fra 62 til 65 år beregnes gammel offentlig AFP som en alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gamle regler, det vil si med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller sær-tillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på 20 400 kroner.

Fra 65 år beregnes AFP i utgangspunktet som en tjenestepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP gir en høyere ytelse, har imidlertid pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år.

Det er ikke tillatt å kombinere uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år med uttak av folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

Personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes. Tilsvarende kan personer som har tatt ut AFP helt eller delvis velge å ta ut folketrygdens alderspensjon i stedet, men da må AFP stoppes.

Gammel offentlig AFP skal ikke levealdersjusteres.

Regler for regulering av AFP er beskrevet i punkt 3.9

Personer som mottar folketrygdberegnet AFP kan fra 2022 tjene inntil kr 30 000 i året før pensjonen blir avkortet. Er inntekten høyere, skal pensjonen avkortes forholdsmessig ved at den reduseres med samme prosentandel som den nye inntekten utgjør av inntekt før uttak av AFP. Viser det seg at pensjonisten har fått utbetalt for mye eller for lite AFP på grunn av feil innrapportert forventet inntekt, skal det foretas et etteroppgjør.

Er AFP derimot beregnet etter tjenstepensjonsregelverket fra 65 år, blir pensjonen kun avkortet dersom inntekten kommer fra en stilling som er medlemspliktig i en offentlig tjenstepensjonsordning.

Personer som fra 65 år mottar tjenstepensjonsberegnet AFP kan også inngå avtale om å arbeide på pensjonistvilkår. De vil da motta pensjonistlønn og beholder AFP

uavkortet. Timelønnen for pensjonister er kr 233 per 01.01.23. Ordningen med pensjonistlønn gjelder ikke for de som mottar folketrygdberegnet AFP.

3.5.2 ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE

Ansatte som er omfattet av ny alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon fra 01.01.20 er også omfattet av ny offentlig AFP. De endelige reglene for denne nye ordningen er ikke fastsatt. Det ble ikke foreslått konkrete lovregler for livsvarig AFP da det ble lagt fram forslag til regler for påslagspensjon i Prop. 87 L (2018-2019).

Arbeids- og inkluderingsdepartementet sendte 17.11.22 på høring et forslag til endringer i lov om avtalefestet pensjon for medlemmer av Statens pensjonskasse og enkelte andre lover. I høringen foreslår departementet blant annet konkrete opp- tjenings- og uttaksregler og kvalifikasjonsregler for ny AFP. Høringsfristen var 17.02.23.

Selv om ikke alle detaljer i ny offentlig AFP er endelig vedtatt, er det på det rene at

ordningen skal utformes etter mønster av den private AFP-ordningen. Dette følger av avtalen mellom partene i arbeidslivet om tjenstepensjon for ansatte i offentlig sektor av 03.03.18, og betyr at ny AFP vil gi en livsvarig pensjonsytelse som kommer i tillegg til tjenstepensjon og folketrygd. Ordningen har videre fleksibelt uttak fra 62 år, slik at tidlig uttak gir lavere årlig pensjon enn senere uttak, og pensjonen kan kombineres med arbeidsinntekt og annen pensjon uten at den skal avkortes. Også på andre områder er utgangspunktet at ny offentlig AFP skal utformes etter modell av den private AFP-ordningen.

Det følger av den nevnte pensjonsavtalen av 03.03.18 at ny offentlig AFP skal beregnes ut fra 4,21 prosent av all pensjongivende inntekt i folketrygden opp til 7,1 G i alderen 13 til 61 år. Dette betyr at inntekt fra privat sektor bidrar til AFP. Det skjer imidlertid ikke noen løpende pensjonsopptjening. Ved uttak deles beregnet opptjening på folketrygdens delings- tall for å finne årlig pensjon på samme måte som i påslagsordningen.

Ny offentlig AFP vil videre være en kvalifikasjonsordning, hvilket vil si at den ansatte må tilfredsstillende visse vilkår for få rett til AFP. I forslaget som var på høring argumenterer departementet for at kvalifikasjonsreglene i privat og offentlig sektor bør være mest mulig sammenfallende. I privat AFP er et sentralt vilkår at den ansatte må ha vært tilsluttet AFP-ordningen i minst 7 av de siste 9 årene før fylte 62 år. Videre må vedkommende stå i stilling når han eller hun tar ut AFP, og det gis ikke AFP til de som har mottatt uførepensjon etter fylte 62 år.

I henhold til avtalen av 03.03.18 skal det etableres et system som gjør det mulig å

medregne opptjeningsstid mellom den nye offentlige AFP-ordningen og privat AFP.

I og med at ny AFP er en kvalifikasjonsordning, vil det være ansatte som ikke får rett til AFP. Disse vil i stedet få betinget tjenestepensjon. Betinget tjenestepensjon tjenes opp parallelt med påslagspensjon fra 01.01.20, men kommer kun til utbetaling til de som ikke kvalifiserer for AFP. Opptjeningen skjer i form av en pensjonsbeholdning, på samme måte som for påslagspensjon. Årlig opptjening er 3 prosent av inntekt opp til 7,1 G til og med det året en fyller 61 år.

3.6 OVERGANGSORDNINGER OG UAVKLARTE SPØRSMÅL

I forbindelse med omleggingen av tjenestepensjonsordningen for offentlig ansatte er det innført to overgangsordninger.

Ansatte som er født fra og med 1963 til og med 1970, får et *overgangstillegg* dersom de tar ut pensjon i alderen 62 år til 67 år. For de som er født i 1963 er tillegget 0,15 G i året og utbetales fram til 67 år. Overgangstillegget

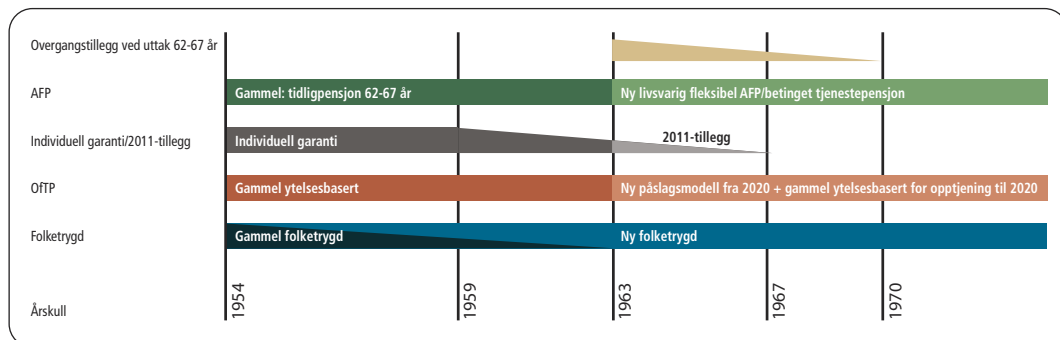
avkortes ved kort tjenestetid og med gjennomsnittlig stillingsprosent. Overgangstillegget avtrappes med fødselsår, det vil si at personer født senere enn 1963 får en avtagende andel av 0,15 G.

Videre får de som er født fra og med 1963 til og med 1967 et såkalt *2011-tillegg* dersom de har hatt opptjening i offentlig tjenestepensjon før 2011. Tillegget utgjør maksimalt 1,5 prosent av pensjonsgrunnlaget per 01.01.20, justert for hvor mye opptjening den ansatte hadde før 2011. Ansatte med minst 30 års opptjening før 2011 får fullt 2011-tillegg. Tillegget skal også reduseres med årskull slik at kun de som er født i 1963 får fullt tillegg, mens de som er yngre får en avtagende andel av tillegget.

Som gjennomgangen i dette kapittelet viser, vil kommunalt ansatte være omfattet av ulike ordninger avhengig av når de er født og når de har hatt pensjonsopptjening. *Figur 2* viser skjematisk oversikt over hvilke årskull som omfattes av hvilke ordninger.

Som omtalt i punkt 3.4., har partene i offentlig

Figur 2: Innfasing av ny pensjonsordning og ulike overgangsordninger

OfTP er en forkortelse for offentlig tjenestepensjon

sektor foreløpig ikke blitt enig om en ny langsiktig løsning for alderspensjon for offentlig ansatte som har særaldersgrense. Inntil videre gjelder den midlertidige løsningen som er beskrevet i punkt 3.4

Det er heller ikke avklart hvordan alderspensjon skal beregnes for uføre som er født i 1963 eller senere. Etter dagens regler får uføre opptjening til 67 år. I pensjonsavtalen av 03.03.18 heter det at uavklarte spørsmål knyttet til uføres alderspensjon utsettes til etter at Stortinget har vedtatt en langsiktig løsning for alderspensjon til uføre i folketrygden. I høringens forslag til endringer, i lov om avtalefestet pensjon for medlemmer av Statens pensjonskasse og enkelte andre lover, for å implementere ny offentlig AFP, skriver departementet at en «helhetlig gjennomgang av regelverket for uføre vil bli gjort i oppfølgingen av utvalget som evaluerte pensjonsreformen».

Stortinget vedtok i forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2021 at den midlertidige ordningen med skjerming mot effekten av levealdersjusteringen i folketrygdens alderspensjon for uføre ikke skal videreføres. I NOU 2022: 7 *Et forbedret pensjonssystem*, foreslo Pensjonsutvalget at uføres alderspensjon bør skjermes mot effekten av levealdersjusteringen. Utvalget var delt med hensyn til i hvor stor grad alderspensjonen til uføre burde skjermes.

Det er per i dag uklart når partene i kommunal sektor vil få på plass et regelverk for uføres opptjening og beregning av alderspensjon fra kommunal tjenestepensjon. Reglene må være på plass senest i 2025 ettersom dette er det første året delvis uføre kan få utbetalt påslagspensjon.

3.7 UFØREPENSJONSORDNINGER

3.7.1 UFØRETRYGD I FOLKETRYGDEN

Folketrygdens uføretrygd beregnes som 66 prosent av inntekten i de tre beste av de fem siste årene før uførheten oppsto. Kun inntekt opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) skal medregnes. Det kreves en uføregrad på minst 50 prosent for å få uføretrygd fra folketrygden.

Dagens uføretrygd ble innført 01.01.15, og erstattet da den tidligere uførepensjonsordningen i folketrygden. Uføretrygden gjelder derfor fullt ut for nye uføretilfeller fra 2015. Personer som per 01.01.15. mottok gammel uførepensjon ble overført til det nye regelverket på en slik måte at den enkelte fikk om lag samme uføreytelse etter skatt som tidligere.

Uføre kan ha arbeidsinntekt fra dag én etter at de har fått innvilget uføretrygd. Uføretrygden reduseres forholdsmessig dersom arbeidsinntekten overstiger 0,4 G (gitt full uførepensjon). Den fastsatte uføregraden skal imidlertid ikke endres selv om den uføre har arbeidsinntekt som fører til avkortning av uføretrygden.

For å avstemme utbetalingene fra uføretrygden mot eventuell inntekt, gjennomføres det et etteroppgjør for uføre på samme måte som et ligningsoppgjør. Etteroppgjøret er først klart i det påfølgende året. Viser oppgjøret at det er utbetalt for mye uføretrygd, vil den uføre enten få trekk i framtidige ytelser til hele beløpet er tilbakebetalt, eller det må skje en tilbakebetaling til NAV. Er det utbetalt for lite uførepensjon, vil dette beløpet bli etterbetalt av NAV.

3.7.2 UFØREPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Kapittel 4 i SGS 2020, *Del I*, regulerer uførepensjon i kommunal sektor. Uførepensjonen beregnes uavhengig av, og som et direkte tillegg til ytelsen fra folketrygden (nettoppensjonsordning). Pensjonen utgjør 3 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G og 69 prosent av pensjonsgrunnlag mellom 6 og 12 G. I tillegg skal det gis et kronetillegg på 0,25 G, som likevel ikke skal kunne utgjøre mer enn 6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Barnetillegget til uførepensjonen utgjør 4 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G, og utbetales for maksimalt 3 barn. Barnetillegget opphører når barnet fyller 18 år.

Uførepensjon fra kommunal sektor blir skattlagt som lønnsinntekt. Uførepensjon utbetales dersom uføregraden er minst 20 prosent. Dersom det innvilges uførepensjon for uføregrader som ikke gir rett til uføretrygd fra folketrygden, det vil si mindre enn 50 prosent uføregrad, skal pensjonen beregnes som 69 prosent av all inntekt opp til 12 G.

Det er et krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uførepensjon. Overgangen fra uførepensjon til alderspensjon skjer ved 67 år for de som har aldersgrense 70 år. Samtidig stopper alderspensjonsopptjeningen ved 67 år.

Regelverket for kombinasjon av uførepensjon og arbeidsinntekt er i utgangspunktet det samme som for ny uføretrygd i folketrygden. Dersom det ikke utbetales uføretrygd fra folketrygden, skal imidlertid ikke inntektsgrensen tillegges 0,4 G slik tilfellet er når det også utbetales uføretrygd fra folketrygden. Det utbetales ikke uførepensjon når inntekten utgjør mer enn 80 prosent av samlet inntekt før uførhet.

I forbindelse med at uførepensjonsordningen i kommunal sektor ble tilpasset ny uføretrygd i folketrygden fra 2015, ble det i tariffoppgjørene i 2014 og 2016, i henholdsvis i Riksmeklerens protokoll punkt VII bokstav d og vedlegg til protokoll punkt IV bokstav f, tatt inn følgende uttalelse:

*«(...) **Vedrørende de nye uførepensjonsreglene** Styret for Pensjonskontoret bør følge nøye med på situasjonen for uføre ved overgang til nye regler. Dette bør gjelde både de som er uføre på overgangstidspunktet, og nye uføretilfeller etter at nye regler er trådt i kraft.»*

Pensjonskontoret har fått utarbeidet flere utredninger for å følge opp effektene av endringene i uførepensjonen. Utredningene er publisert på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no, under publikasjoner.

Etter at det nye regelverket trådte i kraft, ble det avdekket noen utilsiktede konsekvenser. Departementet har gjort flere forskriftsendringer for å korrigere regelverket.

3.8 ETTERLATTEPENSJON

Etterlattepensjon, pensjon til gjenlevende ektefelle og til barn, er regulert i kapittel 4 i SGS 2020.

I kommunal tjenestepensjon gis det som hovedregel en pensjon til gjenlevende ektefelle som utgjør 9 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. Ektefellepensjonen er uavhengig av størrelsen på alderspensjonen og skal ikke samordnes med ytelser fra folketrygden.

For særskilte årskull skal ektefellepensjonen beregnes etter andre regler.

Ektefellepensjonen utbetales livsvarig. Barnpensjon gis til hvert barn under 20 år. Barnpensjonen utgjør 15 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. Barnpensjonen samordnes ikke med barnpensjon fra folketrygden.

Det er krav om at avdøde hadde 30 års medlems tid eller mer for at etterlatte skal få full ektefelle- og/eller barnpensjon. For personer som var aktivt medlem eller mottok uførepensjon når de gikk bort, medregnes også medlems tid fram til aldersgrensen for stillingen vedkommende hadde.

Etterlatte etter personer som tidligere har jobbet i offentlig sektor, og som sluttet uten å straks å starte uttak av alderspensjon eller AFP, har rett på etterlattepensjon dersom den avdøde hadde minst tre års samlet opptjeningstid i offentlig tjenestepensjon på fratrede ses tidspunkt.

3.9 REGULERING AV PENSJONER

Alderspensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger og offentlig AFP under utbetaling, alternativt betinget tjenestepensjon under utbetaling, reguleres som alderspensjon fra folketrygden. I henhold til SGS 2020, del I, § 17-1, skal regulering av alderspensjon under utbetaling foretas ved at pensjonsgrunnlaget reguleres årlig fra 01.05. i samsvar med et gjennomsnitt av lønns- og prisveksten i samfunnet.

Pensjonsgrunnlaget for personer som har fratrådt med rett til oppsatt pensjon fra gammel offentlig tjenestepensjon reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-veksten) fram til uttakstidspunktet. Det samme gjelder

opptjent pensjonsbeholdning i påslagsordningen, betinget tjenestepensjon og ny AFP.

Ved uttak av alderspensjon fra særaldersgrense eller gammel offentlig AFP før 67 år, skal pensjonsgrunnlaget omregnes ved 67 år. Det blir da oppregulert med lønnsveksten (G-veksten) fra fratrede ses alderen til 67 år. Ved 67 år beregnes så alderspensjonen på nytt basert på det oppregulerte pensjonsgrunnlaget.

Personer som har tatt ut gammel folketrygdberegnet AFP før 65 år og som fra 65 år skal ha AFP beregnet som tjenestepensjon, vil få oppregulert pensjonsgrunnlaget først ved 65 år og deretter på nytt ved 67 år.

Uførepensjon reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst).

Etterlattepensjoner reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst) fram til den etterlatte fyller 67 år. Deretter skal pensjonen reguleres som alderspensjon under utbetaling.

4. FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN

FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

- Har krav til oppdeling av *pensjonsinnretningenes* forvaltningskapital
  - Selskapsportefølje
  - Kollektivportefølje
- Angir hvordan avkastning av overskudd skal fordeles mellom kunde og *pensjonsinnretning*
- Angir hva *pensjonsinnretningene* kan ta premie for
- Regulerer premieutjevning i kommunal ordninger

FINANSFORETAKSLOVEN HAR BLANT ANNET:

- Solvenskapitalkrav
- Minstekapitalkrav

4.1 INNLEDNING

Den offentligrettslige rammereguleringen av *pensjonsinnretningene* (livsforsikringsforetakene og pensjonskassene) er i hovedsak regulert i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven, samt i forskrifter gitt med hjemmel i disse lovene.

Finansforetaksloven er en felles lov for finansforetak og virksomheten for disse foretakene. Som finansforetak regnes blant annet banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak og pensjonskasser.

Forsikringsvirksomhetsloven er en supplerende særlov for pensjonskasser og for virksomhet som drives av forsikringsforetak, pensjonskasser og ander pensjonsforetak. Det gjøres oppmerksom på at forsikringsvirksomhetsloven per i dag ikke er oppdatert med hensyn til det nye regelverket for offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1963 eller senere.

4.2 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

4.2.1 PENSJONSKASSER OG INNSKUDDSPENSJONSFORETAK - LOVENS KAPITTEL 2

Lovens kapittel 2 har regler om pensjonskasser. Reglene gjelder både for pensjonskasser som administrerer pensjonsordninger i privat sektor og de offentlige pensjonskasser som tilbyr kommunal pensjon.

En pensjonskasse er en selveid institusjon (§ 2-1). Pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, jf. stiftelsesloven § 6. En sentral regel er at pensjonskassens virksomhet og økonomiske forhold skal holdes adskilt fra

virksomheten til arbeidsgiver (§ 2-3 og 4-12). Regelverket for en pensjonsordning fastsettes ved avtale mellom pensjonskassen og arbeidsgiveren.

Utgangspunktet er at én arbeidsgiver kan opprette en pensjonskasse for å administrere tjenestepensjonsordningen for egne arbeidstakere. Lovgivningen åpner imidlertid for at en pensjonskasse kan administrere pensjonsordningene til flere arbeidsgivere som inngår i samme konsern eller i konsernlignende forhold gjennom en felles pensjonsordning. Dette gjelder også for kommunale pensjonskasser (§§ 2-2 første ledd og 4-2). Videre kan flere kommuner eller fylkeskommuner avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse. Slike pensjonskasser omtaler loven som interkommunale pensjonskasser (§ 2-2 annet ledd).

En pensjonskasse skal ha et eget styre. Forsikringsvirksomhetsloven § 2-3 har enkelte regler om styrets oppgaver og myndighet.

De alminnelige regler i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 3 om kollektiv forsikring gjelder for pensjonskasser som tilbyr kommunal pensjon (§§ 2-6 og 3-1). I tillegg har kapittel 4 i loven særlige regler om kommunal pensjon. En pensjonskasse skal til enhver tid ha gjenforsikring som er betryggende (§ 2-10).

Pensjonskassen skal påse at medlemmer og pensjonister i pensjonsordninger som foretaket forvalter, får generell informasjon om pensjonskassen, regelverket for pensjonsordningen og endringer i regelverket (§ 2-7). Hvert år skal Pensjonskassen utarbeide et kortfattet dokument med nøkkelinformasjon for hvert medlem («pensjonsoversikt»).

Les mer om pensjonskasser i kapittel 9
Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse.

4.2.2 KOLLEKTIV OG INDIVIDUELL LIVSFORSIKRING - LOVENS KAPITTEL 3

Bestemmelsen i dette kapittelet gjelder for livsforsikringsforetak og pensjonskasser som tilbyr kollektiv livsforsikring, herunder kommunal pensjon, med mindre annet følger av særreglene om kommunale pensjonsordninger i lovens kapittel 4.

Forsikringsvirksomhetsloven har en rekke sentrale bestemmelser om prisingen av tjenstepensjonsproduktene. Premiene skal beregnes årlig og betales minst en gang per år. Premiene skal bygge på faste pristariffer (§ 3-6). Pristariffene (premietariffene) kan endres med virkning fra første premieforfall minst fire måneder etter at kunden (forsikringstakeren) har mottatt underretning om endringen (§ 3-5).

Pristariffene skal sørge for at foretakets premier er betryggende og rimelige i forhold til den risiko *pensjonsinnretningen* påtar seg og de tjenester den skal yte og dermed bidra til at forpliktelsene etter inngåtte kontrakter blir oppfylt. Videre skal pristariffene være innrettet slik at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper (§ 3-3).

Pristariffene skal angi *pensjonsinnretningenes* samlede vederlag (§ 3-3). De sentrale elementene i pristariffene for kommunal pensjon er pris for dekning av risiko knyttet til person (biometrisk risiko), pris for kapitalforvaltning, herunder for risiko for avkastningsresultatet (rentegarantipremie) og pris for administrative tjenester.

Pristariffene og endringer i disse skal meldes

til Finanstilsynet (§ 3-7) som fører kontroll med at pristariffene er i samsvar med regelverket. Finanstilsynet kan forby bruk av pristariffer som Finanstilsynet finner er *ubetryggende eller urimelige*.

Pensjonsinnretningene skal foreta avsetninger for forsikringsforpliktelsene. Slike avsetninger, som knyttes til den enkelte kontrakt, omtales i loven som premiereserver (§ 3-9). I utgangspunktet skal premiereserven utgjøre differansen mellom nåverdien av foretakets framtidige forpliktelser og nåverdien av foretakets framtidige nettopremier. Nåverdien av kontraktene beregnes på bakgrunn av kontraktenes forsikringstekniske beregningsgrunnlag. Bergningsgrunnlaget inneholder en beregningsrente og biometriske forutsetninger.

Eiendelene til en *pensjonsinnretning* som bare driver med kommunal pensjon, skal deles inn i kollektivportefølje og selskapsportefølje (§ 3-11). Eiendelene som motsvarer forsikringskapital knyttet til foretakets kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser inngår i kollektivporteføljen. Øvrige eiendeler skal inngå i selskapsporteføljen. Midlene i kollektivporteføljen skal forvaltes ut fra *pensjonsinnretningens* risiko for avkastningsresultat (§ 3-12). Det er også mulig å ha særskilt investeringsportefølje, noe som er nærmere omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak* og kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*.

Avkastningsresultatet oppnådd ved forvaltning av midlene i kollektivporteføljen, skal årlig fordeles mellom de kontrakter som omfattes (§ 3-13). Avkastningen tilordnet en kontrakt

skal først benyttes til økning av premiereserven (oppreservering) i samsvar med beregningsgrunnlaget. Overskytende avkastning utgjør kontraktens overskudd og i kommunal pensjon skal overskuddet overføres til premiefondet (§ 4-14).

Pensjonsinnretningen kan imidlertid bestemme at deler av eller hele overskuddet skal benyttes til et bufferfond som er tilordnet hver kontrakt (§ 4-10 a). Bufferfond er omtalt nærmere i punkt 4.2.3 nedenfor.

Ved beregning av premie og premiereserve knyttet til en kontrakt er det forutsatt at *pensjonsinnretningen* vil oppnå en gitt avkastning på disse midlene. Dette innebærer at forventede finansinntekter er forskuttert, og at premiene dermed kan settes lavere (diskontering). Denne forutsetningen om framtidig avkastning kalles beregningsrente. For at de innbetalte premiene skal danne et tilstrekkelig grunnlag til å finansiere framtidige pensjoner, må *pensjonsinnretningen*

oppnå en faktisk avkastning som minst er lik beregningsrenten. På denne måten blir beregningsrenten også en garantert minsteavkastning på kundenes premieinnbetalinger, og dette omtales gjerne som rentegaranti. Denne rentegarantien innebærer at *pensjonsinnretningene* har risikoen for at kundenes midler tilføres den garanterte avkastning også i år der avkastning på midlene i kollektivporteføljen er lavere enn beregningsrenten. *Pensjonsinnretningene* kan ta seg betalt for denne risikoen, og dette gjøres ved rentegarantipremie. Rentegarantipremien kan variere mellom kundene og kan avhenge av størrelsen på gjennomsnittlig beregningsrente i avtalen, størrelsen på bufferfond og risikoprofilen i kapitalforvaltningen.

Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen, skal inngå i selskapsporteføljen (§ 3-11 femte ledd). Selskapsporteføljen vil derfor bestå av de midler som ikke er tilordnet kundene. Avkastning på eiendelene i selskapsporteføljen

skal årlig tilordnes selskapsporteføljen (§ 3-13 fjerde ledd).

Pensjonsinnretningen skal årlig beregne risikoresultatet (§ 3-14). Overskudd på risikoresultatet oppstår når mottatte premier etter pristariffen er høyere enn de faktiske risikokostnader på grunn av dødelighet og uførhet. Overskudd på risikoresultatet skal fordeles mellom de enkelte kontrakter innen hver gruppe etter forholdet mellom de risikopremier som er betalt for den enkelte kontrakt. *Pensjonsinnretningen* kan imidlertid bestemme at inntil halvparten av risikoresultatet skal avsettes til risikoutjevningfondet. Risikoutjevningfondet kan bare benyttes til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven for de enkelte kontrakter når behovet for økningen skyldes risiko knyttet til person (§ 3-22).

Les også kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

4.2.3 KOMMUNALE PENSJONSORDNINGER - LOVENS KAPITTEL 4

Kapittel 4 har særlige regler om kommunale pensjonsordninger. Kommuner, herunder fylkeskommuner, og statlige helseforetak har kommunal pensjon. Kommunale foretak og foretak som har eller har hatt en kommunal eierandel eller som har en nær tilknytning til en kommune, kan også ha kommunal pensjon (§ 4-1).

Utformingen av de kommunale pensjonsordninger er i hovedsak fastlagt i tariffavtaler. Kommunal pensjon inneholder flere elementer som det etter gjeldende rett ikke er adgang å forsikre. Dette gjelder årlig regulering av oppsatte og løpende pensjoner for fratrådte ansatte. Det gjelder også 85-års-reglen som innebærer at en arbeidstaker kan fratre med full pensjon i inntil tre år før oppnådd aldersgrense, når summen av alder og tjenestetid utgjør minst 85 år. Videre er kommunal pensjon for de som er født i 1962 og tidligere en bruttoordning som innebærer at summen av alderspensjon fra folketrygden og den kommunale pensjonen skal utgjøre minst 66 prosent ved full opptjening (før levealdersjustering). Siden disse elementene i kommunal pensjon ikke er forsikringsbare, kan de heller ikke premiesettes på forhånd (§ 4-4). Arbeidsgiverne innen kommunal pensjon finansierer derfor de ikke-forsikringsbare ytelsene ved betaling av premier til *pensjonsinnretningen* først etter at den begivenheten som utløser ytelsen har inntruffet. Under gjennomgangen av forsikringsvirksomhetsloven kapittel 3 ovenfor, er det redegjort for elementer i den ordinære årspremie for ytelsesbaserte pensjonsordninger. Loven presiserer at den ordinære årspremie

i kommunal pensjon skal opptjenes lineært fra tidspunktet for medlemskap i pensjonsordningen og fram til en pensjonsalder på 67 år eller annen særaldersgrense (§ 4-7. Se også § 4-10). Det gjøres oppmerksom på at loven per i dag ikke er oppdatert med hensyn til det nye regelverket for offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1963 og senere.

For de kommunale pensjonsordninger betales reguleringspremier i tillegg til ordinær årspremie. Reguleringspremiene skal dekke oppreguleringen i løpet av året av opptjente pensjonsrettigheter og løpende pensjoner (§ 4-5 annet ledd). Les mer om reguleringspremie i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*.

Pensjonsordningen skal også hvert år tilføres premie til dekning av pensjonsrettigheter knyttet til bruttogarantien (§ 4-8) og 85-års regelen som medlemmene i tilfelle får i løpet av året. Slik premie beregnes på det tidspunktet pensjonsrettighetene oppstår (§ 4-5 tredje ledd). Flere premieelementer som skal beregnes ved uttak av pensjon er beskrevet i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*.

Det skal dessuten avsettes administrasjonsreserve mens en arbeidstaker er aktivt medlem av pensjonsordningen. Administrasjonsreserven skal dekke utgifter knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning når medlemmet blir pensjonist.

Det følger av tariffavtaler som regulerer kommunal pensjon at det i *pensjonsinnretningen* skal etableres fellesordning for premieberegning. Premiene for de enkelte pensjonsordninger som inngår i en fellesordning, blir da fastsatt etter forsikringstekniske

beregninger for samtlige pensjonsordninger som inngår i fellesordningen (§ 4-6). Hensikten med fellesordninger for premieberegning er å motvirke at pensjonskostnadene for de enkelte arbeidstakere varierer med medlemmenes kjønn og alder. Kravet om å opprette fellesordning for premieberegning har ikke blitt ansett for å være til hinder for at en kommunal pensjonsordning etableres i en pensjonskasse som kun omfatter én arbeidsgiver.

Et viktig prinsipp i loven er at dersom premiebetaling misligholdes, blir *pensjonsinnretningen* ikke ansvarlig for økningen av forsikringsforpliktelsene som den ikke innbetalte premien skulle dekke (§ 4-9). Denne regelen har stor betydning for de ikke-forsikringsbare ytelser som ikke kan finansieres ved forhåndspremie. For å sikre at arbeidstakerne får oppfylt sine pensjonsrettigheter også i de tilfeller arbeidsgiver ikke innbetaler premier for ikke-forsikringsbare ytelser, er Overføringsavtalens sikringsordning (Sikringsordningen) etablert. Ved betalingsmislighold vil *pensjonsinnretningen* fremme krav mot Sikringsordningen. Dersom Sikringsordningen beslutter å dekke de løpende premiekravene (for ikke-forsikringsbare ytelser), vil *pensjonsinnretningen* motta nødvendige premier. Dermed vil pensjonsrettighetene til de berørte medlemmene bli oppfylt av *pensjonsinnretningen*. Sikringsordningen vil normalt fremme krav mot arbeidsgiver, eventuelt mot andre som måtte anses ansvarlige.

Dersom en arbeidsgiver som har kommunal pensjonsordning skal avvikles som juridisk person eller blir tatt under konkursbehandling, vil Sikringsordningen fremme krav mot

arbeidsgiveren eller konkursboet på de forventede tilleggspremier for framtiden i form av et engangsbeløp (avviklingstilskudd). Et slikt krav omfatter de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser. Arbeidsgiver er forpliktet til straks å gi melding til *pensjonsinnretningen* om avvikling planlegges eller vedtas.

Hvis arbeidstakere som har kommunal pensjonsordning overføres til annen arbeidsgiver ved deling, utskilling, sammenslåing eller virksomhetsoverdragelse, vil både tidligere og ny arbeidsgiver i utgangspunktet være ansvarlig for forpliktelser knyttet til de ikke forsikringsbare pensjonsytelser.

Overføringsavtalen og vedtektene til Sikringsordningen har nærmere regler blant annet om arbeidsgivers forpliktelser knyttet til de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser. I kommunal tjenestepensjon har bufferfondet erstattet tilleggssavsetninger og kursreguleringsfond. *Pensjonsinnretningen* kan

bestemme at den delen av avkastningen oppnådd ved forvaltning av midlene i kollektivporteføljen som utgjør kontraktens overskudd, delvis eller i sin helhet, skal benyttes til et bufferfond som er tilordnet hver kontrakt (§ 4-10 a). Midler som er avsatt til bufferfond, kan i et senere år tilordnes kontrakten som overskudd.

Avsetning til bufferfondet utgjør i utgangspunktet en prosent av premiereserven knyttet til den enkelte kontrakt. Foretaket kan imidlertid ved fastsettelsen av årets avsetninger til bufferfond, benytte en annen prosentsats for grupper av kontrakter eller avstå fra å benytte overskudd på avkastningsresultatet til avsetninger til bufferfond, begrunnet i kontraktens behov for bufferfond (forskrift om livsforsikring mv. § 5-6). Avsetningene til bufferfond skal innrettes på en måte som ikke fører til urimelig forskjellsbehandling og interessekonflikter mellom kunder og kundegrupper og mellom kunder og foretaket. Foretaket skal ha retningslinjer for fastsettelse av avsetninger til bufferfond.

Bufferfondet er ikke endelig tilordnet kontrakten. Dersom avkastningen tilordnet en kontrakt i et år ikke er tilstrekkelig til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven etter beregningsgrunnlaget, kan kraves dekkes ved bruk av bufferfondet tilknyttet kontrakten (§ 4-10 a tredje ledd). Kontoutskriften som hvert år skal sendes kunden, skal likevel vise kontraktens bufferfond, og bufferfondet skal følge med dersom pensjonsordningen flyttes til ny *pensjonsinnretning*.

Les også kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor* og kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

4.2.4 FLYTTING - LOVENS KAPITTEL 6

Forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6 har regler om flytting av kollektive pensjonsordninger. Varsel om å flytte en forsikringsordning er rettslig sett en oppsigelse eller avbestilling, kombinert med etablering av avtaleforhold hos en annen pensjonsleverandør. Flytteregelveverket har bestemmelser om arbeidstakernes rettigheter i den nye pensjonsordningen, oppsigelses- og oppgjørsfrister, flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

Flytting av en pensjonsordning må omfatte hele pensjonsordningen. I kommunal pensjonsordning skal også oppsatte pensjonsrettigheter og midler knyttet til slike rettigheter omfattes av flyttingen (§ 6-2 og § 6-11).

Før en pensjonsordning flyttes, skal medlemmene gis fullstendige opplysninger om flyttingen og hvilke rettigheter de vil få i den nye pensjonsordningen. Medlemmene skal gis anledning til å uttale seg om flyttingen (§ 6-4).

Flyttingen omfatter pensjonsordningens pensjonsforpliktelser (medlemmenes pensjonsrettigheter). Som hovedregel skal eiendeler tilordnet pensjonsordningen gjøres om i kontanter som overføres ved flyttingen. Midler som motsvarer premiereserver, bufferfond og premiefond overføres i forbindelse med flyttingen (§ 6-7). Det samme gjelder pensjonsordningens andel av overskudd i flytteåret.

Et beløp svarende til overført premiereserve skal anvendes til sikring av medlemmenes rettigheter i samsvar med regelverket og beregningsgrunnlaget for den nye pensjonsordningen (§ 6-10). Er overført premiereserve ikke tilstrekkelig til å sikre rettighetene til de enkelte medlemmer eller pensjonister etter beregningsgrunnlaget i *pensjonsinnretningen* det flyttes til, skal manglende premiereserve tilføres fra premiefondet. Resten dekkes i tilfelle ved overførte bufferfond eller ved overføringer fra foretaket. Om det i forbindelse med flytting av en kommunal pensjonsordning skulle vise seg at overført premiereserve knyttet til medlemmenes og pensjonistenes rett til opptjent pensjon er større enn nødvendig for å sikre deres rettigheter etter beregningsgrunnlaget i *pensjonsinnretningen* det flyttes til, skal overskytende premiereserve overføres til premiefondet.

4.3 HOVEDPUNKTER I FINANSFORETAKSLOVEN

Finansforetaksloven har som hovedformål å bidra til at det finansielle systemet er stabilt og robust og at finansforetakene virker på en hensiktsmessig og betryggende måte. Loven omfatter alle finansforetak med virksomhet i Norge; banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak, pensjonsforetak og holdingforetak i finanskonsern. Loven og tilhørende forskrifter er et meget omfattende regelverk som regulerer mange sider av finansforetakenes virksomhet.

Felles for alle typer finansforetak er at det er nødvendig med tillatelse (konsesjon) for å etablere og drive virksomhet som finansforetak. Loven trekker videre opp rammer for hvilken type virksomhet som de ulike typer finansforetak kan drive og inneholder

begrensninger med hensyn til å drive annen type virksomhet.

Finansforetaksloven har en rekke regler av selskapsrettslig art. Det gjelder regler om styrings- og kontrollorganer, om egenkapital og fremmedkapital, godtgjørelsesordninger og om konserner. Videre inneholder loven regler om kundeforhold, markedsføring med videre og om foretaksendringer, avvikling og omdanning.

Lovens §§ 14-7 til 14-15 inneholder kapitalkrav for forsikringsforetak. Forsikringsforetak skal alltid ha tilstrekkelig kapital til å dekke sine forpliktelser, basert på en vurdering av markedsverdi både av eiendeler og forpliktelser. Den ansvarlige kapitalen kan bestå av basiskapital og supplerende kapital. Som basiskapital regnes differansen mellom verdien av eiendeler og forpliktelser med tillegg av ansvarlig lånekapital. Annen kapital enn basiskapital som foretaket har rett til å innkalle til dekning av tap, og som er godkjent av Finanstilsynet, regnes som supplerende kapital. Den ansvarlige kapitalen skal til enhver tid oppfylle solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet som gjelder for forsikringsforetaket. Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av forsikringsforetakets ansvarlige kapital. Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for forsikringsforetakets basiskapital.

Solvenskapitalkravet skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Ved beregningen skal det tas hensyn til risikoreduserende tiltak og ordninger.

Minstekapitalkravet skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av forsikringsforetakets solvenskapitalkrav. Gjennom utfyllende forskrifter er det fastsatt et omfattende regelverk for en standardisert framgangsmåte (standardmodellen) for beregningen av disse kapitalkravene. Som alternativ til standardmetoden kan det enkelte forsikringsforetak utvikle egen internmodell. Internmodellen skal godkjennes av Finanstilsynet.

Hvis et forsikringsforetak ikke oppfyller solvenskapitalkravet eller minstekapitalkravet, eller det foreligger risiko for underoppfyllelse av disse kravene, skal det straks underrette Finanstilsynet. Forsikringsforetaket skal framlegge en plan for å rette på forholdene. Finanstilsynet skal tilbakekalle konsesjonen om forsikringsforetaket ikke oppfyller minstekapitalkravet og planen for å oppfylle kravet ikke anses tilfredsstillende. Tilbakekalles konsesjonen til et forsikringsforetak som ikke oppfyller minstekapitalkravet, vil det kunne være grunnlag for å vedta at forsikringsforetaket settes under offentlig administrasjon, jf. finansforetaksloven § 21-11.

Les mer om livsforsikringsforetak i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak*.

Pensjonskasse som driver livsforsikringsvirksomhet, skal til enhver tid ha kapital som er tilstrekkelig til å dekke solvensmarginkravet for pensjonskassens samlede virksomhet (finansforetaksloven § 14-16). Pensjonskasse

som ikke oppfyller kapitalkravene etter § 14-16 eller forskrifter gitt i medhold av bestemmelsen, eller mener det foreligger risiko for at kravene ikke vil bli oppfylt, skal straks underrette Finanstilsynet. Videre skal pensjonskassen framlegge en plan for å rette på forholdet. Nærmere regler om solvensmarginkrav og solvenskapitalkrav for pensjonskasser er gitt i forskrift om pensjonsforetak og i forskrift om utfyllende regler til det forenklede solvenskapitalkravet for pensjonskasser.

5. AKTØRER I TJENESTE- PENSJONSMARKEDET

LIVSFORSIKRINGSFORETAK

- Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP)
- Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand)

PENSJONSKASSER

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av kommunen eller fylkeskommunen
- En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner

INTERESSEORGANISASJONER

- Pensjonskasseforeningen
- Finans Norge

PENSJONSRÅDGIVERE

- Flere aktører tilbyr rådgivning i pensjonsspørsmål

5.1 INNLEDNING

En kommune/fylkeskommune/bedrift eller virksomhet (heretter omtalt som *kommunen*) som skal etablere en tjenstepensjonsordning i tråd med SGS, kan gjøre dette enten i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse.

Pensjonsinnretning brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsforetak og pensjonskasser).

5.2 LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives og påvirker ikke de ansattes pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 4.

I markedet for kommunal tjenstepensjonsordning er det blant livsforsikringsforetakene i dag to tilbydere av såkalt forsikret løsning: Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og Storebrand.

Les mer om kommunal tjenstepensjon i forsikret løsning i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak*.

5.2.1 STATUSMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig leverandørmøter med livsforsikringsforetakene.

5.3 PENSJONSKASSE

Pensjonskasser er regulert i forsvl. kapittel 2. Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 4. I tillegg er det gitt regler om livsforsikring i lovens kapittel 3 som også gjelder for kommunale pensjonsordninger.

Videre er pensjonskasser også regulert i finansforetaksloven.

Les mer om pensjonskasseløsningen i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

5.3.1 PENSJONSKASSER I KS' TARIFFOMRÅDE

Det har eksistert kommunale pensjonskasser siden 1907. I perioden 2000 – 2015 etablerte kommunene: Fjell, Molde, Lørenskog, Harstad, Tromsø, Asker og Bærum pensjonskasser. Kommunesammenslåinger i forbindelse med kommunereformen har også ført til endringer. Nye pensjonskasser er etablert og noen er blitt avviklet.

Fjell kommunale pensjonskasse og Moss kommunale pensjonskasse er avviklet, og pensjonsordningene flyttet fra pensjonskassene til KLP per 01.01.20.

Akershus fylkeskommunale pensjonskasse og Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse ble fusjonert 01.01.20 til Viken pensjonskasse.

Pensjonskassen overtok også tidligere Østfold fylkes tjenstepensjonsordning i KLP.

5.3.2 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er adgang til å etablere interkommunale pensjonskasser, jf. forsvl. § 2-2 annet ledd. En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.

Pensjonskontoret har tilsvarende tilsynsmyndighet overfor interkommunale pensjonskasser som for de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Akershus interkommunale pensjonskasse er eneste pensjonskasse som har hatt konsesjon som interkommunal pensjonskasse. Det er per i dag ingen interkommunale pensjonskasser, men Viken pensjonskasse har opplyst at de vil søke Finanstilsynet om å endre konsesjon til interkommunal pensjonskasse med virkning fra 01.01.24 i tilknytning til splitting av Viken fylkeskommune i tre fylkeskommuner.

5.4 INTERESSEORGANISASJONER

5.4.1 FINANS NORGE

Finans Norge – er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som representerer finansnæringen i Norge, herunder livsforsikringsforetak som tilbyr offentlig tjenstepensjon.

5.4.1.1 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finans Norge har utarbeidet *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger, der pensjons-*

leverandørene er blitt enige om en rekke praktiske forhold knyttet til flytting av kollektive tjenstepensjonskontrakter.

Et av vedleggene til nevnte avtale er *Flyttefil for offentlige ordninger*, også kalt *flyttefilen*. Leverandørene av kommunale tjenstepensjonsordninger har sluttet seg til bransjeavtalen, som detaljregulerer hvilke bestandsopplysninger som skal være med i flyttefilen.

Bransjeavtalen med vedlegg kan i sin helhet leses på Finans Norges nettside:

<https://www.finansnorge.no/verktoy/avtaler-og-regelverk/livsforsikring-og-pensjon/>

5.4.1.2 BRANSJEAVTALE – AVTALE OM BEREGET FOLKETRYGD I OFFENTLIG TJENSTEPENSJON

Finans Norge har vedtatt en avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenstepensjon. Avtalen trådte i kraft 01.01.20 og gjelder for KLP, Storebrand og Oslo pensjonsforsikring;

«Formål med avtalen er at leverandørene bør ha en mest mulig lik praksis i forhold til hvilke pensjonsbeløp som forsikres gjennom årlig premie og som er bestemmende for oppbygging av premiereserve før overgang til alderspensjon.

Avtalen benyttes ved all beregning av premier og premiereserver i offentlige tjenstepensjonsordninger fra og med 01.01.2020. Avtalen benyttes også ved tilbud/anbud i forbindelse med anbudsprosesser og ved inngåelse av forsikringsavtaler for offentlige tjenstepensjonsordninger for avtaler som gjelder fra og med 01.01.2020.»

5.4.2 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon som arbeider for å oppnå best mulig virksomhetsregler for pensjonskassene. Pensjonskasseforeningen har følgende formål:

- Kompetansesenter for medlemmene
- Jobbe for rammebetingelser tilpasset pensjonskassenes virksomhet
- Synliggjøre pensjonskassene ved kontakt med myndigheter, interessegrupper og media
- Bidra til at pensjonskasseløsningen er den foretrukne løsningen for alle typer tjenstepensjoner

Disse formålene søkes oppnådd blant annet ved et aktivt samarbeid med alle pensjons-

innretninger for private, kommunale, fylkeskommunale og statlige arbeidstakere samt med andre organisasjoner, foreninger og offentlig myndighet.

5.4.3 KONTAKTMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig kontaktmøter med Finans Norge og Pensjonskasseforeningen.

5.5 PENSJONSRAÐGIVERE

En pensjonsrådgiver skal gi gode uavhengige analyser av spørsmål knyttet til pensjon. Dette bør gi *kommunen* et godt utgangspunkt for å danne seg en oppfatning, og eventuelt fatte beslutninger når det gjelder problemstillinger knyttet til pensjon.

5.5.1 KJØP AV RÅDGIVNINGSTJENESTER

Tjenestekjøp/kjøp av rådgivningsoppdrag fra private aktører er omfattet av anskaffelsesregelverket. Anskaffelsesregelverket må derfor følges når kommunen anskaffer og bruker slik rådgivning.

Kontraktens verdi avgjør hvilke deler av anskaffelsesregelverket som gjelder. Jo høyere kontraktsverdi, desto mer detaljerte regler gjelder. Det er fire «verditrinn» med tilhørende regelsett:

- (1) Anskaffelsesprosesser for små kontrakter, med verdi under 100 000 kroner eksklusiv merverdiavgift, er unntatt fra regelverket og kan derfor inngås som en helt vanlig avtale.
- (2) Anskaffelser som har en verdi som er høyere enn 100 000 kroner, men lavere

enn den nasjonale terskelverdien, som per 01.12.22 er på 1 300 000 kroner, er regulert av anskaffelsesloven (LOA) og anskaffelsesforskriften (FOA) del I. De gjeldende terskelverdiene kan finnes i anskaffelsesforskriften § 5-1. Dette betyr at det ikke er fritt fram til å gå til en enkelt leverandør for å inngå kontrakt. Prosessen styres av de føringene som ligger i LOA og i FOA del I.

Dette innebærer for det første at oppdragsgiveren må følge de grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene (særlig likebehandling, gjennomsiktighet og konkurranse), og skape konkurranse mellom konsulentene om å bli valgt til å gi konsulenttjenester til kommunen. Tilstrekkelig konkurranse er oppnådd hvis 3-5 aktuelle aktører inngir tilbud i konkurransen. Kommunen må også oppbevare dokumentasjon, gi begrunnelse for viktige beslutninger, føre protokoll om vesentlige forhold, sørge for offentlighet og habilitet i gjennomføring av prosessen. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke gjelder plikt til å kunngjøre anskaffelsen på Doffin.

- (3) For kontrakter med konsulenter som estimeres til en verdi mellom 1 300 000 kroner og EØS terskelverdi, som er 2 200 000 kroner per 01.12.22, gjelder LOA og FOA del II. Dette innebærer at det er relativt detaljerte regler for gjennomføring av anskaffelsen, og at konkurransen alltid skal kunngjøres på Doffin, eventuelt også den europeiske databasen for anskaffelser (TED). De gjeldende terskelverdiene kan finnes i anskaffelsesforskriften § 5-3.
- (4) For kjøp over EØS-terskelverdi må LOA og FOA del III følges. Felles for FOA del II og

del III er at det er relativt detaljerte regler for gjennomføring av prosessen, og at konkurransen alltid skal kunngjøres på Doffin/TED.

Anskaffelsens verdi skal beregnes i henhold til FOA § 5-4. Det sentrale for *kommunen* som oppdragsgiver er å gjøre en reell og forsvarlig vurdering av hvilke kostnader kontrakten medfører i form av betaling, opsjoner, med videre til konsulenten. Av hensyn til etterprøvnbarhet og muligheten for å dokumentere at det er gjort en saklig vurdering, bør beregningen av kontraktens verdi, og de forhold som vektlegges i verdiberegningen, gjøres skriftlig.

Uansett hvilken verdi anskaffelsen har, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

5.5.2 RÅDGIVERE INNEN KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- A Halvorsen Consulting AS
- Aon Norway AS
- Arctic Insurance AS
- Gabler AS
- KLP Forsikringsservice AS
- Mercer AS
- Norwegian Insurance Partner AS
- Pareto Forsikringsmegling AS
- Storebrand pensjonstjenester AS
- Söderberg & Partners Pensjonsrådgivning AS
- Waco Forsikringsmegling AS
- Willis Towers Watson AS

Oversikten er ikke uttømmende.

5.6 OVERSIKT OVER PENSJONSKASSENE I KS' TARIFFOMRÅDE

Navn / nettsted	Daglig leder / epostadresse
Arendal kommunale pensjonskasse <i>www.akpensjon.no</i>	Kjetil Korneliussen / post@akpensjon.no
Asker kommunale pensjonskasse <i>www.asker.kommune.no/for-ansatte/pensjonskassen/</i>	Knut Håkon Brox / kundesenter@asker.pk.klp.no
Bergen kommunale pensjonskasse <i>www.bergenkp.no</i>	Bjørn Roald Eknes / pensjonskassen@bergenkp.no
Bodø kommunale pensjonskasse <i>www.bkpensjon.no</i>	Hans Petter Horsgaard / post@bkpensjon.no
Bærum kommunale pensjonskasse <i>www.bkp.no</i>	Jørn Jevne / post@bkp.no
Drammen kommunale pensjonskasse <i>www.dkp.no</i>	Eiler Helèn / post@dkp.no
Elverum kommunale pensjonskasse <i>www.elverumpensjon.no</i>	Trond Rønning / pensjon@elverum.kommune.no
Flekkefjord kommunale pensjonskasse <i>www.fk-pensjon.no</i>	Kurt Reimund Stordrange / pensjonskassen@flekkefjord.kommune.no
Halden kommunale pensjonskasse <i>www.hkpensjon.no</i>	Eivind Borring Hansen / post@hkpensjon.no
Harstad kommunale pensjonskasse <i>www.harstad.kommune.no/harstad-kommunale-pensjonskasse.6036557-281448.html</i>	Erling Høyer-Pettersen / harstad@gabler.no
Haugesund kommunale pensjonskasse <i>www.h-k-p.no</i>	Heidi Iren Sunde / pensjonskassen@h-k-p.no
Kristiansand kommunale pensjonskasse <i>www.kkpensjon.no</i>	Frode Renneflott Thorkildsen / post@kkpensjon.no

Navn / nettsted	Daglig leder / epostadresse
Lørenskog kommunale pensjonskasse <i>www.lkp.no</i>	Guri Horsfjord Lassen / lorenskog@gabler.no
Molde kommunale pensjonskasse <i>www.moldepensjon.no</i>	Lars Larsen-Lassabliere / Pensjon@moldepensjon.no
Sandefjord kommunale pensjonskasse <i>https://sandefjordpensjon.no</i>	Irene Ormestad / pensjon@sandefjord.kommune.no
Sandnes kommunale pensjonskasse <i>www.s-k-p.no</i>	Terje Frafjord / pensjonskassen@sandnes.kommune.no
Skien kommunale pensjonskasse <i>www.skienpensjon.no</i>	Jarle Peder Helgason / post@skienpensjon.no
Trondheim kommunale pensjonskasse <i>www.tkp.no</i>	Hilde Aunvåg / post@tkp.no
Tromsø kommunale pensjonskasse <i>https://tromsopensjonskasse.no/</i>	Erling Høyer-Pettersen / pensjonskassen@tromso.kommune.no
Viken pensjonskasse <i>www.vikenpensjon.no</i>	Bjarne F. Refsnes / post@vikenpensjon.no

6. ANSKAFFELSESREGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- Anskaffelsesregelverket
  - Lov om offentlige anskaffelser (LOA)
  - Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA)
- Valgfrihet i løsning for kommunal tjenstepensjon
  - Pensjonskasse
  - Livsforsikringsforetak
- Anskaffelsesprosessen
- Kontrakten
- Markedssituasjonen
- Sammenslåing av kommuner

6.1 INNLEDNING

Dette kapittelet er revidert i 2020 av KS Advokatene og er igjen revidert av Arntzen de Besche Advokatfirma AS i 2022.

I dette kapittelet vil vi behandle kommuners innkjøp av tjenstepensjon i henhold til anskaffelsesregelverket. Vi understreker at pensjonsveilederens kapittel 6 ikke gir en uttømmende gjennomgang av anskaffelsesregelverket. Det er kun ment som en generell veiledning. Det må således gjøres konkrete vurderinger av anskaffelsesregelverkets rammer sett opp mot hver enkelt anskaffelse som skal gjennomføres. Dette delkapittelet gir en oversikt over hva vi har vurdert som de mest sentrale temaer og problemstillinger ved anskaffelse av kommunal tjenstepensjon. For en mer utfyllende gjennomgang av anskaffelsesregelverket, viser vi til Nærings- og fiskeridepartementets (NFD) veileder til regelverket om offentlige anskaffelser: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/>

Vi vil i det videre ofte omtale oppdragsgiver som *kommunen*. Vi understreker imidlertid at vi med begrepet *kommunen* sikter til både kommuner og fylkeskommuner.

6.2 ANSKAFFELSESREGELVERKETS ANVENDELSE PÅ KOMMUNAL PENSJON

Anskaffelsesregelverket består av lov om offentlige anskaffelser (LOA) og forskrift om offentlige anskaffelser (FOA). Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser, som Norge er forpliktet til å følge gjennom EØS-avtalen. NFD har utarbeidet en veileder til anskaffelsesreglene,

som ligger tilgjengelig på deres nettsider, jf. lenken i punkt 6.1 over.

Formålet til LOA er nedfelt i § 1, og det framgår at:

«Loven skal fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser. Den skal også bidra til at det offentlige opptre med integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.»

Dette oppnås blant annet gjennom de grunnleggende prinsippene om konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarehet og forholdsmessighet, jf. LOA § 4.

At kjøp av pensjonstjenester normalt er underlagt anskaffelsesregelverket følger både av praksis og av regelverket selv. Forutsatt at *kommunen* ønsker å kjøpe pensjonstjenester fra et annet rettssubjekt, eksempelvis et livsforsikringsforetak, vil valget av leverandør dermed måtte gjøres i henhold til prosedyrene som framgår av regelverket om offentlige anskaffelser. Offentlige oppdragsgivere er imidlertid ikke tvunget til å gå til eksterne leverandører for å innhente pensjonstjenester, men kan også opprette en pensjonskasse og gjøre kjøp av pensjonstjenester fra denne gjennom såkalt egenregi, som er nærmere omtalt nedenfor.

6.3 VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON – PENSJONSKASSE OG LIVSFORSIKRINGSFORETAK

6.3.1 INNLEDNING

Kommunen står fritt til å organisere sin virksomhet på den måten som er mest

hensiktsmessig for å få løst sine oppgaver. Denne friheten gjelder også valg av løsning for hvordan den skal dekke sitt behov for pensjonstjenester. Regelverket for offentlige anskaffelser legger imidlertid visse føringer og begrensninger for *kommunens* valg av løsning for pensjonstjenester. Vi vil i dette punktet trekke opp rammene for valget mellom å kjøpe tjenestene fra en pensjonskasse eller fra et livsforsikringsforetak.

En pensjonskasse er en egen juridisk person i form av en selveiende institusjon, atskilt fra foretak, kommune eller annen institusjon som har etablert pensjonskassen, se lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) § 7-2 tredje ledd, jf. forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) § 2-3. Pensjonskasser er også unntatt fra stiftelsesloven, jf. stiftelsesloven av 2001 § 6 bokstav b. Tjenester knyttet til pensjonsordningen kan utføres av pensjonskassens eget personale, eller være satt bort til andre virksomheter som utfører slike oppgaver. Videre kan pensjonskassens virksomhet ikke drives uten konsesjon, jf. finansforetaksloven § 2-16.

Pensjonskasser er tradisjonelt opprettet for en enkelt kommune, men loven åpner også for at den kan yte tjenester til flere kommuner. Det følger av forsvl. § 2-2 annet ledd at «*To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse).*»

Basert på disse forutsetningene, vil *kommunen* kunne kjøpe pensjonstjenester fra en pensjonskasse dersom vilkårene for utvidet egenregi er oppfylt, se punkt 6.3.2 *Egenregi og utvidet egenregi*. *Kommunen* kan alternativt velge å kjøpe pensjonstjenester fra eksterne

leverandører (livsforsikringsforetak), se punkt 6.3.3 *Kjøp fra ekstern aktør (livsforsikringsforetak)*.

Vi understreker at kommunestyret bør være involvert i beslutningen av om det skal opprettes en pensjonskasse eller gjennomføres en anskaffelse fra eksterne leverandører. Dette siden det er kommunestyret som skal ta den endelige beslutningen om flytting, og denne beslutningen bør derfor ikke være styrt eller bundet opp av tidligere valg som kommunestyret ikke har vært involvert i.

6.3.2 EGENREGI OG UTVIDET EGENREGI

Det anskaffelsesrettslige utgangspunktet er at en offentlig oppdragsgiver står fritt til selv å velge om varer og tjenester skal leveres ved bruk av egne, interne, ressurser, eller om det skal gjennomføres en konkurranse om leveransen. En offentlig oppdragsgiver kan altså velge å utføre leveransen selv, i såkalt egenregi, og slik egenregi utgjør derfor et unntak fra anskaffelsesregelverket. Rent formelt er unntaket en følge av at det ikke inngås en gjensidig bebyrdende kontrakt mellom to selvstendige rettssubjekter dersom oppdragsgiver selv utfører oppgavene, og det foreligger derfor ingen kontrakt som må inngås etter prosedyrereglene i anskaffelsesregelverket.

Selv om det inngås en gjensidig bebyrdende kontrakt mellom oppdragsgiver og et annet rettssubjekt for utførelsen av oppgavene, kan det være en så sterk organisatorisk kobling mellom kontraktspartene at kontrakten anses tildelt i såkalt utvidet egenregi. I tillegg til egenregi, utgjør derfor utvidet egenregi et ytterligere unntak fra anskaffelsesregelverkets prosedyreregler.

En pensjonskasse er i henhold til forsvl. § 2-1 «(...) en selveid institusjon som nevnt i finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd jf. § 2-16 (...)», og etter finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd er det et krav om rettslig adskillelse fra kommunen som har etablert pensjonskassen: «En pensjonskasse skal stiftes og organiseres som en selveiende institusjon for å forvalte en eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretak eller kommune som deltar i pensjonskassen (...)». En pensjonskasse er dermed et annet rettssubjekt enn den enkelte kommune, og kjøp av tjenester fra en pensjonskasse er derfor en gjensidig bebyrdende kontrakt mellom to separate rettssubjekter.

Dermed er også hovedregelen at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for kjøp av tjenester fra en pensjonskasse. Unntaket for utvidet egenregi, etter FOA §§ 3-1 flg., vil

imidlertid kunne komme til anvendelse i slike tilfeller, og gi grunnlag for å unnta anskaffelsen fra anskaffelsesregelverket. Se punkt 6.8 for en nærmere gjennomgang av vilkårene for utvidet egenregi i relasjon til interkommunale pensjonskasser.

6.3.3 KJØP FRA EKSTERN AKTØR (LIVSFORSKRINGSFORETAK)

Et alternativ til kommunal eller interkommunal pensjonskasse er at *kommunen* kjøper pensjonstjenester av en utenforstående tjenesteleverandør opprettet som egen juridisk enhet som livsforsikringsforetak. Også livsforsikringsforetakene er underlagt lov om finansforetak og finanskonsern, og virksomheten krever konsesjon. Da er hovedregelen at innkjøpet er omfattet av anskaffelsesreglene som en tjenesteanskaffelse og underlagt de alminnelige

reglene om gjennomføring av konkurranse om levering av tjenestene.

Det kan kort nevnes at det er en viss rettslig usikkerhet knyttet til om kontrakter om pensjonstjenester kan anses som en såkalt «særlig tjeneste» eller ikke. Konsekvensen dersom pensjonstjenester anses som en særlig tjeneste er at slike anskaffelser kan følge de mer fleksible reglene i anskaffelsesforskriften del II. Pensjonskontoret har i brev av 19.12.19 bedt NFD om avklaring av spørsmålet. Inntil departementet har uttalt seg om spørsmålet legges det til grunn at anskaffelser av pensjonstjenester over EØS-terskelverdi på 2,2 millioner kroner eksklusiv mva. må følge de strengeste reglene i anskaffelsesforskriften del III.

6.4 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

6.4.1 VÆR UTE I GOD TID

Forutsatt at *kommunen* velger å gjennomføre en offentlig anskaffelse, anbefales det at man er tidlig ute og bruker god tid når man skal vurdere *kommunens* pensjonsforhold, slik at anskaffelsesprosessen kan planlegges og

gjennomføres godt innenfor de tidsrammer som følger av ulike regelverk.

SGS 2020 har regler om opphør og flytting som regler om oppsigelsesfrister i § 8-1 bokstav a og drøftingsplikt med tillitsvalgte i § 8-2 som må hensyntas i planleggingen av anskaffelsen. Se nærmere om dette i punkt 6.4.7.

I en gjennomføringsplan for anskaffelsen bør det foretas en beskrivelse av roller og ansvar. Ved å beskrive roller og ansvar i gjennomføring av anskaffelser i en virksomhet sikres nødvendig tverrfaglig involvering, og det legges til rette for økt kvalitet på gjennomføringen.

Kommunen må ta stilling til hvor det er mest hensiktsmessig at de ulike beslutningene forankres. Figuren under illustrerer hvilke beslutninger det er viktig å forankre politisk og hvilke oppgaver/beslutninger som bør overlates administrasjonen. Figuren er hentet fra en folder om politisk handlingsrom ved offentlige anskaffelser utarbeidet av KS Innkjøpsforum (KSI).

I det følgende vil det redegjøres for en del momenter som er særlig viktig å være seg bevisst når man skal vurdere pensjonsforholdene i kommunen.

- Vurdere etablering av pensjonsutvalg (det vil si en arbeidsgruppe)
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av forsikringsrådgiver
- Flytting – viktige momenter

6.4.2 PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg/tverrfaglig anskaffelsesteam til å jobbe med pensjonsforholdene i kommunen. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år før man eventuelt har planer om å gjennomføre en konkurranse om tjenestepensjon. Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon, samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann/-kommunedirektør, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.

6.4.3 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

I SGS 2020 § 8-2 står det at det er kommunestyret som skal fatte «*endelig avgjørelse*» når det gjelder *flytting* av en pensjonsavtale. Bestemmelsen i SGS 2020 følger opp de tilsvarende bestemmelsene i lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) § 13-5 (pensjonsordning for ansatte) og § 8-7 (pensjonsordning for folkevalgte), som angir at det er kommunestyret som vedtar å opprette eller slutte seg til en pensjonsordning.

Det er imidlertid ikke et krav etter Hovedtariffavtalen, SGS 2020 eller kommuneloven, at kommunestyret skal delta i arbeidet med utarbeidelse av konkurransegrunnlaget. Dette er en oppgave som bør ligge til kompetent personell/utvalg i administrasjonen. Det er likevel intet i veien for at kommunestyret kan involveres i beslutninger om følgende i forbindelse med en anskaffelsesprosess:

- Vedtak om å gjennomføre anbuds-konkurransen
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Dersom kommunestyret involveres i arbeidet med å utarbeide konkurransegrunnlaget, er det viktig å være oppmerksom på at kommunestyrets behandling forut for kunngjøring må skje for lukkede dører og at alle involverte har taushetsplikt. Dette for å sikre at ingen leverandører får informasjon fra konkurransegrunnlaget før dette kunngjøres på Doffin. Dette gjelder også når kommunestyret drøfter fastsettelse av tildelingskriterier og vekting.

Gjennomføring av en konkurranse etter anskaffelsesregelverket er en rettsliggjort prosess som er regulert av detaljerte prosedyreregler. Det er blant annet svært viktig at evalueringen av tilbudene skjer i henhold til de fastsatte tildelingskriterier og vektingen av disse. Dette er noe av bakgrunnen for at gjennomføringen av konkurransen, herunder evaluering av tilbudene og tildeling av kontrakt, bør foretas av personell/utvalg med spesialkompetanse på offentlige anskaffelser.

Det er viktig at kommunestyret ikke fraviker beslutningen om tildelingskriterier og vekting når det skal fattes endelig vedtak om flytting av pensjonsavtale, jf. SGS 2020 § 8-2, men fastholder og bygger sitt vedtak på tildelingskriteriene og deres vekting. Slik reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en beslutning om tildeling som ikke er i samsvar med tildelingskriteriene og en konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og/eller at konklusjonen mangler en tilstrekkelig saklig begrunnelse.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget inn for Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) høsten 2006. I sak 2006/161 fant KOFA at kommunen hadde brutt anskaffelsesregelverkets krav til tildelingsevalueringen idet kontrakten ikke var tildelt på basis av en uttømmende evaluering av samtlige av tildelingskriteriene samt at forhold administrasjonen hadde funnet grunn til å rangere tilbudene på grunnlag av, ikke var vurdert. I sak 2006/159 kom KOFA til at kommunen hadde brutt den daværende anskaffelseslovens krav til etterprøvnbarhet

og gjennomsiktighet ved at kommunen ikke kunne dokumentere kommunestyrets evaluering av tildelingskriteriene, og hvorfor det fravek administrasjonens innstilling, samt at det ikke var gitt tilfredsstillende begrunnelse for kontraktstildelingen.

Også i sak 2009/20 fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at vedtaket var i strid med kravene til etterprøvnbarhet og gjennomsiktighet, jf. tidligere LOA § 5. Dette fordi innklagede tildelte kontrakten til den som hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var redegjort for valget.

Som det framgår av disse avgjørelsene fra KOFA, er det viktig at *kommunen*, uavhengig av hvem som evaluerer internt, faktisk tildeler kontrakt til den leverandøren som har inngitt det beste tilbudet i konkurransen etter kriteriene i konkurransegrunnlaget. Noe annet vil være i strid med anskaffelsesregelverket; herunder særskilt kravene til likebehandling og forutberegnelighet i anskaffelseslovens § 4. Kommunestyret må således hensynta dette når det skal fattes endelig vedtak om flytting av pensjonsavtale.

6.4.4 BESLUTNING OM VALG AV LEVERANDØR

I bestemmelse om drøfting i SGS 2020 § 8-2 heter det i siste setning at «*Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.*». Dette er tolket dit hen at det er *kommunestyret* selv som må fatte den endelige beslutning om flytting. Endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret senest 01.12, jf. SGS 2020 § 8-1 bokstav a.

I tidligere utgaver av Pensjonsveilederen har det stått at de alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet ikke kan gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen. Selv om SGS 2020 § 8-2 neppe kan forstås som et delegasjonsforbud, tilsier det forhold at kommuneloven tillegger kommunestyret å beslutte flytting av pensjonsordning, at kommunestyret ikke kan delegere denne oppgaven.

6.4.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av Pensjonskontorets oppgaver er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i HTA innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret kan bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anskaffelsesprosessen.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, kan kontoret ikke opptre som rådgiver i en tilbudsprosess.

6.4.6 BRUK AV PENSJONSRAÐGIVERE

De siste års anskaffelsesprosesser har vist at de fleste kommuner benytter rådgivere i forbindelsen med gjennomføring av anskaffelser av tjenestepensjon. Spørsmål om bruk av ekstern rådgiver vil være et naturlig tema for *kommunen* å ta stilling til. Anskaffelse av pensjonsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene, jf. Punkt 6.5.5 om de ulike prosedyrene i anskaffelsesforskriften.

6.4.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

■ Drøftingsplikten i SGS 2020 § 8-2

Skifte av selskap/pensjonskasse skal drøftes med tillitsvalgte. Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting før tildelingskriteriene og innbyrdes vektning av kriteriene vedtas. Uttalelsen fra tillitsvalgte skal følge saken fram til endelig avgjørelse.

■ Fristbestemmelsen i SGS 2020 § 8-1 bokstav a

Fristen for fristillelse fra nåværende *pensjonsinnretning* er 30.09. i inneværende år.

Endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret senest 01.12.

■ Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader

Det bør innhentes oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør klart framgå hvilke oppgaver og hvilket ansvar henholdsvis den fraflyttede og tilflyttede *pensjonsinnretningen* har, i tillegg til *kommunen selv*.

Pensjonsinnretningene bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

■ Informasjon til ansatte og pensjonister

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Man bør se på tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

■ Håndtering av oppspart kapital

Eksisterende og/eller potensielle *pensjonsinnretninger* bør kunne redegjøre for henholdsvis lovpålagt og valgfri behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.

6.5 GJENNOMFØRING AV ANSKAFFELSE ETTER ANSKAFFESESREGLVERKET

Dette punktet beskriver hovedelementene i anskaffelsesprosessen når det er besluttet å gjennomføre en anbudskonkurranse om tjenestepensjonsordningen, og det finnes konkurranse i leverandørmarkedet.

Gjennomgangen vil framheve de særlige problemstillinger en innkjøper av pensjonstjenester må være oppmerksom på. Det legges til grunn at kontraktens verdi overstiger EØS-terskelverdi, og at FOA del III kommer til anvendelse.

6.5.1 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFESESPROSESSEN

Veldig enkelt oppsatt, kan anskaffelsesprosessen beskrives i følgende steg i en ett-stegs prosess – åpen anbudskonkurranse:

6.5.2 PLANLEGGING

Det er viktig at oppdragsgiver planlegger og gjør et grundig forarbeid før man bestemmer seg for å gjennomføre en konkurranse om pensjonsleveransen, ikke minst med tanke på

de kostnader som oppstår som følge av en slik prosess. Kartlegging av *kommunens* egen pensjonskompetanse, samt vurdering av behov for ekstern bistand, bør inngå i denne fasen.

Dersom ekstern bistand anses som nødvendig, bør markedet undersøkes grundig i forkant av en anbudskonkurranse, og det er herunder, på dette stadiet, muligheter for å gjennomføre åpen dialog med potensielle markedsaktører for å etablere hvilke muligheter som eksisterer i markedet. En slik dialog kan for eksempel gjennomføres som et markeds møte hvor det sendes ut en åpen invitasjon til samtlige leverandører i markedet og hvor møtereferat publiseres i etterkant. *Kommunen* kan i leverandørdialogen gi informasjon til leverandørene om sine planer og behov, og for å skape de beste forutsetningene for anbudskonkurransen, bør dialogen basere seg på hvordan leverandørene på en god måte kan løse kjernen i *kommunens* behov (i motsetning til hvem som kan levere en forutbestemt løsning). Videre kan dialogen bidra til å avklare hvilke krav og kriterier som er best egnet for den aktuelle konkurransen, herunder for eksempel kvalifikasjonskrav, ytelseskrav og tildelingskriterier. Det er i forbindelse med slik dialog viktig å sørge for likebehandling av leverandørene, samt sørge for dokumentasjon i form av skriftlige notater eller møtereferater.

Dersom man velger å gjennomføre en leverandørdialog i forkant av en anbudskonkurranse, er det greit å være oppmerksom på at disse leverandørene kan oppnå en konkurransefordel i den senere anskaffelsen. For eksempel i form av mer informasjon eller bedre tid til å forberede seg. Anskaffelsesforskriftens § 8-2 og § 12-2 har regler som

sier noe om hvilke tiltak som må gjennomføres nettopp for å utjevne slike eventuelle fordeler, og som skal sikre at leverandøren ikke får slike fordeler at man må avvise fra den senere konkurransen. Et slikt tiltak kan for eksempel være å fastsette en tilstrekkelig frist for mottak av tilbud, eller å sørge for at alle leverandørene i markedet får tilgang til de samme relevante opplysningene som er utvekslet i leverandørdialogen.

6.5.3 BESLUTNING OM ANSKAFFELSESPROSESS

Fristen for å si opp pensjonsavtalen er 30.09, jf. SGS 2020 § 8-1. I tillegg har FOA kapittel 20 bestemmelser om minimumsfrister for gjennomføring av konkurransen. Dersom en anbudskonkurranse gjennomføres i forbindelse med ferieavvikling eller lignende, bør dette hensyntas når fristene i konkurransen fastsettes.

Av den grunn bør beslutning om anskaffelsesprosess tas senest i mai måned, med utlysning i TED-databasen senest i slutten av juni måned.

6.5.4 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

De grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene følger av LOA § 4, og er konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarehet og forholdsmessighet.

Prinsippene er viktige i den forstand at de danner grunnlaget for utformingen av regelverket, er retningsgivende for tolkningen av regelverket, og også kan danne selvstendig grunnlag for ytterligere regler enn de som framgår direkte av anskaffelsesloven og

-forskriften. Manglende overholdelse av de grunnleggende prinsippene i LOA § 4 vil derfor representere et brudd på anskaffelsesregelverket på lik linje med manglende overholdelse av konkrete prosedyreregler i anskaffelsesforskriften. De grunnleggende prinsippene i LOA § 4 vil kort bli redegjort for nedenfor.

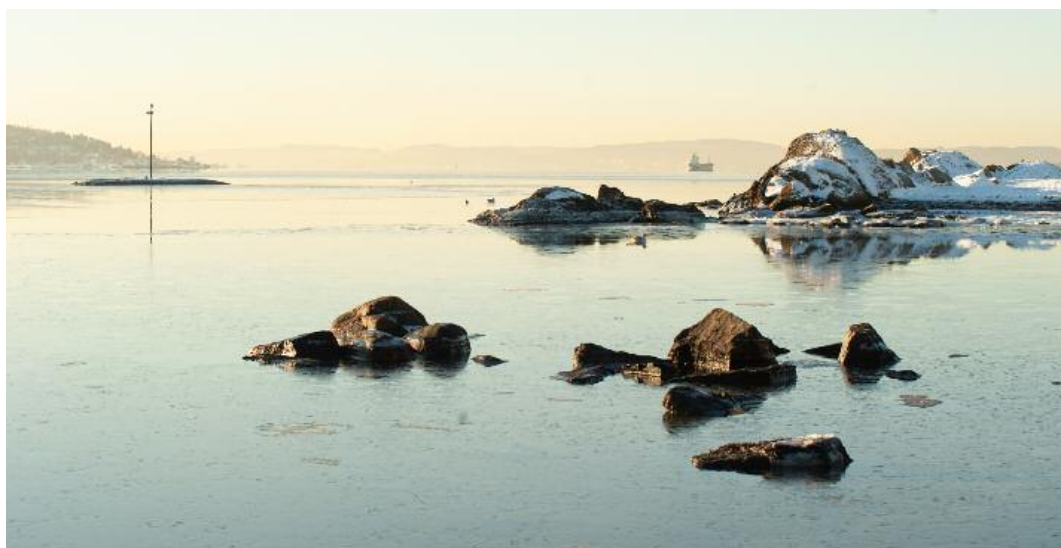
6.5.4.1 KRAV TIL LIKEBEHANDLING

Et av formålene med regelverket er å sikre effektiv konkurranse, og dette oppnås ved å sikre at leverandørene konkurrerer på like fot gjennom forutberegnelige vilkår og gjennomgående likebehandling av leverandørene. Oppdragsgiver er forpliktet til å sikre at leverandørene av pensjonstjenester likebehandles gjennom hele anskaffelsesprosessen, det vil si både ved kontakt med leverandørene, utforming av spesifikasjoner, valg av tilbudsform, kvalifisering av leverandører og tildeling av oppdraget. I alle

steg av prosessen og alle beslutninger som gjøres bør det derfor vurderes om beslutningen vil være forenelig med kravet til at alle leverandørene likebehandles, eller om noen gis utilsiktede eller tilsiktede fordeler.

6.5.4.2 KRAV TIL FORUTBEREGNELIGHET

Kravet til forutberegnelighet innebærer at leverandørene, før de inngir tilbudene, skal vite hvilke regler og forutsetninger som gjelder for konkurransen, hvilke krav som stilles til dem for å delta i konkurransen, hvilke elementer som vil bli vektlagt når oppdragsgiver skal velge vinneren av konkurransen med videre. Informasjon i anskaffelsesdokumentene, herunder i kunngjøring og konkurransegrunnlaget, er styrende. På denne måten kan leverandørene også kontrollere om forutsetningene faktisk er overholdt, i samsvar med hensynet til etterprøvbarhet.

I forlengelsen av kravet til forutberegnelighet ligger et klarhetskrav, som innebærer at konkurransegrunnlaget skal være klart, presist og utvetydig formulert, slik at det er mulig for alle «rimelig opplyste og normalt aktsomme leverandører» å forstå vilkårenes rekkevidde nøyaktig og på samme måte. Informasjonen i konkurransegrunnlaget skal være tilstrekkelig presis til å sette leverandørene i stand til å vurdere hvorvidt de ønsker å delta i konkurransen og til å utarbeide et konkurransedyktig tilbud dersom de ønsker dette.

Et nøyaktig, klart og utvetydig konkurransegrunnlag vil bidra til at oppdragsgiveren får tilbud som svarer til det behovet som er bakgrunnen for anskaffelsen.

Det er en objektiv fortolkning som må legges til grunn når det skal fastlegges hva innholdet i konkurransegrunnlaget er. Det er derfor ikke avgjørende hva oppdragsgiveren selv har ment med den ordlyden, dersom det er noe annet som følger av en naturlig forståelse av denne. Konkurransegrunnlagets innhold skal fortolkes ut fra perspektivet til potensielle leverandører, siden formålet med anskaffelsesprosedyrene nettopp er å sikre potensielle leverandørers mulighet til å konkurrere om offentlige kontrakter som er av interesse for dem.

Det framkommer både i forskriften del II og del III at det er oppdragsgiveren som har risikoen for uklarheter i konkurransegrunnlaget. Et uklart konkurransegrunnlag kan være i strid med det grunnleggende kravet til forutberegnelighet og kan medføre avlysningsplikt.

6.5.4.3 KRAV TIL ETTERPRØVBARHET

Kravet til etterprøvbarhet innebærer at oppdragsgiver skal sikre dokumentasjon for anskaffelsesprosessen og innebærer at oppdragsgivers vurderinger, beslutninger, referater fra møter med videre bør nedtegnes. Dokumentasjonen må være klar, entydig og utfyllende. Dette skal bidra til leverandørenes rettssikkerhet ved at hver enkelt kan ettergå de vurderinger som er gjort og beslutninger som er tatt, for å kontrollere at regelverket er overholdt. God dokumentasjon er generelt tvisteforebyggende, fordi leverandørene enklere kan gis informasjon om de beslutninger som er tatt underveis i prosessen.

6.5.4.4 FORHOLDSMESSIGHET

Kravet til forholdsmessighet gir seg blant annet uttrykk i at det må være proporsjonalitet mellom de krav som stilles til leverandørene og tjenesteytelsens art. Dette for å unngå at det stilles krav til leverandørene som ikke står i sammenheng med eller forhold til det som skal leveres, med den følge at leverandører som ellers kunne levert pensjonstjenesten, ekskluderes. Det skal altså ikke stilles strengere krav enn nødvendig.

6.5.5 DE ULIKE PROSEDYRENE

Anskaffelsesregelverket regulerer hvilke anskaffelsesprosedyrer kommunen kan benytte ved anskaffelser av pensjonstjenester, og valgmulighetene blant de skisserte prosedyrene er blant annet avhengig av kontraktens verdi og omstendigheter rundt den konkrete anskaffelsen. Ved selve valget, vil *kommunen* også måtte vurdere hvilken prosedyre som anses som den strategisk beste.

For anskaffelser som verdimessig omfattes av FOA del II, vil oppdragsgiver stå fritt når det gjelder valget mellom åpen tilbuds-konkurranse og begrenset tilbudskonkurranse. I begge tilfeller kan oppdragsgiver velge å gå i dialog med leverandørene etter tilbudsfristens utløp. Dialogen kan for eksempel omfatte avklaringer og/eller forhandlinger med leverandørene.

Ytterligere veiledning om gjennomføring av tilbudskonkurranse etter del II er å finne i departementets veileder kapittel 12.1 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/?q=prosedyrer&ch=15#id0303>

Når det gjelder pensjonstjenester hvor kontraktens verdi overstiger EØS terskelverdi, kommer som tidligere nevnt FOA del III til anvendelse. De ulike anskaffelsesprosedyrene i FOA del III omfatter følgende alternativer:

■ **Åpen anbudskonkurranse:**

Alle interesserte leverandører kan gi tilbud. Oppdragsgiver skal evaluere samtlige tilbud som ikke blir avvist. Det er ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger i en åpen anbudskonkurranse, jf. FOA § 23-6. Det gjelder altså et forhandlingsforbud. Se imidlertid nærmere om adgangen til å avklare innholdet i tilbudene i punkt 6.5.16.

■ **Begrenset anbudskonkurranse:**

Alle interesserte leverandører kan levere forespørsel om å delta i konkurransen. Bare de leverandørene som blir invitert av oppdragsgiver, kan gi tilbud. Det er ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å

endre tilbudene gjennom forhandlinger, jf. FOA § 23-6 andre ledd. Det gjelder altså et forhandlingsforbud. Se imidlertid nærmere om adgangen til å avklare innholdet i tilbudene i punkt 6.5.16

På nærmere vilkår, er det også et alternativ etter FOA del III å benytte seg av prosedyren:

■ **Konkurranse med forhandling:**

Oppdragsgivere kan i noen tilfeller (som nærmere beskrevet nedenfor) benytte prosedyren konkurranse med forhandling etter forutgående kunngjøring.

Når en konkurranse med forhandling igangsettes, skal oppdragsgiver kunngjøre en invitasjon til å delta i konkurransen eventuelt sammen med konkurransegrunnlaget. Dette innebærer at konkurransen gjennomføres i to trinn, og innledes med en kvalifiseringsfase. Alle interesserte

leverandører kan levere forespørsel om å delta i konkurransen, men bare de leverandørene som oppfyller oppdragsgiverens kvalifikasjonskrav kan inviteres til å levere tilbud. Oppdragsgiveren kan også sette en grense for hvor mange leverandører som blir invitert til å gi tilbud.

Oppdragsgiveren kan velge å gjennomføre forhandlingene i flere faser, samt redusere antall tilbud som er med i forhandlingene i hver fase. Den første reduksjonen av tilbudene det skal forhandles om, kan skje før forhandlingene starter. Reduksjonen av tilbud skal skje på grunnlag av tildelingskriteriene.

Dersom det planlegges å gjennomføre forhandlingene på denne måten, må man opplyse om dette i konkurransegrunnlaget. Dersom oppdragsgiver planlegger å redusere antall tilbud før forhandlingene starter opp, må dette opplyses om særskilt. I den siste fasen skal det være igjen nok leverandører til å sikre reell konkurranse.

Oppdragsgiver kan forhandle med leverandørene om alle sider ved tilbudet, jf. FOA § 23-7. Hva gjelder vesentlige avvik eller forbehold i tilbudene til leverandørene, har det tidligere vært relativt klart at slike tilbud skulle avvises, og at oppdragsgiver således ikke kunne forhandle bort slike avvik eller forbehold. Nyere praksis, herunder lagmannsrettens avgjørelse LB-2022-60123 og KOFA-sak 2021/2139, åpner imidlertid for at det til en viss grad er mulig å forhandle bort avvik eller forbehold som er vesentlige. Vi ser dermed at det er en ny utvikling på dette rettsområdet, men det er fortsatt rettslig

usikkerhet når det gjelder adgangen til å forhandle bort vesentlige avvik og forbehold. Vi vil derfor anbefale å søke juridisk bistand dersom problemstillingen oppstår i den enkelte anskaffelse.

Etter at forhandlingene er gjennomført settes det en ny tilbudsfrist for reviderte- eller endelige tilbud. Forhandlingene kan gjøres både skriftlig og muntlig, og i varierende grad, og herunder kan oppdragsgiver for eksempel velge å kun sende ut en e-post til leverandørene med en overordnet vurdering av tilbudene, hvor styrker og svakheter påpekes, sammen med en frist for innsending av revidert tilbud.

Merk at det er et krav i FOA § 23-7 (4) om at oppdragsgiver må sette en felles frist for å inngi endelige tilbud. De endelige tilbudene skal evalueres ut fra de oppgitte krav og kriterier i konkurransegrunnlaget. Det er ikke anledning til å forhandle ytterligere om disse endelige tilbudene, med unntak av å foreta avklaringer etter FOA § 23-5.

6.5.6 VALG AV PROSEDYREFORM – KONTRAKT OVER EØS TERSKELVERDI

Anskaffelsesregelverket legger begrensninger på hvilken prosedyreform som kan velges. Dette gjelder for anskaffelser hvor kontrakten overstiger EØS terskelverdiene og som dermed er regulert av EUs direktiv 2014/24 om offentlige anskaffelser, implementert gjennom FOA del III.

Oppdragsgiver kan fritt velge mellom åpen eller begrenset anbudskonkurranse. Dersom oppdragsgiver ønsker å benytte seg av

forhandlet prosedyre for å få et større handlingsrom til å forhandle om alle sider av tilbudet, utover hva som følger av avklaringsadgangen i FOA § 23-5, må vilkårene i FOA § 13-2 være oppfylte. Følgelig er forhandlet prosedyre en unntaksregel, og det må for hver enkelt anskaffelse foretas en konkret vurdering om denne formen for konkurranse kan benyttes. Unntaket som er mest aktuelt å benytte for anskaffelse av pensjonstjenester er FOA § 13-2 c, som sier at konkurranse med forhandling kan benyttes når *«anskaffelsens karakter, kompleksitet, rettslige eller finansielle sammensetning eller tilknyttede risiko gjør det nødvendig å forhandle;»*.

Når det gjelder FOA § 13-2 c uttaler forarbeidene at man antar at *«vilkårene vil omfatte de aller fleste anskaffelser der*

oppdragsgiver vil ha et legitimt behov for å gjennomføre forhandlinger, det vil si hvor forhandlinger er nødvendig for å sikre at oppdragsgivers behov blir oppfylt.». Samtidig framgår det at prosedyren, «konkurranse med forhandling», ikke kan benyttes ved anskaffelser av standardtjenester som er generelt tilgjengelige på markedet og tilbys av mange ulike leverandører.

Dette viser at konkurranse med forhandling forutsetter at *kommunen* kan oppgi en legitim begrunnelse, knyttet til ett av vilkårene nevnt i § 13-2 c, som viser at forhandling er nødvendig for at *kommunens* behov for pensjonstjenester skal dekkles. Begrunnelsen bør dokumenteres og nedtegnes av hensyn til etterprøvbarehet, og etter FOA § 25-5 (2) plikter *kommunen* å innta begrunnelsen i

anskaffelsesprotokollen.

Dersom *kommunen* ønsker å bruke konkurranse med forhandling for å kjøpe pensjonstjenester, kan dette altså ikke begrunnes med at det er enklere, gir mer konkurranse, eller lignende. Det må pekes på konkrete forhold som gjør forhandling nødvendig for at behovet for pensjonstjenester skal oppfylles.

Dersom oppdragsgiver mener at vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre er oppfylt, anbefaler vi at oppdragsgiver utarbeider en skriftlig vurdering som begrunner hvorfor vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre er oppfylt. Det er flere eksempler i KOFA-praksis der nemnda konstaterer at vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre ikke anses oppfylt fordi oppdragsgiver ikke på en tilfredsstillende måte har dokumentert at vilkårene var oppfylt. Det følger også av forskriften § 25-5 (2) at oppdragsgivers begrunnelse for å velge konkurranse med forhandling skal inntas i anskaffelsesprotokollen.

Dersom oppdragsgiver etter en konkret vurdering finner at vilkårene for bruk av forhandlet prosedyre er oppfylt, må konkurransen gjennomføres i overensstemmelse med de regler som følger av FOA §§ 23-7, 23-10 og 23-11.

For nærmere veiledning om gjennomføringen av en konkurranse med forhandling vises det til departementets veileder punkt 34.4.7 og veileder på anskaffelser.no:

<https://www.anskaffelser.no/verktoy/v-eiledere/forhandlinger-i-offentlige-anskaffelser-praktisk-veileder>

6.5.7 ANSKAFFESEDOKUMENTENE

Anskaffelsesdokumentene omfatter kunngjøringen, konkurransegrunnlaget og det europeiske egenerklæringsskjemaet. Dette danner grunnlaget og rammeverket for konkurransen. Med innføring av kravet til elektronisk konkurransegjennomføring, innebærer dette at oppdragsgiver skal gi gratis, direkte og ubegrenset elektronisk tilgang til konkurransegrunnlaget, jf. FOA § 14-3.

6.5.8 KONKURRANSEGRUNNLAGETS INNHOLD

Konkurransegrunnlaget består av alle dokumenter, unntatt kunngjøringen og det europeiske egenerklæringsskjemaet, som oppdragsgiveren utformer eller henviser til for å beskrive eller fastlegge elementene i anskaffelsen eller konkurransen, inkludert dokumenter som beskriver hva som skal anskaffes, kontraktsvilkårene og hvordan oppdragsgiveren skal gjennomføre konkurransen, kvalifikasjonsgrunnlag og eventuelle supplerende dokumenter og tilleggsopplysninger.

De nærmere kravene til innholdet i konkurransegrunnlaget framgår av FOA § 14-1. Kontraktsvilkårene skal være en del av konkurransegrunnlaget eller kunngjøringen, slik at det er full åpenhet om hvilke kontraktsbestemmelser som gjelder. Videre er det krav om at konkurransegrunnlaget skal være en del av kunngjøringen.

Merk at det er *kommunen* som oppdragsgiver som har risikoen for uklarheter i konkurransegrunnlaget, jf. § 14-1 siste ledd,

og det er snevre rammer for endringer etter kunngjøring. Grundighet og gode kontrollrutiner i utarbeidelsen av dokumentene er derfor viktig. Vær derfor nøye med å kontrollere at teksten er klar, utvetydig og gir den informasjonen som er nødvendig for leverandørene.

Opplysningene i konkurransegrunnlaget skal være tilstrekkelig presise til at leverandører av pensjonstjenester kan vurdere anskaffelsens karakter og omfang og vurdere om de ønsker å delta i konkurransen. Konkurransegrunnlaget skal inneholde all vesentlig informasjon for deltakelse i og gjennomføring av konkurransen, inkludert blant annet kravspesifikasjoner, absolutte krav som alle leverandører må oppfylle, kontraktsvilkårene for tjenesten, anskaffelsesprosedyren, frister, kvalifikasjonskrav og utvelgelseskriterier, samt tildelingskriterier med rangering eller vektning av disse.

6.5.9 KUNNGJØRINGSPLIKTEN

Kunngjøringsplikten følger av FOA § 8-17 og § 21-2. Denne forpliktelsen er grunnleggende og brudd på kunngjøringsplikten innebærer at kontraktsinngåelse vil være en ulovlig direkteanskaffelse som kan medføre illeggelse av overtredelsesgebyr.

Framgangsmåten ved kunngjøringer beskrives i FOA kapittel 21.

Kunngjøringen publiseres i Doffin. Forutsatt at det er FOA del III som benyttes, skal den også publiseres i den Europeiske databasen for kunngjøringer, TED. Dette besørges av operatøren av Doffin, jf. FOA § 21-1 (1). Av hensyn til likebehandling er det som hoved-

regel ikke adgang til annen nasjonal kunngjøring før den dagen konkurransen publiseres i TED, jf. FOA § 21-1(5).

6.5.10 TILBUDSFRISTER

Når *kommunen* skal sette frist for inngivelse av tilbud og mottak av forespørsler om å delta i konkurransen, må det tas hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar for leverandørene å utarbeide forespørsler og tilbud. Det er ikke tillatt å sette frister som er kortere enn minimumsfristene som følger av FOA kapittel 20, men *kommunene* kan derimot velge å sette lengre frister der dette anses nødvendig for å gi leverandørene tilstrekkelig tid.

I åpen anbudskonkurranse er hovedregelen at fristen for mottak av tilbud skal være minst 30 dager regnet fra den dagen den alminnelige kunngjøringen sendes til TED-databasen, jf. FOA § 20-2 (1). Det er imidlertid flere unntak fra dette, både som stiller krav til lengre tid og åpner for kortere tidsfrister. Dette gjelder særlig der det er publisert en veiledende kunngjøring, som gir anledning til kortere frist.

Beregning av tilbudsfristen tar utgangspunkt i den dagen den alminnelige kunngjøringen sendes til TED-databasen, jf. FOA kapittel 20.

6.5.11 KVALIFIKASJONSKRAVENE

Kvalifikasjonskrav er de krav *kommunen* kan stille til leverandørene, og som skal sikre at leverandøren er egnet og kvalifisert til å utføre pensjonstjenestene. Kravene som stilles må stå i forhold til den tjenesten som etterspørres.

Hvilke kvalifikasjonskrav som kan stilles, eksempelvis til tekniske kvalifikasjoner, og leverandørens finansielle og økonomiske kapasitet, følger av FOA § 16-1 flg. Der angis også hvilken type dokumentasjon som kan avkreves for å dokumentere oppfyllelse. Merk at dokumentasjonskrav for leverandørenes tekniske og faglige kvalifikasjoner er uttømmende regulert i § 16-6. Oppdragsgiver har dermed ikke mulighet til å stille krav til kvalifikasjoner som ikke kan dokumenteres gjennom dokumentasjonskravene som er angitt i denne bestemmelsen. Manglende oppfyllelse av kvalifikasjonskrav medfører avvisning, jf. FOA § 24-2. Merk at manglende oppfyllelse av selve *dokumentasjonskravet* ikke nødvendigvis vil medføre en avvisningsplikt, og at det i mange tilfeller er en vid adgang for oppdragsgiver til å avklare og be om ettersending av dokumentasjon knyttet til kvalifikasjonskravene.

Kvalifikasjonskravene må utformes slik at de sikrer de grunnleggende kravene i LOA § 4, herunder særlig kravet om forutberegnelighet, slik at leverandørene kan forstå innholdet i de kvalifikasjonskrav som stilles. I KOFA-sak 2016/146 hadde innklagede stilt som kvalifikasjonskrav at leverandørene hadde «erfaring fra arbeid av samme art». Klager hadde blitt avvist, da de hadde erfaring med arbeid av samme art, men ikke erfaring fra en spesifikk metode. KOFA fant at det i kravet «erfaring fra arbeid av samme art» ikke var stilt et krav om erfaring fra en spesifikk metode. Avvisningen var dermed ulovlig.

6.5.12 BRUK AV EGNERKLÆRINGSSKJEMA (ESPD)

Leverandørene kan gi foreløpig bevis for sine kvalifikasjoner gjennom et egenerklærings-skjema (forkortet: «ESPD»). Dette er fastsatt på europeisk nivå, og har til formål å forenkle prosessen når det gjelder dokumentasjon for og vurdering av kvalifikasjoner.

Skjemaet er relativt omfattende, og innebærer at leverandøren bekrefter at kvalifikasjonskravene er oppfylt og at det ikke foreligger andre grunner til avvisning. Skjemaet skal også inneholde eventuell annen informasjon som kommunen har bedt om, jf. FOA § 17-1.

Egenerklærings-skjemaet skal fungere som foreløpig bevis for oppfyllelse av kvalifikasjonskrav. Den praktiske konsekvensen av dette er at oppdragsgiver i åpen anbudskonkurranse kan 1) velge å utsette kvalifikasjonsvurderingen til etter tildelingsevalueringen, jf. FOA § 23-1 andre ledd, og 2) innhente støttedokumentasjon for oppfyllelse av

kvalifikasjonskravene kun for den leverandøren som vinner konkurransen. *Kommunen* vil altså kunne ferdigstille tildelingsevaluering og deretter ta kontakt med leverandøren som er innstilt som nummer én i konkurransen for å få støttedokumentasjon for oppfyllelse av kvalifikasjonskravene.

Det er ikke adgang til fullt ut å bygge på egenerklæringens innhold, og støtte-dokumentasjon må innhentes for valgte leverandør, jf. FOA § 17-1 (5). Forutsatt at det viser seg at informasjonen i egen-evalueringsskjemaet ikke stemmer overens med dokumentasjonen, må avvisning etter FOA § 24-2 vurderes.

Vær imidlertid oppmerksom på at oppdragsgiver har adgang til å be om supplerende dokumentasjon eller ettersending av manglende dokumentasjon etter FOA § 23-5. Bestemmelsen fastsetter at oppdragsgiveren skriftlig kan be leverandørene om å

ettersende, supplere, avklare eller utfylle mottatte opplysninger og dokumentasjon innen en kort tilleggsfrist. Dette gjelder dersom opplysningene eller dokumentasjonen synes å inneholde feil eller uklarheter eller dersom bestemte opplysninger eller dokumenter mangler.

I KOFA-sak 2017/95 behandlet KOFA spørsmålet om ettersending av ESPD-skjema er lovlig etter FOA § 23-5. Klager hadde ikke vedlagt ESPD-skjema i tilbudet, og ble avvist, selv om ESPD-skjema ble ettersendt. Innklagede mente ettersending av ESPD-skjemaet ville være i strid med FOA § 23-5, ettersom slik ettersending ville forbedre klagers tilbud. KOFA fant at klagers kvalifikasjoner var objektivt konstaterbare på tidspunktet for tilbudsinngivelse, og at ettersending av ESPD-skjemaet derfor ikke var en forbedring. Ettersending av ESPD-skjema var lovlig, og innklagede hadde derfor ulovlig omgjort tildelingen og avvist klager.

Selv om egenerklæringsskjemaet fungerer som foreløpig bevis, kan *kommunen* på ethvert tidspunkt i anskaffelsen be om at støtte-dokumentasjonen oversendes, også før tildelingsevalueringen er gjort, jf. FOA § 17-1 (3). Dette vil for eksempel være helt nødvendig i anskaffelser som gjennomføres i to trinn med en prekvalifisering først.

6.5.13 TILDELINGSKRITERIER OG TILBUDSEVALUERING

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenliknes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte/tilkjennegitte tildelingskriterier. FOA § 18-1 fastsetter hvilke tildelingskriterier *kommunen* kan benytte.

Sentrale begreper:

TILDELINGSKRITERIER

Tildelingskriterier er konkurranseelementer som avgjør hvem av de kvalifiserte tilbydere som har det økonomisk mest fordelaktige tilbudet. Eksempler på kriterier er livssyklus kostnader, pris, kvalitet, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, servicebetingelser, kompetanse, teknisk bistand, leveringstid, responstid, ferdigstillelse.

UNDERKRITERIER

Nærmere angivelse av egenskaper eller sider ved hvert enkelt tildelingskriterium.

EVALUERINGSMODELL

Beregningsmåte som benyttes ved poengsettingen av de ulike tildelingskriteriene og konsolideringen av de ulike poengene til en samlet evaluering.

VEKTING

Angivelse av forholdsmessigheten mellom ulike tildelingskriterier som oppdragsgiver har valgt å bruke ved anskaffelsen.

I tildelingsevalueringen avgjør *kommunen* hvilket av de innkomne tilbudene som er det beste, basert på en vurdering av de oppsatte tildelingskriteriene.

Tildeling skal enten skje basert på

- laveste pris
- laveste kostnad
- beste forhold mellom pris og kvalitet

Når det gjelder *laveste pris*, er tildelingen av kontrakt basert på hvilke tilbyder som har laveste pris på sine tjenester. *Lavest kostnad* skal baseres på en kostnadseffektivitetsberegning. Dette kan være en beregning av livssyklus kostnader etter FOA § 18-2. Livssyklus kostnader kan innebære kostnader som oppstår i hele ytelsens levetid, inkludert samfunnsmessige kostnader som miljøbelastning, produksjonskostnad, forskning og utvikling, med videre. Det antas at dette er

mer praktisk for andre varer og tjenester enn for pensjonstjenester, og at det mest aktuelle alternativet for tildelingsevalueringen i denne typen konkurranser er det tredje alternativet om *beste forhold mellom pris og kvalitet*. Dette tilsvarer det man tidligere kjenner som økonomisk mest fordelaktig tilbud.

Ved beste forhold mellom pris og kvalitet vil det i tillegg til enten pris eller kostnad kunne legges vekt på kvalitative, miljømessige og sosiale sider ved tilbudet, så som tekniske, estetiske og funksjonelle egenskaper, tilgjengelighet, innovative egenskaper, organisering, kvalifikasjoner og erfaringer hos tilbudt personell, forutsatt at kvaliteten på bemanningen er av stor betydning for utførelsen av pensjonstjenestene.

Generelt når det gjelder valg av tildelingskriterier er det et krav etter FOA § 18-1 (4) at disse har en tilknytning til den pensjons-

tjenesten som skal leveres. De må heller ikke gi *kommunen* ubegrenset skjønnsfrihet i tildelingsevalueringen.

Det er viktig at oppdragsgiver får all informasjon som trengs for å evaluere tildelingskriteriene. Det må derfor oppstilles dokumentasjonskrav til de enkelte tildelingskriteriene, jf. FOA § 18-1(9).

Vær oppmerksom på at oppdragsgiver ikke kan gjøre vesentlige endringer i hverken tildelingskriterier eller konkurransegrunnlaget som sådan. Dersom oppdragsgiveren må endre konkurransegrunnlaget og dette ikke kan gjøres uten at det foretas vesentlige endringer, vil det foreligge en plikt for oppdragsgiveren til å avlyse konkurransen.

Et råd i denne forbindelse er at man internt i *kommunen* på forhånd definerer hva som skal vektlegges under de ulike tildelingskriteriene, slik at det framkommer klart hva som skal premieres.

I KOFA-sak 2016/54 viste KOFA til at oppdragsgiver i henhold til kravet om forutberegnelighet plikter å opplyse hvilke forhold som vil bli vektlagt ved tildelingsevalueringen. KOFA presiserte imidlertid at oppdragsgiver ikke plikter å gi en detaljert beskrivelse av forhold som skal vurderes under hvert underkriterium, så lenge oppdragsgiver holder seg innenfor de angitte vurderingstemaene og kun vektlegger forhold som etter en naturlig forståelse faller innenfor kriteriene.

Det er viktig at det framkommer klart hvilke kriterier som vektlegges, og at hensynet til etterprøvbarehet etterleves ved at *kommunen*

også benytter de tildelingskriteriene som angis i konkurransegrunnlaget og vurderer alle disse.

6.5.14 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Det følger av FOA § 18-1 (6) at ved valg av tilbud på grunnlag av beste forhold mellom pris og kvalitet skal oppdragsgiver angi tildelingskriterienes relative vekt. Disse kan angis innenfor et område, altså for eksempel «kvalitet mellom 30 prosent og 40 prosent», men det er begrensninger i hvor stort det maksimale utslaget kan være. Hensynet til forutberegnelighet må her være styrende. Dersom det ikke er mulig å vekte tildelingskriteriene, skal de angis i prioritert rekkefølge. Det er imidlertid vanskelig å se at dette vil være aktuelt for pensjonstjenester.

Tildelingskriteriene og vekting eller rangering av disse må framgå av anskaffelsesdokumentene. Oppdragsgivere utarbeider i tillegg ofte mer detaljerte evalueringsmetoder som benyttes i evaluering av tilbudene, se nærmere om evalueringsmodeller i DFØs rettleider i utforming og evaluering av tildelingskriterium:

<https://anskaffelser.no/nn/verktoy/veiledere/rettleider-i-utforming-og-evaluering-av-tildelingskriterium>

Det anbefales at oppdragsgiver bruker så få tildelingskriterier som mulig, slik at evalueringen kan gjøres så enkel som mulig. For mange kriterier kan føre til at oppmerksomheten rettes mot forhold av liten betydning og dermed bidra til dårligere kvalitet på anskaffelsen. For at resultatet skal bli best mulig er det viktig å konsentrere seg om det behovet anskaffelsen er ment å dekke.

Det er ikke et absolutt krav om at vektingen av eventuelle underkriterier oppgis i anskaffelsesdokumentene. Vi anbefaler imidlertid primært at vektingen av underkriteriene fastsettes i konkurransegrunnlaget, og sekundært i forkant av tilbudsåpning (dersom det er ønskelig med mer fleksibilitet). Vi anbefaler videre at fastsettelse av vekten på underkritene og tidspunktet for dette dokumenteres av oppdragsgiver. Bakgrunnen for dette er rettspraksis fra EU-domstolen, herunder blant annet sak C-331/04 (ATI EAC) og C-6/15 (Dimarso).

I ATI EAC bemerker domstolen innledningsvis at kravene til likebehandling og gjennom-siktighet krever at potensielle leverandører ved tilbudsutforming har kjennskap til «all the features» som har betydning for identifiseringen av det økonomisk mest fordelaktige tilbud, jf. Premiss (24). Med hensyn til det konkrete spørsmålet uttaler domstolen imidlertid at et evalueringsutvalg

kan vekte underkriteriene til et tildelings-kriterium som er definert på forhånd, uten å opplyse tilbyderne om dette, forutsatt at følgende tre vilkår er oppfylt (premiss 32):

«the decision:

- *does not alter the criteria for the award of the contract set out in the contract documents or the contract notice;*
- *does not contain elements which, if they had been known at the time the tenders were prepared, could have affected that preparation;*
- *was not adopted on the basis of matters likely to give rise to discrimination against one of the tenderers.»*

Det er således på det rene at oppdragsgivere ikke kan vekte underkriterier etter tilbudsfristens utløp uten å opplyse tilbyderne om dette, med mindre de ovenfor nevnte vilkårene

er oppfylt. Det er imidlertid noe uklart om opplysningsplikten også omfatter vekting av underliggende kriterier under underkriteriene. Den brede formuleringen i dommens premiss 24, hvoretter tilbydere skal kjenne til «all the features», synes imidlertid å indikere at opplysningsplikten omfatter vekting på alle nivåer.

KOFA har åpnet for at oppdragsgiver kan foreta en etterfølgende konkretisering av tildelingskriterier, herunder vekting av underkriterier, jf. KOFAs saker 2015/75 og 2014/94. En slik etterfølgende konkretisering er imidlertid underlagt de rettslige begrensninger som er beskrevet her. Se også KOFA sak 2016/9 for et eksempel på at KOFA vurderer det tredje ATI-vilkåret (diskriminering).

I sak C-6/15 (Dimarso) slo EU-domstolen fast regelen om at tildelingskriteriene og deres vekting/rangering må angis i konkurransegrunnlaget, og at det ikke er anledning til å endre disse, eller tolkningen av disse, senere i anbudskonkurransen. Videre slo EU-domstolen fast at oppdragsgiver ved tildelingsevalueringen ikke kan introdusere underkriterier som leverandørene ikke tidligere har blitt gjort kjent med. EU-domstolen sa videre at vektingen av underkriteriene ikke trenger framgå av konkurransegrunnlaget, men kan fastsettes etter tilbudsfristen, så langt vektingen av underkriteriene ikke endrer tildelingskriteriene, ikke inneholder elementer som kunne påvirket utformingen av tilbudene og ikke forskjellsbehandler leverandørene.

Basert på disse sakene fra EU-domstolen og KOFA er det en åpning for å ikke fastsette vekten på underkriteriene i anskaffelses-

dokumentene. Vi anbefaler imidlertid som nevnt ovenfor at oppdragsgivere har et svært bevisst forhold til dette dersom en slik framgangsmåte er ønskelig.

6.5.15 BEGRUNNELSE FOR VALG AV LEVERANDØR

Begrunnelsesplikten følger av FOA § 25-1, som angir følgende krav:

- Meddelelsen skal være **skriftlig** og gis **samtidig** til alle berørte leverandører
- Meddelelsen skal gi en **begrunnelse** for valget
- Meddelelsen skal angi **frist** for leverandører til å klage over beslutningen (karensperiode)

Leverandørene som har deltatt i konkurransen om levering av pensjonstjenestene, skal gjennom begrunnelsen gis informasjon om hvem som har vunnet konkurransen, og hvorfor tilbudet var det beste. Dette for å sikre etterprøvbarhet og gjennomsiktighet om de vurderinger som er gjort, og at disse stemmer overens med føringene i konkurransegrunnlaget. Kommunen skal i begrunnelsen for tildelingen opplyse navnet på tjenesteleverandøren som er tildelt kontrakten og gi en redegjørelse for det valgte tilbudets egenskaper og relative fordeler i samsvar med tildelingskriteriene, jf. FOA § 25-1 andre ledd.

Det følger av praksis, blant annet i KOFA-sak 2013/21, at «Begrunnelsen må inneholde en konkret vurdering som gjør leverandørene i stand til, på objektivt grunnlag, å forstå hvilke forhold det er som har gjort at oppdragsgiver har bedømt valgte leverandørs tilbud som best ut fra de fastsatte tildelingskriteriene. Begrunnelsen skal også være så presis og

utfyllende at leverandørene kan bedømme om anskaffelsesprosedyren har foregått i samsvar med anskaffelsesregelverket og om det er grunnlag for å imøtegå tildelingsbeslutningen, for eksempel ved midlertidig forføyning, klage eller stevning.»

Kravene til begrunnelsen vil avhenge av forholdene i den enkelte sak. Dette følger blant annet av KOFA-sak 2016/193. Som utgangspunkt stilles det strengere krav til begrunnelsen jo mer skjønnsmessig et tildelingskriterium er utformet. Det vil derfor som hovedregel stilles mindre krav til begrunnelsen dersom tildelingen skjer på bakgrunn av laveste pris sammenliknet med dersom tildelingen skjer på bakgrunn av tildelingskriterier som er underlagt en skjønnsmessig vurdering, eksempelvis service.

6.5.16 ADGANGEN TIL Å BE OM ETTERSENDING OG AVKLARING AV TILBUDENE

Etter FOA § 23-5 har oppdragsgivere en adgang til å skriftlig be leverandørene ettersende, supplere, avklare eller utfylle mottatte opplysninger og dokumentasjon innen en kort tilleggsfrist dersom opplysningene eller dokumentasjonen synes å inneholde feil eller uklarheter eller dersom bestemte opplysninger eller dokumenter mangler. Merk at en slik ettersending eller avklaring ikke skal medføre at tilbudene forbedres.

I Departementets høringsnotat av 17.03.15 punkt 3.3.5 uttales det:

«Direktivet innfører en ny regel som betraktelig utvider oppdragsgivers rett til å be om at

dokumentasjon ettersendes.»

Departementet går videre til å omtale avklaringsadgangen på henholdsvis kvalifikasjonsstadiet og tilbudsstadiet:

«Oppdragsgivers rett til å be leverandørene om å ettersende opplysninger er ikke begrenset til kun å gjelde dokumentasjon på at leverandøren oppfyller kvalifikasjonskravene. Bestemmelsen gir også oppdragsgiver mulighet til å ettersende dokumentasjon som mangler i selve tilbuds-dokumentasjonen. Dette har oppdragsgivere som hovedregel ikke anledning til etter dagens regelverk dersom de benytter prosedyrene åpen eller begrenset anbudskonkurranse. Innføring av den nye regelen vil kunne føre til færre avvísninger på grunn av manglende innlevert dokumentasjon og uklarheter i tilbudet.

Departementet mener at avklaringsadgangen bør utvides slik at oppdragsgiver kan ha dialog med leverandørene om uklarheter og

ufullstendigheter i tilbudet, uten å stå i fare for å bryte forhandlingsforbudet. Forutsetningen er selvfølgelig at avklaringen ikke kan medføre at leverandørene forskjellsbehandles.»

Det er som nevnt en vid adgang til å gjøre avklaringer og ettersendinger knyttet til kvalifikasjonskravene, men fordi det ikke er adgang til å gjøre avklaringer og ettersendinger som forbedrer tilbudene er det mer begrenset hva som avklares og ettersendes vedrørende selve tilbudet til leverandørene. Oppdragsgiver kan imidlertid innhente ytterligere og utdypende informasjon om egenskapene til et tilbudt produkt for å klargjøre om produktet er i samsvar med kravspesifikasjonen for anskaffelsen, og herunder kan oppdragsgiver blant annet be om at løsninger, arbeidsmetoder eller materialer som leverandøren har tilbudt å benytte, beskrives nærmere eller klargjøres. En beskrivelse av nye løsninger vil ikke kunne aksepteres, og det er dermed en nærmere beskrivelse av løsninger, arbeidsmetoder og materialer som allerede er tilbudt

som kan etterspørres. Som et eksempel vises det til KOFA sak 2017/104 (Systempartner) premiss 23 flg. Hvor kravet var at:

«Alt utstyr skal være CE-merket og tilfredsstillende europeiske normer. Tilbyderen skal vedlegge samsvarserklæring for alle maskinmodeller».

En leverandør hadde ikke innlevert denne dokumentasjonen. Det var ikke bestridt at produktene som var tilbudt var CE-merket på tidspunktet for tilbudsevaluering. Det forholdet som det ble innhentet dokumentasjon for, forelå altså på tidspunktet for tilbudsinnlevering. Dokumentasjonen på at produktene var CE-merket, utgjorde dermed ikke vesentlige justeringer av det opprinnelige tilbudet slik at det i realiteten dreiet seg om et nytt tilbud. Avklaringen var lovlig.

I departementets veileder til reglene om offentlige anskaffelser punkt 35.4.1 uttaler departementet at kravet om at tilbudet ikke må forbedres, ikke innebærer at enhver

endring av tilbudet vil være forbudt, men at det først er når endringen fører til en forbedring av tilbudet, at den ikke vil være lovlig.

Merk at det i noen tilfeller kan utledes fra FOA § 23-5 en plikt til å foreta avklaringer, jf. For eksempel Borgarting lagmannsretts dom LB-2018-147988 (Presis Vegdrift):

«Slik plikt kan imidlertid foreligge i spesielle tilfeller. Dette gjelder der det i lys av de grunnleggende prinsippene kan fremstå som urimelig, uforholdsmessig eller i strid med likebehandlingsprinsippet at ikke oppdragsgiver foretar avklaring. Dette kan for eksempel gjelde der uklarhet i tilbudet skyldes uklarhet i konkurransegrunnlaget.»

6.5.17 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

Kommunen må føre protokoll fra konkurransen om levering av pensjonstjenester. Protokollen skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, slik som oppregnet i FOA § 25-5. Bestemmelsen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

Protokollen skal blant annet inneholde en begrunnelse for valg av tilbud. Det vises til malene for anskaffelsesprotokoller som er tilgjengelig på www.anskaffelser.no

Bak kravet til protokollføring ligger hensynet til gjennom-siktighet og etterprøvbarehet i LOA § 4 og hensynet til leverandørenes rettssikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen, vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger. Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for myndighetene å føre kontroll med at regelverket følges.

6.6 KONTRAKTEN

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde, med unntak av normalregelen om at muntlig avtale er like bindende som skriftlig. Formelt sett forutsetter derfor anskaffelsesregelverket at kontrakten er signert av begge parter. Kravet til skriftlighet vil imidlertid trolig ikke bli satt på spissen da omgåelsesbetraktninger tilsier at dersom en oppdragsgiver skulle inngå en avtale muntlig, så gjelder regelverket likevel.

6.6.1 RETTSLIGE RAMMER FOR KONTRAKTEN

Kravene til kommunal tjenestepensjonsordning framgår av SGS 2020.

Mellom kommunen og pensjonsinnretningen eksisterer et avtalesett bestående av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og vedtekter. Vedtektene er sammenfallende med i SGS 2020, slik at det ikke er mulig å fravike SGS 2020 gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytrale).

Pensjonskontoret fører med hjemmel i SGS 2020 § 12-2 tilsyn med den enkelte pensjonsinnretnings avtalesett, og påser at disse er i henhold til de til enhver tid gjeldende bestemmelser i SGS 2020

6.6.2 KONTRAKTENS VARIGHET

Anskaffelsesregelverket regulerer som hovedregel ikke fasen etter kontrakten er inngått, og har heller ikke noen absolutte bestemmelser om avtalers lengde.

Klagenemnda sier dette slik i KOFA-sak 2013/66 premiss 49: «I utgangspunktet er oppdragsgivers valg av hvilken varighet en

avtale skal ha, et valg som er underlagt det innkjøpsfaglige skjønn. Når det ikke er tale om en rammeavtale eller en dynamisk innkjøpsordning, oppstiller ikke regelverket noen begrensninger for hvilken varighet en avtale kan ha». Et lignende standpunkt er tatt av EU-domstolen i sak C-454/06 (Presstext), samtidig som EU-domstolen påpeker at evigvarende kontrakter utfordrer hensynet til å sikre konkurranse om offentlige kontrakter. EU-domstolen konkluderte med at en tidsubegrenset kontrakt ikke var i strid med anskaffelsesregelverket.

Selv om regelverket ikke regulerer rammer for kontraktens varighet, og selv om EU-domstolen som nevnt aksepterte en tidsubegrenset kontrakt i Presstext-saken, viser praksis fra Klagenemnda for offentlige anskaffelser at det i norsk praksis er tendenser til å forby kontrakter med for lang

varighet. Vi viser eksempelvis til KOFA sak 2010/23, hvor en kontrakt med varighet på ti år ble ansett å være i strid med anskaffelsesregelverket. I sak 2015/17 aksepterte KOFA kontraktslengden, men kommer med uttalelser som tilsier at det er rettslige begrensninger for kontraktens varighet. I begge sakene understrekes det at det grunnleggende prinsippet om konkurranse legger føringer for kontraktens varighet, og gjøres konkrete vurderinger av begrunnelsene for og hensynene bak varighetene i det enkelte tilfellet.

Varigheten av en kontrakt om pensjonsforsikring var gjenstand for behandling i KOFA i gebyrsak 2011/231. Til sammen løp kontrakten i åtte år, og klagenemnda uttalte at denne kontraktsperioden ikke framstår uberettiget lang for denne typen tjeneste. Det er vanskelig å si noe eksakt om hvilken kontraktslengde – utover åtte år – som eventuelt ville være tillatt, og dette må være gjenstand for vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Momenter som høye investeringskostnader for ytelsen som skal leveres, levetid og andre særlige omstendigheter kan forsvare en kontrakts lengere varighet. Slike vurderinger bør dokumenteres i forbindelse med kunngjøringen av anbudskonkurransen.

6.6.3 ENDRING AV KONTRAKT – BEGRENSNINGER

Kontraktsvilkårene skal angis i konkurransegrunnlaget, og må gjelde uten vesentlige endringer gjennom hele anskaffelsesprosessen. Også etter kontraktsinngåelsen er det begrensninger på hvilke endringer partene kan gjøre i kontrakten. Bakgrunnen for dette

er at dersom det gjøres endringer i kontrakten som er såpass omfattende at andre aktører ville eller kunne være interessert i å delta i konkurransen, eller at oppdragsgiver kunne tildelt kontrakten til en annen leverandør, så er det i realiteten ikke lenger snakk om samme anskaffelse.

Anskaffelsesforskriften § 28-1 angir de kontraktsendringer som alltid er tillatt, og ved endringer av kontrakten vil derfor § 28-1 være et naturlig utgangspunkt. Endringsmuligheter etter denne bestemmelsen som kan være relevante, er blant annet endringer i henhold til en endringsklausul (bokstav a) og endringer gir en begrenset prisøkning (bokstav b). Dersom endringen gjelder nødvendige tilleggsleveranser eller uforutsette omstendigheter, kan også bokstav c og d være aktuelle. For en gjennomgang av alternativene i § 28-1, viser vi til departementets veileder punkt 40.2

Dersom endringen ikke er omfattet av noen av alternativene i § 28-1, må endringsadgangen etter § 28-2 vurderes. Kort oppsummert innebærer dette at *kommunen* ikke har adgang til å gjøre *vesentlige endringer* i kontrakten etter at den er inngått. Dette er endringer som innebærer at kontraktens økonomiske balanse endres til fordel for leverandøren, eller som gjør at andre leverandører potensielt kunne ha deltatt i konkurransen, eller som i betydelig grad utvider kontraktens omfang. Skifte av leverandør vil under visse omstendigheter også innebære en slik vesentlig endring. Det må gjøres en konkret vurdering av om den aktuelle endringen er vesentlig. For nærmere redegjørelse, vises det til departementets veileder punkt 40.3.

6.7 MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

Det har skjedd endringer i markedssituasjonen for kommunal tjenstepensjon de siste årene. I flere år har Kommunal Landspensjonskasse (KLP) vært det eneste livsforsikringsforetaket med konsesjon for å levere tjenester knyttet til kommunal tjenstepensjon. Konkurransen på leverandørmarkedet for pensjonstjenester har derfor i praksis vært fraværende. *Kommunen*es eneste alternativ til KLP har derfor i praksis vært å opprette egne pensjonskasser.

Med bare én leverandør på markedet har unntaket FOA § 13-4 om anskaffelse uten konkurranse vært aktuell fordi det kun fantes én leverandør som kunne levere. Tidligere versjoner av pensjonsveilederen inneholdt derfor utførlige redegjørelser for dette unntaket.

Storebrand har imidlertid kommet tilbake på markedet for kommunal tjenstepensjon, og det kan ikke utelukkes at flere aktører vil tilkomme.

Det betyr at markedssituasjonen for området for kommunal tjenstepensjon er endret. Med flere aktører inne på markedet vil unntaket i FOA § 13-4 om at kun én leverandør kan levere, trolig være lite aktuelt.

Hovedregelen dersom *kommunen* ønsker å kjøpe kommunal tjenstepensjon eksternt, vil derfor være at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse.

Fordi det nå er flere leverandører for kommunal tjenstepensjon på markedet, så vil vi ikke omtale eneleverandørsunntaket.

6.8 KJØP GJENNOM INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE

6.8.1 FORHOLDET TIL REGLENE OM UTVIDET EGENREGI

Flere *kommuner* kan sammen etablere en interkommunal pensjonskasse hvor kommunal tjenestepensjon til den enkelte kommune leveres av den felles pensjonskassen, jf. forsvl. § 2-2.

Kjøp av tjenestene vil falle utenfor anskaffelsesregelverkets anvendelsesområde, forutsatt at den interkommunale pensjonskassen oppfyller kravene til utvidet egenregi, jf. FOA § 3-1 flg. Dersom disse vilkårene er oppfylt, kan tjenester kjøpes av den interkommunale pensjonskassen uten kunngjøring og konkurranseutsetting etter anskaffelsesregelverkets prosedyrekrav.

Anskaffelsesregelverkets bestemmelser om utvidet egenregi oppstiller tre vilkår: Kontrollvilkåret, aktivitetsvilkåret og kravet om fravær av private eierandeler. Oppfyllelse av disse vilkårene medfører enkelte føringer for utformingen av den interkommunale pensjonskassen og dens virksomhet, herunder *kommunen*es innflytelse og kontroll over pensjonskassen. Vi vil i det følgende gjennomgå vilkårene og deres føringer.

6.8.2 KONTROLLVILKÅRET

Kontrollvilkåret innebærer at *kommunen* må utøve en kontroll over pensjonskassen som svarer til den kontroll han utøver over sin egen virksomhet, jf. FOA § 3-1 første ledd a. Dette er oppfylt når *kommunen* utøver bestemmende innflytelse over både strategiske mål og

viktige beslutninger i det kontrollerte rettssubjektet. Slik kontroll kan også utøves gjennom andre rettssubjekter som *kommunen* kontrollerer på samme måte.

Selv om *kommunen* alene ikke utøver tilstrekkelig kontroll (enekontroll) over pensjonskassen, kan kontroll utøves av flere kommuner i fellesskap, dersom de sammen utøver en kontroll som svarer til den kontroll de utøver over sin egen virksomhet, jf. FOA § 3-2 første ledd. Dette er oppfylt dersom pensjonskassens styrende organer er sammensatt av representanter for alle kommunene (én representant kan representere flere kommuner), kommunene i fellesskap utøver bestemmende innflytelse over strategiske mål og viktige beslutninger, og pensjonskassen ikke forfølger interesser som er i strid med kommunenes interesser.

Det er ikke gjort en generell vurdering av om kommunale pensjonskasser oppfyller kontrollvilkåret. Dette vil avhenge av forholdene for den enkelte pensjonskasse, og må vurderes konkret for det enkelte tilfellet. I det følgende angis de momenter og forhold som er av betydning i en slik vurdering, og som må hensyntas av kommuner som benytter pensjonskassers tjenester med hjemmel i unntaket om utvidet egenregi.

For både enekontroll og felles kontroll er det sentrale vurderingstemaet om *kommunen*, alene eller sammen med andre kommuner, har avgjørende innflytelse over pensjonskassens strategiske mål og viktige beslutninger, se sak C-324/04 *Coditel*. Dette vilkåret er nå kodifisert i FOA § 3-1 andre ledd (for enekontroll) og FOA § 3-2 andre ledd

bokstav b (for felles kontroll). Det må i den sammenheng ses hen til både regulatoriske forhold og andre omstendigheter av betydning for kommunenes innflytelse i pensjonskassen, se sak C-458/03, *Parking Brixen*. Derfor vil både relevant lovgivning, vedtektene og kontraktsmessige status være av interesse, samt øvrige forhold som kan kaste lys over kommunens innflytelse.

Et generelt sentralt utgangspunkt er hvilken *eierandel* oppdragsgiverne har i enheten som leverer tjenestene. Tatt i betraktning at pensjonskasser er selveiende institusjoner, er det imidlertid ikke et direkte eierskap i form av andeler eller aksjer i pensjonskassen som kan hensyntas i vurdering av kontroll. Det er likevel ikke utelukket at *kommunene* på annet grunnlag enn eierskap i tjenesteytende enhet vil kunne ha tilstrekkelig kontroll. Dette framgår av Fornyings- og administrasjonsdepartementets fortolkningsuttalelse 09.09.10 om PETRAD.

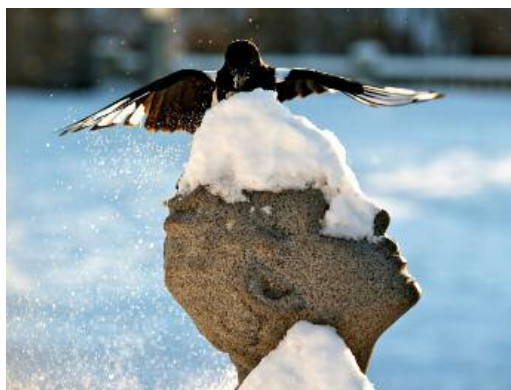
Dessuten vil det kunne legges vekt på at selv om en pensjonskasse er selveiende, har deltakerne i pensjonskassen på sentrale punkter samme funksjoner som en eier; de skyter inn egenkapital når dette er nødvendig, de kan få årlig avkastning på innskutt kapital og får tilbakebetalt egenkapitalen ved avvikling, og deltar i styringen av pensjonskassen.

For å utøve felles kontroll, må pensjonskassens styrende organer være sammensatt av representanter for alle kommunene, hvoretter én representant kan representere flere av eller alle kommunene, jf. FOA § 3-2 andre ledd bokstav a. For vurdering av enekontroll er slik representasjon ikke et vilkår, men et sentralt element i vurderingen av om kommunen har tilstrekkelig selvstendig innflytelse over pensjonskassen. Dersom kommunen er representert i pensjonskassens styrende organer, taler dette for at kontrollvilkåret er oppfylt.

Representasjon i styrende organer er imidlertid ikke i seg selv tilstrekkelig til at kommunen, alene eller med andre kommuner, har tilstrekkelig innflytelse. Det må også vurderes i hvilken utstrekning rettssubjektet kan opptre uavhengig av kommunen(-e), hvoretter de styrende organenes myndighet og selvstendighet uavhengig av kommunen(-e) tillegges betydelig vekt, se sak C-458/03 *Parking Brixen*. I denne sammenheng er det derfor også relevant å vektlegge i hvilken utstrekning representasjonen gir *reell* innflytelse over de beslutninger som tas i organet. Sentralt står derfor vedtektenes regulering av de styrende organenes myndighet og selvstendighet med hensyn til driften av rettssubjektet.

Til tross for en viss selvstendighet vil kommunene likevel kunne føre en kontroll med tjenesteyteren som svarer til den kontroll kommunene fører med egne organer, se sak C-324/07 *Coditel*. Dette kan være tilfellet dersom tjenesteyteren ikke kan forfølge et formål uavhengig av dets eiere, dersom tjenesteyteren er stiftet for og etter vedtektene skal utføre en oppgave i kommunal interesse, og ikke for private, kommersielle interesser, og dersom tjenesteyteren ikke forfølger en interesse som er forskjellig fra den oppgaven som er tildelt fra de offentlige oppdragsgiverne. At pensjonskassen ikke kan forfølge interesser som er i strid med kommunenes interesser er det selvstendig vilkår for felleskontroll etter FOA § 3-2 andre ledd bokstav c. For vurdering av enekontroll er dette imidlertid, som nevnt, kun et sentralt moment i vurderingen.

Det er basert på disse elementene at kontrollvurderingen må gjøres. Vi vil i punktet nedenfor drøfte nærmere forhold som kommuner som skal etablere eller tre inn i en kommunal pensjonskasse, må være oppmerksomme på når det gjelder kontrollkriteriet.

6.8.2.1 KONTROLLKRITERIET – HVA BØR OPPDRAGSGIVER TA HENSYN TIL?

Pensjonskassen skal ha minst fem styremedlemmer. Samtidig skal styret i en pensjonskasse ha minst ett medlem uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister, i pensjonsordningen i pensjonskassen. Dermed må det være minst to medlemmer som ikke kan anses å være representanter for oppdragsgiverne.

Ut over dette er det fritt i vedtektene til å fastsette antall medlemmer i styret. Kontrollkriteriet tilsier at styret bør ha et slikt antall medlemmer og en slik sammensetning at kommunenes representasjon overstiger de «utenforstående» medlemmene og samlet har flertallet i styret. Dette for å sikre at kommunene i fellesskap kan utøve bestemmende innflytelse over strategiske mål og viktige beslutninger gjennom styrerepresentasjon.

Pensjonskassen kan ha en generalforsamling, som vil bestå av kommunene som deltar i pensjonskassen.

Tatt i betraktning kravet til representasjon i besluttende organer, bør styremedlemmene enten gjennom direkte representasjon for hver deltakende kommune eller som fellesrepresentanter valgt av generalforsamlingen, representere alle kommunene. Det kan eventuelt vurderes å ha en generalforsamling i pensjonskassen som kan velge representanter for styret og dette vil gi kommunene innflytelse i pensjonskassen.

Pensjonskassen og dets styre skal være rettslig adskilt og uavhengig av de deltakende kommuner, som innebærer en viss grad av selvstendighet for besluttsende organer. I samsvar med ovennevnte praksis bør vedtektene og formålsbestemmelsen gjenspeile at pensjonskassen skal rette sin virksomhet inn mot å yte kommunal tjenestepensjon for sine deltakende kommuner (som i og for seg også vil følge av loven), at det skal forfølge formål i samsvar med kommunenes interesser og ikke søke kommersielle formål.

Pensjonskontoret har særlig etterspurt retningslinjer for hvor mange kommuner som kan være deltaker i pensjonskassen, uten at dette går ut over oppfyllelsen av kontrollvilkåret. Problemstillingen har likhetstrekk med situasjoner hvor en oppdragsgiver har en så ubetydelig eierandel i det tjenesteytende selskap at den ikke kan sies å utøve felles kontroll, men skiller seg fra slike tilfeller ettersom kommuner ikke har noe formelt eierskap i en pensjonskasse.

Det er ikke noe til hinder for at interkommunale pensjonskasser tar opp nye deltakere. Kontroll vil fortsatt kunne utøves av deltakerne samlet, og det er den felles kontroll i pensjonskassen som avgjør om kontrollvilkåret er oppfylt. Samtidig er det et vilkår for felles kontroll i pensjonskassen at *alle* kommunene er representert i de styrende organene, og det må derfor som et minimum sikres at også nye deltakere er representert for at vilkåret fortsatt skal være oppfylt. Utover dette, kan det tenkes tilfeller der den enkelte *kommune* har så liten grad av selvstendig innflytelse at felles kontroll ikke foreligger. I forenede saker C-182/11 og C-183/11 *Econord* framhevet EU-domstolen at

det i tilfeller av felles kontroll må kreves at den enkelte oppdragsgiver (*kommune*) har en innflytelse som gjør det mulig å ta del i den kontrollen som de deltakende oppdragsgiverne (*kommunene*) i fellesskap utøver. Dette kravet kan i prinsippet forrykkes dersom det er svært mange deltakere i pensjonskassen. Dette må vurderes i hvert enkelt tilfelle, og praksis gir ikke klare føringer for når den enkeltes innflytelse vil være for liten. Vi understreker imidlertid at KOFA i sak 2017/47, avsnitt (22), uttaler at kravene til den individuelle kommunes deltakelse i den felles kontrollen, er beskjedne.

Det sentrale må etter vår vurdering derfor være at den samlede kontrollen som utøves, gjennom styrerepresentasjon, vedtekter, formålsangivelse og pensjonskassens virksomhet, samlet tilsier at det utøves felles kontroll, og det er disse faktiske forholdene i den enkelte pensjonskasse som må være styrende når det vurderes om egenregi-unntaket kan anses oppfylt.

6.8.3 AKTIVITETSVILKÅRET – BEGRENSNINGER FOR UTADRETTET VIRKSOMHET

Omsetningsvilkåret, også kalt aktivitetsvilkåret, setter begrensninger på graden av utadrettet virksomhet som kan drives i pensjonskassen.

Bakgrunnen for omsetningsvilkåret er hensynet til konkurransen i det åpne markedet. Dersom et rettssubjekt i egenregi tildeles kontrakter fra offentlige enheter uten at det er utsatt for konkurranse, og samtidig opptrer som en konkurrent i et konkurranseutsatt marked, vil det kunne få en konkurransefordel sammenliknet med private aktører. Derfor er det lagt

begrensninger på i hvor stor grad egenregi-foretaket kan drive utadrettet virksomhet.

Når det gjelder de nærmere grensene for hvor stor grad av omsetning egenregi-foretaket kan ha til andre enn sine kontrollerende enheter, følger det av FOA § 3-1 og § 3-2 at egenregi-foretaket må utføre mer enn 80 prosent av sin aktivitet for oppdragsgiverne eller andre retts-subjekter som oppdragsgiverne kontrollerer.

6.8.3.1 PENSJONSKASSENES AKTIVITETER

Spørsmål omkring aktivitetsvilkårets oppfyllelse vil være knyttet til pensjonskassenes eventuelle utadrettede virksomhet, altså overfor andre virksomheter enn deltakende, kontrollerende kommuner. Rent regulatorisk vil dette være begrenset av at interkommunale pensjonskasser driver med kommunal tjenestepensjon. Basert på forarbeidenes uttalelser om adgangen til å opprette interkommunale pensjonskasser for to eller flere kommuner, antas det også å være regulatoriske hindre for at det åpnes for deltakere i pensjonskassen annet enn for kommuner og enheter kontrollert av disse. Se Ot.prp. nr. 68 (2004-2005) punkt 4.4.4.

For interkommunale pensjonskasser vil problemstillingen knyttet til aktivitetsvilkåret derfor kunne oppstå i følgende tilfelle: En kommune lyser ut konkurranse om pensjonstjenester hvor det er åpnet for alternative løsninger og hvor pensjonskasser kan inngi tilbud. Den interkommunale pensjonskassen inngir tilbud, og tildeles kontrakt.

Aktivitetene som utføres av pensjonskassen for den nye kommunen, vil anses som ekstern aktivitet så lenge kommunen ikke utøver kontroll over pensjonskassen i fellesskap med

de øvrige kommunene. Dersom det tar tid å sikre at den nye kommunen innlemmes i vedtektene, at kommunen sikres en felles innflytelse over pensjonskassen og at kommunen sikres representasjon i pensjonskassens styrende organer, er det derfor *mulig* at det oppstår en mellomperiode hvor pensjonskassen utfører aktiviteter for kommunen uten at kommunen utøver felles kontroll. Dermed er det også mulig at disse aktivitetene anses som eksterne, slik at aktivitetsvilkåret aktualiseres.

I disse tilfeller må pensjonskassen være oppmerksom på og ta hensyn til at aktivitetene som utføres for den nye kommunen – eksempelvis beregnet som omsetningen som genereres fra den nye kommunen – ikke er så omfattende at aktivitetsvilkåret ikke er oppfylt. Dersom aktivitetsvilkåret ikke er oppfylt, vil nemlig vilkårene for utvidet egenregi ikke være oppfylt for eventuelle ytterligere nye kommuner.

Som nevnt over, baseres imidlertid beregningen på aktiviteten de siste tre årene. Det må derfor forutsetningsvis en del til før midlertidig ekstern aktivitet, eksempelvis for en kommune som inntil videre ikke deltar i felles kontroll, leder til at terskelen på 80 prosent ikke lengre er oppfylt etter en treårsberegning. Det er altså anskaffelsesrettslig ikke stengt for at pensjonskassen påtar seg aktiviteter overfor andre enn de kontrollerende kommunene, men det er sentralt at det føres løpende kontroll og sikres oppmerksomhet omkring fortsatt oppfyllelse av aktivitetsvilkåret.

6.8.4 FRAVÆR AV PRIVATE EIERANDELER

Et tredje vilkår for at pensjonskassen skal

kunne oppfylle kravene til egenregi, er fravær av privat eierskap, jf. FOA § 3-1 første ledd bokstav c og § 3-2 første ledd bokstav c. Bakgrunnen for dette er at slike private eiere ellers ville kunne få en konkurransefordel ved at de har tilgang til kontrakter som tildeles gjennom utvidet egenregi, og kan bruke dette til sin fordel i det private markedet hvor aktøren også opptrer, eksempelvis gjennom krysssubsidiering.

6.8.4.1 KOMMERSIELLE AKTØRER MED KOMMUNAL PENSJON I INTER-KOMMUNAL PENSJONSKASSER?

Pensjonskontoret ønsker i denne forbindelse å få vurdert muligheten for at selskaper/-enheter, det være seg private eller offentlige, som driver kommersiell virksomhet, men som har kommunal tjenstepensjon, kan være deltaker i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over oppfyllelsen av vilkårene for utvidet egenregi.

Når det gjelder interkommunale pensjonskasser følger det av forsvl. § 2-2 andre ledd at «To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse)». Som det følger av ordlyden er altså utgangspunktet at det er to eller flere kommuner som kan omfattes av den interkommunale pensjonskassen.

I NOU 2004: 24 - Pensjonskasselovgivning. Konsolidert forsikringslov heter det om denne bestemmelsen at:

Annet ledd fastsetter at flere kommuner (og/eller fylkeskommuner) kan gå sammen om å etablere felles kommunal pensjons-

ordning i en pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse). (...) Foretak og andre kommunale arbeidsgivere som inngår i konsernlignende forhold med en kommune som inngår i en interkommunal pensjonskasse, vil også kunne omfattes av denne pensjonskassen (...). Dette gjelder selv om foretaket har en ytelsesbasert eller innskuddsbasert «privat» pensjonsordning, se alminnelige motiver Del I avsnitt 8.3.1 (2)2». (vår understreking).

Om foretak med kommunal tjenstepensjon lovlig kan innlemmes som en del av en interkommunal pensjonskasse, antas derfor å reise *pensjonsrettslige* spørsmål under forsikringsvirksomhetsloven, herunder om de står i et konsernlignende forhold og hvor grensene for dette skal settes. Dette må vurderes særskilt for den enkelte enhet som eventuelt skal kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen.

Rent *anskaffelsesrettslig* oppstår spørsmålet om deltakerens kommersielle karakter vil kunne være til hinder for at egenregiinntaket gis anvendelse.

I denne sammenhengen vil vi først påpeke at aktivitetsvilkåret i og for seg ikke er til hinder for at en viss andel av den interkommunale pensjonskassens tjenester ytes til enheter som ikke har kontroll i pensjonskassen, se punkt 6.8.3 over. En kommersiell aktør kan derfor, forutsatt at dette pensjonsrettslig er tillatt, kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen, så lenge pensjonskassen fortsatt utfører mer enn 80 prosent av sine aktiviteter for de kontrollerende kommunene.

Med hensyn til vilkåret om fravær av private

eierandeler, er det imidlertid et spørsmål om vilkåret er oppfylt dersom den interkommunale pensjonskassen leverer tjenester til kommersielle aktører som har kommunal tjenestepensjon. Interkommunale pensjonskasser er selveiende, med den følge at hverken pensjonskassens deltakere eller andre vil kunne ha noen eierandeler. Dermed er det i utgangspunktet utelukket at det kan være noen private eierandeler i pensjonskassen, og kravet til fravær av private eierandeler synes derfor i alle tilfeller å være oppfylt. Etter vår vurdering er dette også en riktig konklusjon, i lys av de hensyn som begrunner kravet om fravær av privat kapital som forutsetning for utvidet egenregi.

Rettspraksis fra EU-domstolen viser klart at tildeling av kontrakter i utvidet egenregi ikke er lovlig dersom det er private eiere på eiersiden i enheten som tildeles kontrakten. Dette er i dag også eksplisitt angitt i FOA §§

3-1 og 3-2. Som nevnt over, er begrunnelsen for dette at eventuelle private eiere vil kunne få en konkurransevidende fordel sammenliknet med sine konkurrenter, dersom enheten de har eierandeler i kan tildeles kontrakter uten konkurranse. Dette blant annet fordi den private eieren kan foreta kryssubsidiering mellom overskudd fra enheten som tildeles kontrakter i egenregi og sin egne kommersielle virksomhet.

Siden deltakere i en interkommunal pensjonskasse ikke har en kapitalandel eller eierskap i tradisjonell forstand, men kun er deltakere og innlemmet i vedtektene, antas det at deltakerne som hovedregel ikke har noen økonomisk interesse i at den interkommunale pensjonskassen tildeles kontrakter uten konkurranse. En kommersiell aktør som innlemmes som deltaker i pensjonskassen antas tilsvarende å ikke ha noen slike interesser, og det antas at en slik kommersiell aktør ikke oppnår noen konkurransefordeler i sitt marked gjennom direktetildelinger til pensjonskassen på samme måte som tradisjonelle eiere. Realiteten synes snarere å være at aktøren, til tross for sin deltakerrolle, må anses som en ren mottaker av pensjonskassens tjenester, og ikke kan sidestilles med en eier i tradisjonell forstand. Etter vår vurdering vil derfor hensynene bak vilkåret om fravær av private eierandeler ikke fullt ut gjøre seg gjeldende. Vi understreker imidlertid at det ikke er rettspraksis som drøfter denne problemstillingen, og at vår vurdering derfor ikke er basert på en klar rettstilstand. Etter vår vurdering bør det derfor fortsatt, i det enkelte tilfelle, vurderes hvilke økonomiske interesser og mulige konkurransefordeler en kommersiell aktør vil kunne ha eller få. Vi gjør også oppmerksom på at det må sikres at de offentlige enhetene

fortsatt oppfyller kontrollvilkåret selv om den kommersielle aktøren blir deltaker, herunder at deltakelsen til den kommersielle aktøren ikke leder til at pensjonskassen forfølger interesser som er strid med de offentlige enhetenes interesser.

6.9 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID

I punkt 8 er det behandlet enkelte spørsmål knyttet til kjøp av kommunal tjenstepensjon og adgangen til å unnta kontrakter fra anskaffelsesreglene etter reglene om utvidet egenregi. Dette gjelder de såkalte vertikale, institusjonaliserte løsningene for utføring av tjenester ved bruk av organer kontrollert av oppdragsgiver enten alene eller i fellesskap med andre.

Et annet unntak fra anskaffelsesregelverket vil være det såkalte offentlig-offentlig samarbeid. Dette følger av unntaket for samarbeidsavtaler i FOA § 3-3. Unntaket tar sikte på kontrakter mellom flere offentlige oppdragivere for felles utførelse av offentlige oppgaver i en samarbeidsrelasjon, og hvor oppgavene utføres på ikke-kommersiell basis. På lik linje med utvidet egenregi, setter dette også begrensninger på utadrettet virksomhet.

Offentlig-offentlig samarbeid betegnes også som det horisontale, ikke-institusjonaliserte samarbeidet, hvor det typiske nettopp er at det er et genuint samarbeidsprosjekt mellom offentlige oppdragsgivere, uten at det etableres noen egen juridisk enhet for oppgaven. Tatt i betraktning at kommunal tjenstepensjon må ligge i en pensjonskasse, som per definisjon er et selvstendig,

uavhengig rettssubjekt, og som utfører oppgaver på oppdrag fra kommunene, har dette mer karakter av å være utvidet egenregi snarere enn et typisk offentlig-offentlig samarbeid.

6.10 OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSESREGELVERKET

Det er reist spørsmål om en kommunal pensjonskasse som har pensjonsordning for kommuner eller fylkeskommuner vil være omfattet av anskaffelsesregelverket når pensjonskassen skal gjøre innkjøp i forbindelse med utførelsen av sin virksomhet.

Det sentrale spørsmålet i denne sammenheng er om pensjonskassen er å anse som et «offentligrettslig organ» og dermed omfattet av anskaffelsesregelverket etter FOA § 1-2. Dette beror på en konkret vurdering for den enkelte pensjonskasse, hvor sentrale vurderingstemaer er pensjonskassens tilknytning til det offentlige, om den er opprettet for å tjene allmennhetens behov og om den er av industriell eller forretningsmessig karakter.

Spørsmålet er forelagt både KS Advokatene og Arntzen de Besche Advokatfirma AS. Både KS Advokatene og Arntzen de Besche Advokatfirma AS konkluderer med at pensjonskassene ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket. Vurderingene kan leses på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, Kommunal tjenstepensjon og anskaffelsesregelverket.

Pensjonskontoret understreker at det foreligger en risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driften av en pensjonskasse.

7. PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER

KOMMUNAL TJENESTEPENSJON HAR PRINSIPPER OM:

- Livsvarig pensjon
- Premieutjevning mellom kommuner slik at premien blir alders- og kjønnsnøytral

PREMIEGRUPPER:

- Årlige premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser

PREMIETARIFFER GJØR FORUTSETNINGER OM:

- Beregningsrente
- Dødelighet
- Uførhet

7.1 INNLEDNING

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor (heretter kalt *kommunen*) har pensjonsforpliktelser overfor ansatte og pensjonister. Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). Premien knyttet til pensjonsordningen henger nært sammen med reglene om pensjon. SGS 2020 angir følgende prinsipper for personer som er født i 1962 eller tidligere:

- Bruttogaranti inklusive folketrygd (SGS 2020, del I, § 14-7)
- Sluttlønnsprinsippet (SGS 2020, del I, § 14-3)
- Avtalefestet pensjon (AFP) fra 62 til 67 år (SGS 2020, del II, Kapittel 1)

For personer som er født i 1963 eller senere er hovedprinsippene:

- Opptjening i nettoordning fristilt fra folketrygden fra 01.01.20 (SGS 2020, del I, § 20-1), også kalt påslagspensjon
- Alleårsopptjening (SGS 2020, del I, § 20-1)
- Mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon (SGS 2020, del I, § 20-2)
- Betinget tjenestepensjon for personer som ikke får AFP (SGS 2020, del I, § 22-1)
- Oppsatt bruttopensjon for opptjening før 2020 (SGS 2020, del I, § 24-1)
- Livsvarig AFP (SGS 2020, del II, Kapittel 2)

- Diverse overgangsregler nedfelt i SGS 2020
- SGS 2020, del I, § 10-2 angir krav om premieutjevningsfellesskap slik at premien blir alders- og kjønnsnøytral mellom kommuner, men der fylkeskommuner må ha sitt eget premieutjevningsfellesskap.

For personer født i 1962 eller tidligere er tidligpensjon (AFP) fra 62 til 65 år ikke en del av tjenestepensjonsordningen, og finansieres særskilt, jf. SGS 2020, del II - § 1. *Kommunen* kan imidlertid som kunde i et livsforsikringsforetak velge å delta i et utjevningsfellesskap for slik AFP. I en pensjonskasse vil slik utjevning bare finne sted mellom de arbeidsgivere som har valgt slik løsning, forutsatt at pensjonskassen tilbyr dette.

Partene i arbeidslivet avtalte i 2018 at det skal innføres en ny AFP-ordningen for personer som er født i 1963 eller senere, se også punkt 3.5 AFP og betinget tjenestepensjon i kommunal sektor. Forslag til utforming av ny offentlig AFP i SPK har vært på høring med høringsfrist 17.02.23. Det legges opp til at tjenestetid i privat sektor skal telle med ved beregning av AFP-en. I forslaget er det ikke diskutert hvordan den nye AFP-en skal finansieres. Se også punkt 7.2.3 Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser.

Arbeidsgiver betaler arbeidsgiveravgift på innbetaling av premiene, samt på eventuelle innbetalinger til premiefond. Dersom betalingen skjer direkte fra premiefond, skal det ikke betales arbeidsgiveravgift av denne premien.

7.2 PREMIEBEREGNING

Premien finansierer den framtidige pensjonen som livsforsikringsforetaket/pensjonskassen

(*pensjonsinnretningen*) har forpliktet seg til å innfri overfor medlemmet av pensjonsordningen (den ansatte eller tidligere ansatte).

Ytelsene det gjelder er:

- Alderspensjon
- Uførepensjon
- Ektefellepensjon
- Barnepensjon
- Premiefritak ved uførhet

Størrelsene på pensjonene er gitt i SGS 2020.

I hver *pensjonsinnretning* beregnes premien med utgangspunkt i en premietariff (*pristariff*), hvor *pensjonsinnretningene* benytter forutsetninger om dødelighet og uførhet (biometrisk risiko) for sin bestand. Det garanteres også en framtidig avkastning, en såkalt beregningsrente, som inngår i beregningene. Denne beregningsrenten omtales gjerne som en rentegaranti (se nærmere forklaring under punkt 7.4.1 *Beregningsrente*).

Krav til utformingen av premietariffene er gitt i forsikringsvirksomhetslovens (forsvl.) § 3-3, som gjelder for livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Premietariffene fastsetter pris for forsikringsrisiko, administrasjons- og kapitalforvaltningskostnader, samt premie for rentegaranti. Etter forsvl. § 3-3 *Pristariffer*, skal *pensjonsinnretningen* ved utformingen av pristariffene sørge for at:

- a) foretakets premier vil stå i rimelig forhold til den risiko som overtas og de tjenester som ytes,
- b) foretakets premier vil være tilstrekkelige til å gi sikkerhet for at forpliktelsene etter inngåtte kontrakter blir oppfylt, og vil være betryggende ut fra foretakets økonomi, og

c) det ikke vil skje urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper.

Premietariffene meldes inn til, og overvåkes av, Finanstilsynet, som kan gripe inn om premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile.

Premien for kommunal tjenestepensjon splittes i tre grupper:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser

I tillegg kommer kostnader knyttet til:

- Administrasjon
- Forvaltning av pensjonsmidlene
- Premie for at *pensjonsinnretningen* garanterer en avkastning (premie for rentegaranti)
- Premie for avsetninger til administrasjonsreserver for administrasjonskostnader knyttet til oppsatte rettigheter og for pensjonister

Våren 2023 er forsikringsvirksomhetsloven enda ikke tilpasset påslagspensjon og hvordan premie skal betales for slik ordning.

Finans Norge har en bransjeavtale for beregning av folketrygd og tjenestepensjon som er tilpasset ny folketrygd, SGS 2020 og ny samordning, *Avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenestepensjon* med ikrafttreden 01.01.20. Denne bransjeavtalen er undertegnet av Kommunal Landspensjonskasse (KLP), Oslo Pensjonsforsikring AS og Storebrand Livsforsikring AS. Metoden for å beregne pensjonen som er beskrevet i

bransjeavtalen skal kun brukes som input i premieberegningen, ikke i den endelige beregningen av pensjon ved pensjonsuttak, der korrekt folketrygd inngår.

I den omtalte bransjeavtalen er det gitt antagelser om når medlemmene kommer til å ta ut pensjon. Medlemmer født før 1963 antas å ta ut pensjon når de er 67 år, mens de som er født i 1963 eller senere antas å ta ut pensjon ved 64. Det siste gjelder også for betinget tjenstepensjon.

7.2.1 ÅRLIG PREMIE

Årlig premie skal dekke ett års opptjening, basert på aktuell lønn.

For personer som er født i 1962 eller tidligere vil ett års opptjening tilsvare økningen i opptjent pensjon ved at medlemmet i tjenstepensjonsordningen har jobbet dette året. For personer som er født i 1963 eller senere vil årlig premie for alderspensjon tilsvare premien for årets opptjening basert på opptjeningssatsene gitt i SGS 2020.

Premiene for uføre- og etterlattepensjoner har fremdeles krav om minst 30 års tjenestetid for å få full pensjon, og opptjenes lineært.

7.2.2 REGULERINGSPREMIE

Reguleringspremie skal dekke økning i opptjent pensjon i tjenstepensjonsordningen som følge av:

- Lønnsregulering og G-regulering (for å beregne samordnet pensjon) for aktive medlemmer født i 1962 eller tidligere

- G-regulering av pensjonsbeholdningen for aktive medlemmer som er født i 1963 eller senere
- G-regulering av oppsatte pensjonsrettigheter
- Regulering av pensjoner under utbetaling

7.2.3 ENGANGSPREMIE FOR IKKE-FORSIKRINGSBARE YTELSE

Enkelte av pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i SGS 2020 er det ikke adgang til å forsikre ved å betale en forhåndspremie. Disse forsikringsforpliktelsene kalles ikke-forsikringsbare ytelser, og må regnes særskilt med en engangspremie først når hendelsen som utløser ytelsen inntreffer.

For opptjening før 01.01.20 vil engangspremien omfatte:

- Premie/tilbakeføring av premie for korrekt beregnet pensjon ved samordning ved uttak
- Premie for tidligpensjon (uttak av AFP mellom 65 og 67 år og pensjon etter 85-årsregelen for de med særaldersgrenser)
- Garantitillegg etter SGS 2020 § 15-1 eller § 15-2
- Manglende uføretrygd ved uføregrad under 50 prosent

For opptjening etter 01.01.20 vil engangspremiene omfatte:

- Premie/tilbakeføring av premie for korrekt beregnet pensjon ved samordning ved uttak (gjelder uføre- og etterlattepensjoner)

- Overgangstillegget for personer som tar ut pensjon før 67 år, jf. SGS 2020 § 25-1
- Endret premiereserve ved pensjonsuttak fra annet tidspunkt enn 64 år (som er lagt til grunn ved premieberegningen) og eventuelt som følge av den endelige pensjonsberegningen ved uttak
- Manglende uføretrygd ved uføregrad under 50 prosent

Når det gjelder hvordan finansieringen av den nye offentlig AFP-ordningen vil bli, er dette høyst uklart på det nåværende tidspunkt. Forslag til utforming av ny offentlig AFP i SPK har vært på høring med høringsfrist 17.02.2023. I forslaget er det ikke diskutert hvordan den nye AFP-en skal finansieres.

Betalingen til denne nye AFP-ordningen kan skje på forskjellige måter, for eksempel ved:

- Engangsinnbetaling når AFP tas ut for alle framtidige utbetalinger for den som tar ut AFP
- Betaling for årlige utbetalinger av pensjoner år for år for de som tar ut AFP

Betinget tjenstepensjon skal komme til utbetaling for de som ikke får rett til AFP, jf. SGS 2020, Del I, §§ 22-1 og 22-2. Det blir i dag innbetalt til betinget tjenstepensjon sammen med de andre premiene for påslagspensjon. Betinget tjenstepensjon er dermed forhåndsfinansiert, og det som er avsatt for betinget tjenstepensjon kan komme til fradrag i utgiftene til AFP.

I tillegg til at det er ikke er fastsatt hvordan

utgiftene til ny offentlig AFP skal beregnes, er det heller ikke angitt hvilket premiefellesskap som skal legges til grunn ved denne beregningen. En mulighet er å følge samme prinsipp for refusjon mellom *pensjonsinnretningene* som ellers i overføringsavtalen, og at hver *pensjonsinnretning* i så fall må betale «sin» andel av opptjening skjedd utenfor offentlig sektor.

7.2.4 PREMIE FOR AFP FRA 62 TIL 65 ÅR FOR DE SOM ER FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

AFP fra 62 til 65 år er ikke forsikringsbar, men anses heller ikke å være en del av tjenstepensjonsordningen, og skal finansieres særskilt, jf. SGS 2020, Del II, § 1. Det betyr at AFP mellom 62 og 65 år må betales når den tas ut.

SGS 2020 angir ikke krav om at utgiftene til AFP fra 62 til 65 år skal utjevnes i premieutjevningsfellesskapet eller om de må finansieres med engangspremie eller løpende finansiering. Det er derfor opp til *kommunen* og *pensjonsinnretningen* å avtale et eventuelt premieutjevningsfellesskap for denne type utgifter, og det tilbys i dag noen forskjellige varianter av fellesskap hos *pensjonsinnretningene*. Det er vanlig å betale utgiftene årlig, etter hvert som de oppstår.

Dersom en kommune flytter sin pensjonsordning til en annen *pensjonsinnretning* og var med i et premieutjevningsfellesskap, vil den forrige *pensjonsinnretningen* foreta en avregning av innbetalt premie til AFP de tre seneste årene mot kommunens bruk av AFP. Avregningen vil enten føre til krav om etterbetaling eller det vil bli frigjort midler til kommunen.

Siden utgiftene ellers fordeles løpende på de kommunene som har AFP-pensjonister, vil en kommune som flytter til ny pensjonsinnretning kunne delta i fellesskapet også med eksisterende pensjonister fra første dag.

7.3 7.3 PREMIEUTJEVNING OG PREMIEESTIMATER

Hovedprinsippet om premieutjevningsfellesskap er nedfelt i SGS 2020 § 8-3:

«Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommune-kunder og bedriftskunder eller av fylkes-kommunekunder. (...)».

SGS 2020 § 10-2 punkt 1 presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som

egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde».

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningsfellesskap. Ett unntak gjelder dersom tariffpartene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningsfellesskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningsfellesskap hos *pensjonsinnretningen*.

Den utjevnede premien skal være basert på samme premietariff for alle kommunale tjenstepensjonsordninger, herunder ha samme beregningsrente for ny premie. Historisk kan det likevel være slik at *pensjonsforpliktelsene* som det er betalt premie for, kan ha forskjellig gjennomsnittlig beregningsrente hos forskjellige kommuner.

Kommunens faktiske premiebetaling vil ikke være lik beregnet premie for denne kommunen. Dette skyldes at premien kommunen betaler reflekterer kommunens andel av den samlede premien for de kommuner som inngår i premieutjevningsfellesskapet.

For *kommuner* som over tid har omtrent tilsvarende andel unge og eldre, kvinner og menn, samt andel ansatte med høy og lav lønn som andre *kommuner* i samme premieutjevningsfellesskap, vil premieutjevningen på sikt medføre omtrent samme premiebetaling som om premien til *kommunen* ikke hadde

vært gjenstand for utjevning med andre i fellesskapet.

I et *lite* utjevningsfellesskap kan imidlertid endringer i sammensetningen av medlemmer i tjenstepensjonsordningen hos én *kommune*, gi større premieutslag enn i et større utjevningsfellesskap. Et eksempel på en slik endring er at eldre ansatte slutter og blir erstattet med yngre. Dette kan gi utslag i lavere premie.

Det vil kunne være lettere for en *kommune* å se effekten av forebygging av uførhet og forebygging av tidliguttak av alderspensjon dersom den er med i et lite, eller intet premieutjevningsfellesskap (sistnevnte gjelder dersom *kommunen* har pensjonskasse).

Premien *kommunen* betaler for personer som er født før 1962 eller tidligere, blir påvirket av at ansatte tar ut pensjon før normal pensjonsalder, tidligpensjon. Utgiftene til tidlig uttak av pensjon blir ikke tilsvarende påvirket for personer som er født i 1963 eller senere. Men det vil oppstå noe avvik i endelig finansieringsbehov sammenliknet med innbetalt premie ved at det er antatt at disse tar ut pensjon ved 64 år, noe som ikke vil være reelt.

7.3.1 EKSEMPLER PÅ PREMIEUTJEVNING

I *tabell 1* er det vist et stilisert eksempel på premieutjevning av årlig premie hos kommuner med ulik gjennomsnittsalder, og lønn for de ansatte. Det er lagt til grunn at de ansatte er født i 1962 eller tidligere. I de to første kolonnene vises utjevnet premie mellom ansatte med samme lønnsnivå (pensjonsgrunnlag), men med ulik alder. Tabellen viser at på grunn av ulik alder i de

Tabell 1: Eksempel på premieutjevning av årlig premie for personer født før 1963.

	Likt lønnsnivå		Høyere lønnsnivå i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Gjennomsnittsalder	30	60	30	60
Gjennomsnittlig lønn i kr	300 000	300 000	300 000	600 000
Beregnet premie i kr	9 000	27 000	9 000	54 000
Utjevnet premie i kr	18 000	18 000	21 000	42 000

to kommunene vil kommune B, med høyest alder, få en lavere premie via premieutjevningsfellesskapet enn premien som kan beregnes for kommunen separat. Kommune A må betale en del av premien for kommune B. Dette skyldes at årlig beregnet premie er høyere i kommune B med høyere gjennom-

snittsalder på ansatte enn for kommune A.

I de to siste kolonnene forutsettes det at kommune B har langt høyere lønnsnivå enn kommune A. Som det framgår av tabellen, vil kommune A også i dette tilfellet betale en høyere premie ved premieutjevning enn den

som faktisk er beregnet for kommunen isolert sett. Når kommune B har høyere lønn, vil kommune A altså måtte betale høyere premie som følge av premieutjevningen. Tilsvarende vil kommune B få langt lavere premie som følge av premieutjevningen.

For de som er født i 1963 eller senere legges det tilsvarende prinsipper til grunn for utjevning av årets premie.

I Tabell 2 er det gitt et tilsvarende stilisert eksempel på premieutjevning av reguleringspremie for personer født i 1962 eller tidligere. De to første kolonnene i tabellen viser hvordan utjevning av premien for to kommuner som har samme lønnsvekst, men ulik premiereserve, gir samme utjevnete premie som beregnet premie. At det blir samme utjevnete premie skjer siden reguleringspremien utjevnes i forhold til premiereserven. (Premiereserven er den forsikringstekniske kontantverdien av de pensjonsforpliktelser som kommunen har overfor sine medlemmer.)

I de to siste kolonnene er det vist et tenkt eksempel der kommune B har 0 prosent lønnsregulering. Dette er ikke realistisk, men 0 prosent lønnsregulering er valgt for å tydeliggjøre effekten av premieutjevningen. Dersom kommune B ikke har lønnsregulering, men kommune A har lønnsregulering, må kommune B likevel betale reguleringspremie. Dette betyr at kommuner med lav lønnsvekst og dermed liten regulering av opptjente pensjoner subsidierer premien for kommuner med høyere lønnsvekst og regulering av opptjente pensjon i samme premieutjevningsfellesskap.

For personer som er født etter 1963 vil premieutjevning på reguleringspremien ikke gi tilsvarende utslag, siden pensjonsbeholdningen skal reguleres med veksten i G for alle aktive medlemmer i tjenstepensjonsordningen. Forskjeller i hvor mye lønnen blir regulert i kommunene, vil derfor ikke bety noe for premieutjevningen. Derimot kan andelen oppsatte, pensjonister og aktive kunne

Tabell 2: Eksempel på premieutjevning av reguleringspremie for personer født før 1963.

	Lik lønnsregulering		Ingen lønnsregulering i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Alder	30	60	30	60
Lønn i kr	300 000	300 000	300 000	300 000
Premiereserve i kr	1 000 000	3 000 000	1 000 000	3 000 000
Beregnet reguleringspremie i kr	35 000	105 000	35 000	0
Utjevnet reguleringspremie i kr	35 000	105 000	8 750	26 250

Tabell 3: Eksempel på hvordan premieutjevning for reguleringspremie avhenger av hvordan bestanden er sammensatt, alle er født etter 1962.

	Kommune A	Kommune B
Antall aktive og oppsatte	200	100
Premiereserve i kr for aktive og oppsatte	100 000 000	50 000 000
Reguleringspremie for aktive og oppsatte	43 750 000	21 875 000
Antall alderspensjonister	100	100
Premiereserve i kr for alderspensjonister	62 500 000	62 500 000
Reguleringspremie for alderspensjonister	21 484 000	21 484 000
Total beregnet reguleringspremie per kommune	65 234 000	43 359 000
Utjevnet reguleringspremie	64 169 000	44 425 000

påvirke den utjevnete reguleringspremien. Dersom G-reguleringen antas å være lik lønnsreguleringen i *Tabell 2*, vil tilfellet uten lønnsregulering i kommune B ikke påvirke premien.

Noe som imidlertid kan påvirke utjevning av reguleringspremie er andelen oppsatte, pensjonister og aktive i bestanden, siden pensjonister vil ha en annen regulering enn aktive og oppsatte rettigheter. Et meget enkelt eksempel på dette er vist i *Tabell 3*, hvor det er forutsatt at alderspensjonister får en regulering som er 0,75 prosentpoeng lavere enn reguleringen for aktive og oppsatte. Antall aktive i kommune B er halvparten av antall aktive i kommune A, mens antall pensjonister er det samme.

I dette eksempelet vil *kommunen* med få aktive sammenliknet med den andre *kommunen*, kommune B, måtte betale en høyere reguleringspremie ved utjevning enn uten premieutjevning. Kommune A får lavere premie ved premieutjevning. I dette tilfellet er det imidlertid ikke veldig store forskjeller.

7.3.2 PREMIEESTIMATER

Siden kommunal tjenestepensjon skal utjevne premien mellom kunder i et fellesskap, vil endelig premie ikke være kjent før et år er omme. *Pensjonsinnretningene* vil derfor prøve å estimere neste års premie høsten før premieåret, og sender ut premievarsel basert på disse estimatene. I estimatene tas det hensyn til forventet lønnvekst, G-regulering, regulering av pensjoner under utbetaling, og når i året disse reguleringene skjer.

Etter at året er omme, vil det bli foretatt en etteravregning. Det vil kunne variere mellom *pensjonsinnretningene* om det også foretas avregninger i løpet av året, og det vil kunne variere om det foretas en egen etteravregning eller om avregningen bakes inn i neste års premie.

I tillegg til at faktisk lønnsvekst, G-regulering og pensjonsregulering normalt vil avvike fra den estimerte, vil det også være avvik knyttet til antatt alder ved uttak av alderspensjon sammenliknet med reell alder, som omtalt i punkt 7.2 *Premieberegning*.

Teknikken med premieestimer og etteravregning benyttes både på årlig premie, reguleringspremie og premie for ikke-forsikringsbare ytelser.

Premie for administrasjonskostnader, kapitalforvaltning og for rentegaranti pleier derimot å være gitt ved inngangen til året.

7.4 PREMIETARIFF

I en premietariff skal det, som tidligere nevnt, blant annet gjøres forutsetninger om beregningsrente, dødelighet og uførhet. Alle *pensjonsinnretninger* skal benytte premietariffer med forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet. Premietariffene meldes til Finanstilsynet, og som nevnt i punkt 7.2 kan Finanstilsynet gripe inn om de mener premien i premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile.

Premietariffene vil nesten aldri treffe helt på den faktiske dødeligheten og uførheten ett år. Avvik i hva som faktisk har skjedd sammenliknet

med premietariffen resulterer i et såkalt *risikoresultat*. Dersom risikoresultatet er positivt, det vil si at den reelle utvikling har vært «bedre» enn forutsatt i premietariffen, så skal overskuddet gå til kundene i *pensjonsinnretningen*. *Pensjonsinnretningen* kan likevel sette av inntil halvparten av risiko-overskuddet et år i et risikoutjevningsfond. Dersom risikoresultatet er negativt, kan *risikoutjevningsfondet* belastes. Dersom fondet ikke er tilstrekkelig, må pensjonsinnretningene ta tapet fra sin egenkapital. Dersom risikoresultatet ser ut til å bli varig negativt, må *pensjonsinnretningen* endre sin premietariff.

Pensjonsinnretningen kan også sikre seg med reassuranse for å avhjelpe deler av forsikringsrisikoen, særlig ved store, spesielle risikotap.

7.4.1 BEREGNINGSRENTE

I premieberegning i tjenestepensjon benyttes en årlig *beregningsrente* for å omregne verdien av framtidig pensjonsutbetaling til en nåverdi. Dette innebærer at det tas hensyn til framtidig avkastning ved beregning av premie og premiereserve. Denne beregningsmetoden gjør at nødvendig premiereserve (kapital) kan holdes lavere enn om det ikke benyttes en slik beregningsrente og antakelse om framtidig avkastning. Dette reduserer dermed premieinnbetalingen fra *kommunen*.

Beregningsrenten inngår som nevnt i punkt 7.2 i premietariffen som livsforsikringsforetak og pensjonskasser benytter.

Historisk har det, på grunn av høyere rentenivå, vært tillatt med langt høyere maksimal beregningsrente enn den som

benyttes i dag. Enkelte pensjonskasser har hatt mer enn 4 prosent beregningsrente på historiske innbetalinger, mens de fleste har hatt 3 prosent beregningsrente for premier betalt før 2012.

Historisk har det vært Finanstilsynet som har fastsatt maksimal årlig beregningsrente. Fra 2012 var beregningsrenten for premie for ny pensjonsopptjening 2,5 prosent. Fra 2015 var beregningsrenten for ny pensjonsopptjening lik 2 prosent. Med innføring av Solvens II (nye solvenskrav for livsforsikringsforetak) i 2016, og tilsvarende, men tilpassete, kapitalkrav fra 2019 for pensjonskasser, ble regelen om at Finanstilsynet fastsetter en maksimal årlig beregningsrente fjernet. Det vil si at etter 2019 er det *pensjonsinnretnings* ansvar å ikke benytte en for høy beregningsrente.

Finanstilsynet kan imidlertid stoppe en *pensjonsinnretnings* bruk av beregningsrenter som det mener ikke er forsvarlig.

7.4.2 DØDELIGHETSGRUNNLAG

Med virkning fra 2014 ble det etter pålegg fra Finanstilsynet innført et nytt dødelighetsgrunnlag for kollektive pensjonsforsikringer i livsforsikringsforetak og for pensjonskasser, kalt *K2013*, som skal benyttes i premietariffen. Det er likevel ikke noe i veien for at dødelighetsgrunnlaget settes sterkere, noe som for alderspensjon betyr at det antas lavere dødelighet enn i *K2013*. For eksempel innførte KLP og noen kommunale pensjonskasser et nytt og sterkere dødelighetsgrunnlag knyttet til overlevelsessannsynlighet for menn i 2021. Storebrand har ved inngangen til 2023 ikke gjort eller planlagt tilsvarende endring.

7.4.3 UFØREGRUNNLAG

Uførepensjon kommer i tillegg til uføretrygd fra folketrygden. Folketrygden gir en rimelig god dekning for lønn opp til 6 G (kr 668 862 per 01.05.22), med 66 prosent av lønn. Offentlig tjenestepensjon gir derfor ikke veldig stor uførepensjon for lønn opp til 6 G, men den kompenserer for manglende uføretrygd for lønn over 6 G. Samtidig viser historikken at sannsynligheten for å bli ufør er høyere blant personer med lønn under 6 G enn for personer med lønn over dette nivået. Forskjeller i premie i forskjellige premieutjevningsskaps vil likevel kunne gjenspeile forskjeller i alder, kjønn og lønnsnivå i premieutjevningsskapsene.

7.4.4 PREMIEFRITAK

Premiefritak ved uførhet er en risiko som normalt beregnes ut fra de samme forutsetningene om død og uførhet som uførepensjonen.

SGS 2020 angir ikke klart hva premiefritaket ved uførhet skal dekke. I praksis dekker premiefritaket videre årlig opptjening av rettigheter, men ikke reguleringspremie, premie for ikke-forsikringsbare ytelser og kostnader, men her kan det være variasjoner mellom *pensjonsinnretningene* i eksakt hva som dekkes.

7.4.5 DIVERSE ANDRE PREMIEELEMENTER

I tillegg til beregningsrente, dødelighetsgrunnlag og uføregrunnlag, skal eller kan *pensjonsinnretningene* også ha premie/pristariffer for:

- Administrasjonskostnader
- Forvaltningskostnader
- Rentegaranti
- Termintillegg
- Fortjenesteelement
- Administrasjonsreserve

Administrasjonskostnader er kostnader knyttet til daglig drift av pensjonsordningen. Dette kan være kostnader knyttet til kommunikasjon mellom *kommune* eller dens ansatte/pensjonister og *pensjonsinnretning*, internett-løsninger, håndtering av pensjonssøknader, utbetaling av pensjoner, kurs som tilbys *kommunen* og dens ansatte/pensjonister, med mer. Generelt vil dette altså gjelde servicen knyttet til pensjonsordningen. Administrasjonskostnadene som skal betales årlig er knyttet til aktive, siden kostnader knyttet til pensjonister og oppsatte rettigheter skal trekkes fra administrasjonsreserven som er nærmere beskrevet senere.

Forvaltningskostnadene er basert på hvordan pensjonsmidlene investeres, det vil si hvor mye som for eksempel investeres i aksjer, obligasjoner og eiendom.

Premien for rentegaranti skal være en premie for risikoen knyttet til forvaltningen sett opp mot *pensjonsinnretningens* og den enkelte kundes buffer. Med buffer menes her egenkapital i selskapet, kundens bufferfond og eventuelt merverdier i hold-til-forfall-porteføljen. Les mer om bufferfond i punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Termintillegg skal betales dersom premien betales i terminer. Premien er i utgangspunktet beregnet ut fra at den betales forskuddsvis ved starten av året. Det er vanlig å betale premien hvert kvartal, jf. også SGS 2020 § 10-5 punkt 5, men oppdragsgiver kan også ha andre terminer for betaling. Når premien ikke betales forskuddsvis for hele året, vil forsikringsforetaket få et avkastningstap og ekstra administrasjon.

I § 9-1 i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven angis det at ved oppdeling av premien i terminer skal det beregnes et termintillegg som dekker økte administrasjonskostnader og reduserte renteinntekter.

Pensjonsinnretningen kan legge inn et *fortjenesteelement* i sin pristariff. Fortjenesteelement er oftest ikke synlig i premien.

I tillegg til å betale for årets administrasjon, skal det betales inn til administrasjonsreserver. *Administrasjonsreserven* kan dekke både administrasjonspremie, kapitalforvaltningspremie og premie for rentegaranti, men hverken KLP eller Storebrand har inkludert premien for rentegaranti i administrasjonsreserven. Administrasjonsreservene skal bygges opp mens et medlem i en tjenestepensjonsordning er aktivt, slik at det ikke skal betales mer i administrasjonskostnader for oppsatte rettigheter og pensjonister. I den perioden medlemmet i tjenestepensjonsordningen har en oppsatt rett eller er pensjonist, skal årlig trekk av administrasjonsreserve dekke utgiften.

Premie til administrasjonsreserve inngår i beregningen av pensjonsordningens totale premiereserve. Årlig premie til administrasjonsreserve beregnes vanligvis som en prosent av årets forsikringspremie.

SGS 2020 angir at administrasjonskostnader skal utjevnes ut fra pensjonsgrunnlaget i premieutjevningssfellesskapet, men sier ingenting om de andre premieelementene. Pensjonskontoret har tidligere godkjent at premie for kapitalforvaltning eksklusiv premie for avkastningsgaranti fra og med 01.01.11

ikke må utjevnes. Det er ulik praksis for om premien for kapitalforvaltning utjevnes eller ikke hos forskjellige *pensjonsinnretninger*.

7.4.6 FORTJENESTEMARGIN I PREMIETARIFFEN

Etter forsikringsvirksomhetsloven er det tillatt å legge til en fortjenestemargin i premietariffen for risiko. Denne fortjenestemarginen vil gå direkte til egenkapitalen i *pensjonsinnretningen*. Enkelte *pensjonsinnretninger* tar fortjenestemarginer, andre tar det ikke.

7.5 PREMIEFOND, BUFFERFOND OG TILDELING AV AVKASTNING

Premiefond for kommunal tjenestepensjon følger av forsikringsvirksomhetsloven kapittel 4, der det blant annet framgår at reglene i foretakspensjonsloven om premiefond, § 10-2 § 10-4, skal gjelde så langt det passer. Det ikke klart hvordan «så langt det passer» skal tolkes, og det kan være at forskjellige *pensjonsinnretninger* tolker dette begrepet forskjellig. Det bør imidlertid legges til grunn at minst følgende regler gjelder.

■ Premiefondet kan *tilføres*:

- Avkastning på midler i pensjonsordningen, herunder avkastning på premiefond
- Overskudd (andel av risikooverskudd som kan gå til kunden)
- For meget betalt premie
- Midler for betaling av premie på et senere tidspunkt

■ Premiefondet kan *brukes til*:

■ Betaling av premie

Alle kommunale tjenestepensjonsordninger skal ha et bufferfond. Bufferfondet er definert i forsl. § 4-10 a). Bufferfondet bygges opp ved at det tilføres årlig avkastning. Fra 01.01.22 erstatter bufferfond det som tidligere var kursreguleringsfond og tilleggsavsetninger. Bufferfondet er endelig fordelt per kunde, i motsetning til hvordan reglene var for kursreguleringsfond.

Det er årlig avkastning til markedsverdi som legges til grunn for beregning av avkastning og beregning av bufferfond, samt bruk av bufferfond, herunder tilføring av midler til

premiefond. Før 2022 kunne kun realisert avkastning tilføres premiefond, men fra 01.01.22 kan også urealisert avkastning tilføres premiefond. *Pensjonsinnretningene* må lage retningslinjer for oppbygging av, og utdeling fra, bufferfondet.

I forskrift til forsikringsvirksomhetsloven er det gitt nærmere regler for fastsettelse av bufferfond. Etter disse reglene er utgangspunktet at alle kunder skal få samme prosentwise tildeling av bufferfond, men at dette kan avvikes med begrunnelse i kontraktens behov for bufferfond. I vurderingen skal det tas hensyn til nivået på kontraktens beregningsrente, kontraktens eksisterende bufferfond og nivået på eventuelle andre buffere knyttet til eiendeler i kollektivporteføljen,

kontraktenes gjensstående løpetid og andre relevante forhold. Avsetningene til bufferfond skal innrettes på en måte som ikke fører til urimelig forskjellsbehandling og interessekonflikter mellom kunder og kunde grupper og mellom kunder og foretaket.

Hvilken avkastning som skal tilføres premiefondet hvert år avhenger både av hvilken avkastning *pensjonsinnretningen* har fått på pensjonsmidlene og *pensjonsinnretningens* retningslinjer for oppbygging av, og utdeling fra, bufferfondet.

Før kunden kan tilføres midler fra bufferfondet til premiefondet, skal bufferfondet benyttes for å oppfylle kontraktens rentegaranti dersom avkastningen et år er lavere enn garantien, herunder negativ avkastning. Før 2022 var regelverket slik at pensjonsinnretningen måtte ta ansvaret for negativ avkastning. Noe av kapitalforvaltningsrisikoen kan dermed sies å være overført fra *pensjonsinnretningen* til kundene ved innføring av bufferfond.

Når det gjelder overskudd på risiko, skal minst halvparten av et års risikooverskudd innen bransjen kommunal tjenstepensjon hos *pensjonsinnretningen*, tilføres kundenes premiefond, se punkt 7.4 *Premietariff* om slik fordeling av overskuddet.

Når premie betales fra midler i premiefondet skal det som nevnt i punkt 7.1 *Innledningen* ikke betales arbeidsgiveravgift på denne premien.

7.6 PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONSFORPLIKTELSE I KOMMUNENS REGNSKAP

Etter kommuneloven med forskrift om økonomiplan, årsbudsjett, årsregnskap og årsberetning for kommuner og fylkeskommuner med videre (ny forskrift trådte i kraft 01.01.20), er det den beregnede pensjonskostnaden som skal regnskapsføres, ikke den *premien* kommunen/fylkeskommunen betaler. Forskriftens § 3-5 og § 3-6 angir hvordan regnskapsføringen skal være. § 5-12 i forskriften angir hva som skal oppgis i note knyttet til pensjonskostnad og pensjonsforpliktelse.

Siden kommuner er med i et premieutjevningsfelleskap, skal også pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsene beregnes ut fra det premieutjevningsfelleskapet kommunen/fylkeskommunen er med i, noe som skal tas hensyn til ved aktuarberegningene.

Årets Pensjonspremie skal utgiftsføres i tråd med kommuneloven § 14-6 tredje ledd bokstav c.

Årets pensjonskostnader i kommunens/fylkeskommunens regnskap er altså ikke identiske med de samlede premier som kommunen/fylkeskommunen har innbetalt til *pensjonsinnretningen* i løpet av regnskapsåret. I premiebeløpet tas det ikke hensyn til framtidig lønnsvekst eller G-regulering, mens årets pensjonskostnad tar hensyn til slik vekst ved beregning av den årlige andelen av de langsiktige kostnadene ved pensjonsordningen.

Differansen mellom årets pensjonspremie og årets beregnede netto pensjonskostnad er *årets premieavvik*. Årets premieavvik inntektsføres og balanseføres hvis pensjonspremien er *større* enn netto pensjonskostnad. Årets premieavvik utgiftsføres og balanseføres hvis pensjonspremien er *mindre* enn netto pensjonskostnad.

I forskriftens § 3-5 er det gitt overgangsregler for tilbakeføring av premieavvik. Premieavviket som er balanseført, skal fra og med påfølgende år tilbakeføres over syv år med like årlige beløp. Premieavvik som oppsto i regnskapsårene 2011 til og med 2013 skal tilbakeføres over ti år. Premieavvik som oppsto i regnskapsårene til og med 2010 skal tilbakeføres over femten år. Et premieavvik som er balanseført etter andre ledd i forskriftens § 3-5 kan i stedet for tilbakeføring etter tredje ledd tilbakeføres fullt ut i året etter at premieavviket oppsto.

Pensjonsmidlene (herunder premiereserve) klassifiseres som anleggsmidler i balanseregnskapet. Egenkapital i en pensjonskasse eller gjensidig livsforsikringsforetak skal ikke innregnes i pensjonsmidlene. Pensjonsmidlene måles til virkelig verdi. Obligasjoner som holdes til forfall måles likevel til anskaffelseskost. I *Premiereserven*, som er de midlene som er avsatt hos *pensjonsinnretningen* for pensjonsforpliktelsene, og som er basert på innbetalte premier, tas det *ikke* hensyn til framtidig lønnsvekst.

Pensjonsforpliktelsene viser forpliktelsene knyttet til eksisterende pensjonsopptjening, men det er også tatt hensyn til blant annet framtidig lønnsvekst i beregningene. Pensjonsforpliktelsene klassifiseres som

langsiktig gjeld i balanseregnskapet.

Estimatavvik for pensjonsmidlene og pensjonsforpliktelsene, og virkningen av planendringer på pensjonsforpliktelsene, regnskapsføres kun i balansen.

Kommunal- og distriktsdepartementet (tidligere Kommunal- og moderniseringsdepartementet) fastsetter beregningsforutsetningene for beregning av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser for hvert år i et eget rundskriv:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-h-322-beregningsforutsetninger-for-pensjonskostnadene-regnskapsaret-2023/id2919553/>

For bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som ikke er omfattet av de kommunale regnskapsreglene, gjelder vanlige regnskapsregler etter regnskapsloven, og eventuelt standard for føring av pensjonskostnader laget av Norsk Regnskapsstiftelse, *NRS 6*. Etter disse reglene skal for eksempel premieavviket ikke inngå i regnskapsføringen av pensjonskostnadene. Så lenge disse bedriftene/-virksomhetene er med i en fellesordning for premieutjevning må imidlertid pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsen beregnes ut fra samme utjevningsprinsipp som for kommuner/fylkeskommuner.

Regnskapsstiftelsen har i *NRS(V) Endring av alderspensjons- og samordningsregler for OfTP* angitt at alle vedtatte endringer for alle årskull vurderes å utgjøre en planendring og skulle vært innregnet i juni 2019. *NRS (V)* omtaler også forhold hvor nye regler ennå ikke er vedtatt skal regnskapsføres. Dette gjelder:

- Beregning av alderspensjon for de med særaldersgrense og som er født i 1963 og senere
- Beregning av ny AFP for årskullene 1963 og yngre
- Beregning av alderspensjon for allerede løpende uførepensjoner

NRS 6 fra Regnskapsstiftelsen angir forøvrig hvordan pensjonskostnader og -forpliktelser skal beregnes aktuarielt, og gjelder således også for alle tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor.

NRS (V) angir at inntil nye regler er vedtatt, gjelder de gamle reglene. De tre forholdene nevnt over beregnes derfor ut fra gjeldende regelverk, inntil nye vedtak foreligger. Regnskapsmessig håndtering av endringene for regulering av alderspensjon under utbetaling er gitt i pensjonsforutsetninger gitt av Norsk RegnskapsStiftelse oktober 2022, punkt 6.6. Der er det angitt at ny reguleringsmetode skal benyttes etter at den er vedtatt.

8. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

- Pensjonen skal være lik uansett hvem som er pensjonsleverandør, og følger av SGS 2020
- Alle livsforsikringsforetak skal ha premieutjevningsfellesskap for kommunal tjenstepensjon
- Rammebetingelser for livsforsikringsforetak er gitt i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven
- Alle livsforsikringsforetak har kapitalkrav etter EUs Solvens II-regelverk
- Livsforsikringsforetaket er ansvarlig for:
  - Egenkapitalrisiko
  - Risiko ved kapitalforvaltning
  - Forsikringsrisiko
  - Administrasjonskostnader
  - Pensjonsutbetalinger
  - Rapportering til myndighetene

8.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). For mer informasjon om SGS 2020, se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*.

SGS 2020 gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er dermed uavhengig av hvilken *pensjonsinnretning* som forvalter pensjonsordningen.

I dette kapittelet ses det nærmere på kommunal tjenestepensjon som forvaltes i et livsforsikringsforetak. Regelverket for pensjonskasser er nærmere omtalt i kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*.

Pensjonene blir fastsatt ut fra bestemmelser i SGS 2020 og blir de samme uansett hvilket livsforsikringsforetak som leverer pensjonen

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor er heretter kalt *kommunen*.

Livsforsikringsforetak er underlagt *forsikringsvirksomhetsloven* (forsvl.) og *lov om finansforetak og finanskonsern* (finansforetaksloven).

Arbeidsgivere med kommunal tjenestepensjon inngår i et premieutjevningsfellesskap med øvrige arbeidsgivere innenfor samme tariffområde hos samme *pensjonsinnretning*, men

fylkeskommuner må ha sitt eget premieutjevningsfellesskap, jf. tidligere omtale i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for *kommunens* tjenestepensjonsordning.

Livsforsikringsforetakene som for tiden tilbyr kommunal tjenestepensjon er Kommunal Landspensjonskasse Gjensidig forsikrings-selskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand).

KLP er et gjensidig livsforsikringsforetak, som blant annet innebærer at kundene i KLP er medeiere i livsforsikringsforetaket. Etter KLPs vedtekter må kundene betale et egenkapitaltilskudd når de blir kunder, og senere ved behov. KLP har etter sine vedtekter et styre, representantskap og en kontrollkomité. Via de styrende organene i KLP er både arbeidsgivere og arbeidstakere representert. Vedtektene er tilgjengelig på KLPs nettsted www.klp.no. Det må bemerkes at vedtektene for livsforsikringsforetaket er noe annet enn KLPs vedtekter for de ulike pensjonsordningene som KLP administrerer.

Storebrand Livsforsikring er datterselskap av konsernet Storebrand ASA. Storebrand ASA eies av aksjonærene og følger aksjeloven. Årsrapporter for konsernet og datterselskapene finnes på <https://www.storebrand.no/om-storebrand/eierstyring-og-selskapsledelse/arsrapporter/>

Storebrand er et børsnotert selskap som eies av aksjonærene

KLP er et gjensidig forsikringsselskap, som eies av kundene (kommunene)

8.2 RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Livsforsikringsforetakenes virksomhet er som nevnt regulert i *forsikringsvirksomhetsloven* og *finansforetaksloven*. Her stilles det krav til livsforsikringsforetakene om konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, rapportering,

kapitalkrav og solvenskrav, regler for utligning av overskudd og underskudd, med mer.

8.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive et livsforsikringsforetak, jf. finansforetaksloven § 2-13. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden framgår av finansforetaksloven § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) og at livsforsikringsforetaket skal tilby driftsplan for de tre første driftsår med mer.

8.2.2 VEDTEKTER

Et livsforsikringsforetaks vedtekter inneholder bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold. *Finansforetaksloven* § 7-8 angir hva vedtektene minst skal inneholde dersom livsforsikringsforetaket ikke er et AS, med særlige bestemmelser for gjensidige livsforsikringsforetak, som KLP. For livsforsikringsforetak som er et AS, som Storebrand, er det aksjeloven § 2-2 som stiller minstekrav til innholdet i vedtektene.

8.2.3 STYRET

Finansforetaksloven kapittel 8, del II, omhandler regler for styret i et livsforsikringsforetak.

Livsforsikringsforetaket skal ha et styre med minst fem styremedlemmer. Daglig leder kan ikke være medlem av styret. Styreleder og til sammen minst to tredeler av styret skal ikke være ansatt i foretaket eller i et foretak i samme konsern. I foretak med minst 15 ansatte kan et flertall av de ansatte kreve at ett styremedlem og én observatør, og deres

varamedlemmer, velges av og blant de ansatte.

8.2.4 REGNSKAPSFØRING, RAPPORTERING OG INTERNKONTROLL

Livsforsikringsforetak er underlagt omfattende regelverk knyttet til regnskapsføring og rapportering. Soliditetsregelverket i EU, som er innført i norsk lov, *Solvens II*, innebærer omfattende rapportering og krav til internkontroll.

8.2.5 AKTUARFUNKSJONEN OG RISIKOSTYRINGSFUNKSJONEN I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

I forskrift til *finansforetaksloven om gjennomføring av Solvens II-direktivet (Solvens II-forskriften)*, § 27 og § 28, er det gitt krav til både risikofunksjonen og aktuarfunksjonen i et livsforsikringsforetak. Disse funksjonene skal blant annet ivareta både modeller for, og kvalitet på, beregning av solvenskravet og forsikringstekniske avsetninger (premiereserve), rapportering til styret og ledelse, samt uttale seg om reassuranse (gjenforsikring).

8.3 KAPITALKRAV FOR ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Et livsforsikringsforetak skal til enhver tid ha forsikringstekniske avsetninger til dekning av samtlige forsikringsforpliktelser. Verdien av eiendeler og forpliktelser skal fastsettes til markedsverdi.

Videre skal livsforsikringsforetaket til enhver tid ha ansvarlig kapital som minst er tilstrekkelig til å dekke solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet, jf. Solvens-II

forskriften. Solvens II som er tilpasset EU-reguleringen av livsforsikringsforetak, er en sentral del av virksomhetsbestemmelsene.

Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av livsforsikringsforetakets ansvarlige kapital (basiskapital og supplerende kapital) og skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. *Solvenskapitalkravet* skal beregnes etter en standardmetode eller etter interne modeller. Standardmetoden er fastsatt i detalj gjennom egen forskrift (Solvens II-forskriften). Vinteren 2023 er det ingen livsforsikringsforetak som har søkt Finanstilsynet om godkjenning av interne modeller.

Finanstilsynet har nivået på solvenskapitaldekning som et hovedkriterium for vurdering av et livsforsikringsforetaks risikonivå i sitt risikobaserte tilsyn. Solvenskapitaldekning er forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet i livsforsikringsforetaket.

Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for tap av livsforsikringsforetakets basiskapital og skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av livsforsikringsforetakets solvenskapital-krav.

Finanstilsynet har gitt livsforsikringsforetakene en periode på 16 år fra 01.01.16, det vil si til 31.12.31 til å tilpasse seg kapitalkravene.

Regelverket pålegger et livsforsikringsforetak minst én gang i året å offentliggjøre en rapport om solvens og finansielle stilling etter nærmere bestemmelser fastsatt i Solvens II-forskriften. Denne rapporten offentliggjøres gjerne på nettstedet til livsforsikringsforetaket.

Solvens II innebærer også omfattende regler for risikostyring og internkontroll. Finanstilsynet skal kontrollere at livsforsikringsforetak har et hensiktsmessig system for risikostyring og internkontroll, forsvarlige forsikringstekniske avsetninger til sikring av sine forsikringsforpliktelser og en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten.

For de fleste *kommunale* pensjonsordninger vil premiereserven øke over tid. Dette vil gi et økt kapitalkrav for livsforsikringsforetaket. Egenkapitalen kan økes på forskjellige måter. Foruten ved direkte tilskudd fra eier, aksjeemisjon (for AS), eller opptak av lån, kan egenkapitalen for eksempel økes ved:

- Avkastning på selskapskapitalen
- Fortjenesteelement i premiene
- Overskudd på administrasjon og forvaltning
- Premie for rentegaranti
- Overskudd på andre produkter enn offentlig tjenestepensjon

Ved økt kapitalkrav, som når pensjonsforpliktelsene øker, kan KLP årlig innkalle egenkapitaltilskudd fra kundene, noe de har gjort de senere årene. Årlig egenkapitaltilskudd for eksisterende kunder i KLP var på 0,25 prosent av premiereserven i 2022, og det samme er varslet for 2023, i Fellesordningen for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner er egenkapitaltilskuddet planlagt til 0,12 prosent av premiereserven i 2023, som også var satsen i 2022.

Der Storebrand kanskje benytter de andre kildene til å øke egenkapitalen, som fortjenesteelement på premien, overskudd på kostnadene knyttet til administrasjon og forvaltning, samt premie for rentegaranti, benytter KLP i større grad egenkapitaltilskudd.

Det må betales arbeidsgiveravgift for alle premier som innbetales til en tjenestepensjonsordning, men ikke for egenkapitaltilskudd. På grunn av forskjellig selskapsstruktur og modell for betjening av egenkapitalen og belastning av arbeidsgiveravgift, kan en sammenlikning av

egenkapitalbetjeningen for kunder i KLP og Storebrand, eller sammenlikning mellom Storebrand og pensjonskasser, være utfordrende.

Storebrand vil ha behov for å betjene sin egenkapital uten at innskutt egenkapitalen nødvendigvis skal økes. Storebrand vil som et AS kunne ha et krav og/eller en forventning fra eierne om utbytte som betaling for at de stiller sin kapital til disposisjon. KLP har også mulighet til å dele ut utbytte, noe som er nærmere omtalt nedenfor som *avkastning på innskutt egenkapital*.

Kommuner som flytter sin pensjonsordning fra KLP vil i utgangspunktet få med seg sin andel av innskutt egenkapital, men ikke sin andel av opptjent egenkapital. Dette følger av KLPs

vedtekter. Finanstilsynet har blant annet i brev til Pensjonskasseforeningen av 27.01.12 uttalt at eventuelle innlåsingeffekter dette gir, er et privatrettslig spørsmål. Finanstilsynet påpeker i brevet at det er opp til KLPs medlemmer gjennom generalforsamlingen å vurdere eventuelle endringer i vedtektene på dette området.

Opptjent egenkapital i KLP kommer fra forskjellige historiske kilder. I perioden 2013 til 2018 tildelte ikke KLP avkastning på innskutt egenkapital, og avkastningen gikk i den perioden utelukkende til opptjent egenkapital. Fra og med 2019 har KLP igjen tilført avkastning på egenkapitalen. Denne avkastningen registreres som innskutt egenkapital og følger med ved flytting av en pensjonsordning fra KLP.

Innskutt egenkapital som følger med ved flyttingen av en pensjonsordning beregnes ut fra en andel som ikke kan settes høyere enn det som tilsvarer *kommunens* andel av total premiereserve i den fellesordning *kommunen* inngår i på tidspunktet forsikringsrisikoen overføres til ny *pensjonsinnretning*. Finans- tilsynet må formelt godkjenne tilbakeføring av egenkapitaltilskudd ved flytting av en pensjonsordning fra KLP.

Ved flytting av en pensjonsordning til KLP må det betales et egenkapitaltilskudd. Ved tilflytting til KLP 01.01.23 ville egenkapitaltilskuddet ha vært på 4,10 prosent av premiereserven for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner ville det ha vært 4,49 prosent.

Innskutt egenkapital i KLP kan ikke frigjøres på annen måte enn ved at *kommunen* flytter

sin pensjonsordning fra KLP (forutsatt at KLP ikke nedlegges). Det å måtte ha midler plassert som egenkapital i KLP kan betraktes som en «kostnad» for *kommunen*. Kostnaden kan vurderes som forskjellen mellom avkastningen på egenkapitalen og en tenkt avkastning på alternativ plassering for *kommunen*, med samme risiko. Dette forholdet er nærmere beskrevet i kapittel 10 *Momenter ved vurdering av tjenestepensjonsleverandør*.

8.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Dersom *kommunen* har sin tjenestepensjonsordning i et livsforsikringsforetak er det i utgangspunktet livsforsikringsforetaket som har kapitalforvaltningsrisikoen. Kapitalforvaltningsrisikoen ligger i at livsforsikrings-

foretaket *årlig* må tilføre pensjonsordningen en garantert minimumsavkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at premiereserven skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes. Livsforsikringsforetaket tar en premie for å garantere avkastningen, såkalt *rentegarantipremie*, som er nærmere beskrevet i § 3-3 i *forsikringsvirksomhetsloven* og § 2-2 i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*.

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan livsforsikringsforetakene etter *forsvl.* § 3-13 § 4-10 a tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til bufferfond. Bufferfondet erstatter tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond fra 01.01.22. Regelen om bufferfond gjelder kun for kommunal tjenestepensjon. Se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning* for en nærmere beskrivelse av bufferfond og plikten livsforsikringsforetakene har til å lage retningslinjer for oppbygging og bruk av bufferfond.

Innføring av bufferfondet er antatt å gi *pensjonsinnretningene* en mer anvendelig buffer enn ved tidligere regler. Realisert avkastning kan i større grad enn med regelverket med tilleggsavsetninger, beholdes som buffer, i stedet for å bli overført til kundenes premiefond, og bufferfondet kan benyttes til å fylle opp premiereserven ved negativ avkastning.

Innføringen av bufferfondet vil dermed kunne påvirke investeringsstrategien og dermed vil også forventet avkastning kunne bli endret. Endring i investeringsstrategi og den enkelte *pensjonsinnretnings* retningslinjer for

avsetning til og bruk av bufferfond, kan gi endringer i premien for rentegaranti og/eller endringer i tildelt avkastningsoverskudd det enkelte år sammenliknet med tidligere. Konsekvensene for den enkelte kunde vil imidlertid kunne variere mellom pensjonsleverandører og ulike kundegrupper hos pensjonsleverandøren.

Kapitalforvaltningen i et livsforsikringsforetak inndeles i en *selskapsportefølje* og en *kollektivportefølje*. Kollektivporteføljen kan igjen deles inn i underporteføljer med forskjellig forvaltningsstruktur, herunder forskjellig aksjeandel. Eiendeler som motsvarer forsikringskapital (premiereserve) inngår i kollektivporteføljen. Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen, skal inngå i selskapsporteføljen.

Livsforsikringsforetakene avgjør til enhver tid hvilke underporteføljer de tilbyr for sine kunder med kommunal tjenestepensjon. Livsforsikringsforetakene har med innføringen av bufferfond opprettet, eller vil på forespørsel opprette, flere underporteføljer med forskjellig risikoprofil og forskjellige muligheter for tildeling av avkastningsoverskudd. Livsforsikringsforetakene legger opp til at *kommunen* kan skifte til en annen underportefølje ved avslutningen av et kalenderår, slik at retningslinjene for bufferfond i denne underporteføljen vil gjelde ved årsavslutning. Overgang til en ny underportefølje kan bety at det frigjøres midler i bufferfond til premiefond dersom overgangen skjer til en portefølje med retningslinjer om lavere bufferfond enn i den porteføljen *kommunen* i dag har sine midler.

8.4.1. FORVALTNING AV PENSJONSMIDLER I SÆRSKILT INVESTERINGSPORTEFØLJE

Forsvl. § 4-15 åpner for at *kommunen* kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der *kommunen* kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Dette kan altså gi *kommunen* litt større påvirkning på investeringene, samtidig som *pensjonsinnretningen* må lage retningslinjer for tildeling og bruk av bufferfond konkret knyttet til disse investeringene.

Siden det er knyttet rentegaranti til kommunal tjenestepensjon, må også § 6-1 i forskrift til forsvl. følges. Der står det at *pensjonsinnretningene* kan garantere avkastningen i den særskilte investeringsporteføljen over et bestemt antall år, maksimalt fem år. I denne perioden må *kommunen* dekke differansen dersom avkastningen på den særskilte investeringsporteføljen i en regnskapsperiode ikke er så stor som forutsatt i premieberegningssgrunnlaget for pensjonsordningen, og det ikke er tilstrekkelige midler i bufferfondet til å dekke denne differansen. Differansen kan dekkes fra premiefond, eller kreves dekket av *kommunen*. *Kommunen* vil få det eventuelt har dekket i perioden overført til premiefond ved utløpet av den avtalte perioden.

Pensjonsinnretningen er uansett ansvarlig overfor medlemmene for at pensjonen er sikret og at rentegarantien er oppfylt hvert år.

Dersom en kommune velger en særskilt investeringsportefølje, vil dette kunne påvirke premien for rentegaranti og premien for kapitalforvaltning.

8.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til forventning om dødelighet og uførhet i den enkelte *kommune* og samlet for premieutjevningsfellesskapet, eventuelt også for hele livsforsikringsforetaket. Forsikringsrisiko er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*.

I store risikofellesskap (med mange medlemmer) vil det ikke være like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil kunne være i et risikofellesskap med få medlemmer.

Et livsforsikringsforetak skal benytte forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet i sine premietariffer. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Dersom det oppstår overskudd på risikoresultatet i et livsforsikringsforetak ett år (for en bransje som for eksempel kommunal tjenestepensjon), for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt er blitt uføre, har livsforsikringsforetaket anledning til å overføre halvparten av overskuddet til et *risikoutjevningfond*. Det overskytende skal overføres til den enkelte *kommunes* premiefond. En *kommune* som er kunde i et livsforsikringsforetak, og som isolert sett har et underskudd på eget risikoresultat, vil likevel kunne få tilført et overskudd. Dette vil være tilfellet dersom *kommuner* som er med i samme risikofellesskap, samlet sett får et positivt risikoresultat som utjevnes.

Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan livsforsikringsforetakenes risiko-utjevningfond belastes. Livsforsikringsforetak har også reassuranse (gjenforsikring) for å

avhjelpe deler av risikoen. Dette betyr i praksis at reassuransen dekker særlig store tap på forsikringsrisikoen.

Ved et tap i forsikringsrisikoen som er så stort at det ikke dekkes av risikoutjevningfondet og reassuransen, er det livsforsikringsforetakets egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen og må dekke tapet.

8.6 PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Både KLP og Storebrand er pålagt å ha premieutjevning mellom kommuner som sikrer alders- og kjønnsnøytrale premier

Livsforsikringsforetaket skal etter *forsvl.* § 3-7 melde en premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter *forsvl.* § 3-3 skal premietariffen gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjon og kapitalforvaltning, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. *Forsvl.* benytter uttrykket *pris*, mens dette omtales som premie i dette kapitlet. I premietariffen ligger også premie for oppbygging av administrasjonsreserve. Administrasjonsreserven benyttes til å betale kostnader i utbetalingsperioden for medlemmer i tjenestepensjonsordningen og kostnader for oppsatte rettigheter som enda ikke har kommet til utbetaling.

Både KLP og Storebrand er pålagt å ha premieutjevning mellom kommuner som sikrer alders- og kjønnsnøytrale premier etter SGS 2020. Størrelsen på premiene for den enkelte *kommune* vil være avhengig av den beregnede premien for de andre kommunene som er med i samme premieutjevnings-

fellesskap. Den enkelte *kommune* betaler en andel av den samlede premien i premieutjevningssfellesskapet. Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningssfellesskap er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

8.7 PREMIE FOR BLANT ANNET ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG RENTEGARANTI

Premie for blant annet administrasjon, kapitalforvaltning og rentegaranti skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Disse premiene, samt reglene for premieutjevning, er nærmere omtalt i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Dersom de innbetalte premiene ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i livsforsikringsforetaket det enkelte år, må livsforsikringsforetaket dekke tapet. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn de innbetalte premiene, går overskuddet til livsforsikringsforetaket.

Stordriftsfordeler vil gjøre at kostnadene blir forholdsmessig lavere jo større forvaltningskapitalen er. KLP og Storebrand har begge stor forvaltningskapital, og vil begge ha stordriftsfordeler.

8.8 ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER

Det er en rekke administrative og praktiske oppgaver et livsforsikringsforetak må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

8.8.1 MEDLEMSREGISTRE

Det må foretas løpende ajourhold av medlems- og pensjonistregistre for tjenstepensjonsordningen basert på ajourføring fra *kommunens* lønns- og personalregistre/-systemer. Også uførhet og død skal registreres og vil gi endringer i pensjonsutbetalingene.

Livsforsikringsforetakene har innført mulighet til å benytte a-meldingssystemet til slik registrering i privat tjenstepensjon, men det mangler en lovhjemmel i skatteforvaltningsloven for å kunne gjøre tilsvarende i offentlig tjenstepensjon.

8.8.2 PENSJONSBEREGNING

I kommunal tjenstepensjon må det foretas en endelig beregning av pensjonen når den kommer til utbetaling. Beregning av pensjoner

er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Beregningsfunksjonalitet er innebygget i IT-systemet i livsforsikringsforetaket.

Etter avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter (Overføringsavtalen) skal den pensjonsordningen der en ansatt sist var medlem i tjenstepensjonsordningen stå for utbetaling av *all* pensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger. Administrasjon av refusjon til og fra andre *pensjonsinnretninger* for hvert enkelt medlem av tjenstepensjonsordningen er en del av arbeidet i et livsforsikringsforetak.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/fastsettes særskilt. Enkelte ganger må livsforsikringsforetaket innhente egen legeerklæring fra den som søker om uførepensjon, og ikke bare basere seg på eventuelt vedtak om uføretrygd (fra folketrygden). I 2021 er det åpnet for mulig elektronisk kommunikasjon mellom *pensjonsinnretninger* og NAV knyttet til uføre og personer på AAP, og på sikt også sykmeldte. Ordningen er samtykkebasert, det vil si at den enkelte uføre/på AAP må godkjenne slik kommunikasjon. Denne type kommunikasjon vil kunne spare både medlemmet og *pensjonsinnretningen* for mye arbeid.

8.8.3 PENSJONSUTBETALING

Livsforsikringsforetakene utbetaler pensjon til medlemmene i tjenstepensjonsordningen månedlig, og må sørge for at det trekkes skatt av pensjonen, samt at pensjon og skatt blir riktig rapportert til myndighetene.

For personer med uførepensjon som har en inntekt ved siden av, må pensjonsutbetalingen

reduseres dersom inntekten overstiger den tillatte inntektsgrensen. Videre skal det årlig foretas et etteroppgjør i forhold til inntekt for uførepensjonistene.

Også for folketrygdberegnet AFP skal det gjennomføres et etteroppgjør.

8.8.4 FAKTURERING OG KONTOUTSKRIFT

Kommunen mottar premiefakturaer for alle pensjonsytelsene, som oftest kvartalsvis.

Premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer, se også punkt 7.3.2 *Premieestimer*. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønns-

endringene med mer, som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet.

Det finnes ikke noe lovmessig krav til innholdet og detaljgraden i fakturaene som skal sendes *kommunen*, men de bør inneholde informasjon om hva og hvem betalingen gjelder, og grunnlaget for premien.

Hvert år innen 01.06 skal *kommunen* etter *forsvl.* få tilsendt en kontoutskrift. Minstekrav til innholdet i kontoutskriften er gitt i forskrift til *forsvl.* § 8-3. Kontoutskriften skal blant annet vise saldo ved utgangen av foregående år og inneværende år, samt bevegelser i mellomtiden.

8.8.5 SERVICE OG MEDLEMSINFORMASJON

Livsforsikringsforetakene yter ulik service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenstepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, og/eller tilbud om lån.

Livsforsikringsforetakene har nettsider med informasjon til sine kunder og deres ansatte. NAV har en nettløsning der det innhentes informasjon fra livsforsikringsforetakene og flere pensjonskasser, slik at de ansatte får informasjon om opptjent pensjon i den enkelte pensjonsordningen i tillegg til informasjon om folketrygden og private pensjonsordninger. Informasjon om privat tjenstepensjon kommer fra nettportalen *norskpensjon.no*. Det arbeides med å få på plass samordnet offentlig tjenstepensjon i nettløsningen, men dette er enda ikke helt på plass våren

2023. Se også punkt 8.8.8 *Lovpålagt informasjon til medlemmene.*

Fra 01.01.22 er det innført regler om digitalt førstevalg i forsikringsavtaleloven (fal.). Tilsvarende lovendring i forsikringsvirksomhetsloven er også vedtatt.

Digitalt førstevalg innebærer at pensjonsforetaket kan benytte elektronisk kommunikasjon mot kommuner og medlemmer av en pensjonsordning, så sant disse ikke har reservert seg mot dette. Innføring av digitalt førstevalg gir effektivitet i kommunikasjonen mellom *pensjonsinnretning* og kommune/medlem, og er kostnadseffektivt.

Kommunen ønsker gode nettløsninger og kundeportaler knyttet til inn- og utmeldinger, oversikt over premiebetalinger og fakturaer, oversikt og eventuelt statistikker over medlemmene i pensjonsordningen og utvikling i medlemsmasse (eksempelvis antall pensjonister), utviklingen i kapitalforvaltningen med mer.

Kommunen vil ha behov for beregninger til sin regnskapsføring utført etter standarder fra Foreningen god kommunal regnskapsskikk (GKRS). Beregningene skal baseres på premieutjevningsfellesskapet, og må derfor leveres av livsforsikringsforetaket.

8.8.6 FORDELING AV OVERSKUDD

Det er generalforsamlingen i livsforsikringsforetaket som skal fastsette hvordan foretakets overskudd skal fordeles hvert år. Forsikringsvirksomhetsloven, finansforetaksloven og livsforsikringsforetakets vedtekter har regler for hvordan dette skal gjøres.

8.8.7 KAPITALFORVALTNING

Etter finansforetaksloven med forskrift skal livsforsikringsforetaket forvalte sine eiendeler på en forsvarlig måte i samsvar med foretakets formål. Foretaket skal vektlegge forsvarlig likviditet, sikkerhet, risikospredning og inntjening, og tilpasse kapitalforvaltningen til endringer i foretakets risikoeksponering og endringer i risiko knyttet til de ulike virksomhetsområdene.

Videre skal livsforsikringsforetaket fastsette og regelmessig gjennomgå retningslinjer for kapitalforvaltningen, samt rammer og fullmakter for de enkelte enheter og ansattes adgang til å handle for foretaket.

I finansforetaksloven med forskrift er det angitt hvordan livsforsikringsforetaket skal ivareta god risikostyring, herunder av kapitalforvaltningen.

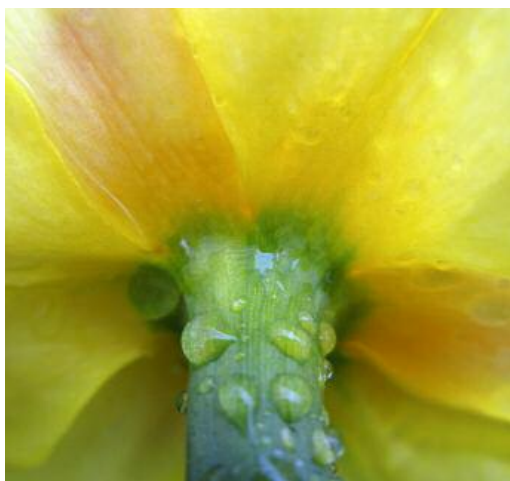
Livsforsikringsforetakenes kapitalforvaltningsstrategier vil kunne ha betydning både for

hvilken avkastning *kommunens* pensjonsordning får tilført, for kostnadene ved kapitalforvaltningen i det enkelte livsforsikringsforetak og for hvilken risiko som tas knyttet til rentegarantien.

Kommunen vil kunne være opptatt av at pensjonsmidlene forvaltes bærekraftig, gjennom fokus på miljø, samfunnsansvar og eierstyring (ESG). Bærekraftige investeringer bør være, og er, en del av et livsforsikringsforetaks kapitalforvaltningsstrategi. ESG kan omfatte alt fra hvitvasking, korrupsjon, styresammensetning og utslipp, til sikkerhet og rettigheter for ansatte. Ny lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren med tilhørende forskrift trådte i kraft 01.01.23, men Finansdepartementet oppfordrer norske foretak til å inkludere bærekraftsinformasjon i sine årsrapporter for 2022. Den nye loven angir en klassifiseringsordning som angir konkrete kriterier for å avgjøre om en investering kan kalles for bærekraftig. Samtidig stilles det krav til offentliggjøring av informasjon som viser hvorfor investeringene kan anses å være bærekraftig.

8.8.8 LOVPÅLAGT INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (YRKESAKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Fal. § 19-2 og § 19-3 gir *pensjonsinnretningene* en opplysningsplikt overfor medlemmene i en tjenstepensjonsordning, blant annet når det gjelder hvilken pensjon de har krav på. *Pensjonsinnretningen* har som regel kundeportaler hvor *kommunen* og dens ansatte får nærmere opplysninger om pensjonsordningen, pensjonsrettigheter med videre.

Etter *fal.* § 19-4 skal medlemmene i en tjenstepensjonsordning få et forsikringsbevis og vilkårene som gjelder for forsikringen (tjenstepensjonsordningen). Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av tjenstepensjonsordningen.

Pensjonsinnretningen skal etter *forsvl.* § 4-16 dessuten utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredestidspunktet. *Pensjonsinnretningen* skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Som en følge av gjennomføring av revidert tjenstepensjonsdirektiv (IORP II), for pensjonsforetak, er det fra 01.01.23 i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven gitt utvidete regler om informasjonskrav til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister av en pensjonsordning. Det er herunder krav til pensjonsoversikt både fra livsforsikringsforetak og pensjonskasse. IORP II gjelder i utgangspunktet for pensjonskasser, men denne regelen skal i Norge også gjelde livsforsikringsforetak. De nye reglene vil kunne medføre behov for endringer i datasystemer og informasjonsutvekslingsrutiner om samordnet pensjon i kommunal tjenstepensjon som skal oppgis riktig til medlemmene hvert år.

Se også punkt 8.8.5 om forskjellige nettsider med informasjon om pensjon.

9. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE

- Pensjonen skal være den samme uansett hvem som er pensjonsleverandør, og følge av SGS 2020
- Det skal være premieutjevningsfelleskap innen pensjonskassen
- Rammebetingelser for pensjonskasser gitt i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven
- Pensjonskasser har kapitalkrav etter Solvens II-regelverket, tilpasset pensjonskasser
- Pensjonskontoret stiller særskilt krav til daglig ledelse
- Pensjonskassen (*kommunen*) er ansvarlig for:
  - Egenkapitalrisiko
  - Risiko ved kapitalforvaltning
  - Forsikringsrisiko
  - Administrasjonskostnader
  - Pensjonsutbetalinger
  - Operasjonell risiko
  - Rapportering til myndighetene
- Kommunen kan til en viss grad påvirke:
  - Kapitalforvaltningen i pensjonskassen (indirekte)
  - Tidligavgang og uførepensjon
  - Premieutjevningfelleskap

9.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i KS' tariffområde er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). For mer informasjon om SGS 2020, se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*.

Et alternativ til å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak, er at *kommunen* oppretter en pensjonskasse. SGS 2020 gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er dermed uavhengig av hvilken *pensjonsinnretning* som forvalter pensjonsordningen.

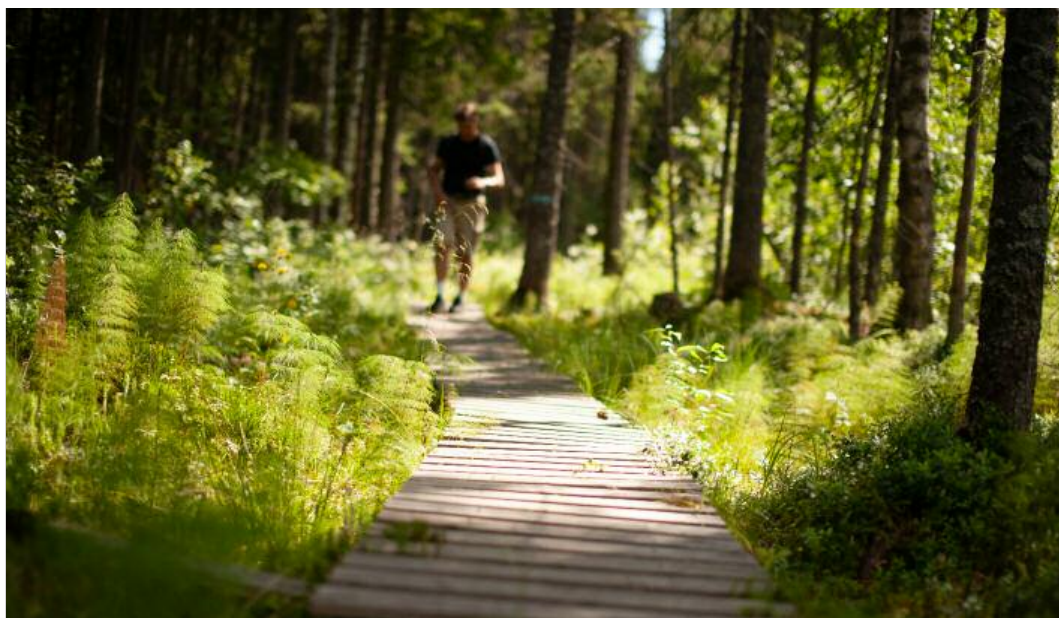
I dette kapittelet ses det nærmere på kommunal tjenestepensjon som forvaltes

Pensjonene blir fastsatt ut fra bestemmelser i SGS 2020 og blir de samme uansett om pensjonsleverandøren er et livsforsikringsforetak eller en pensjonskasse

i en pensjonskasse. Regelverket for livsforsikringsforetak er nærmere omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak*.

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor er heretter kalt *kommunen*.

Adgangen til å opprette en pensjonskasse følger av *forsikringsvirksomhetsloven* (forsvl.) i kombinasjon med regler i *lov om finansforetak og finanskonsern* (finansforetaksloven). *Forskrift om pensjonsforetak* (pensjons-

kasseforskriften) gir en nærmere regulering av pensjonskasser.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for *kommunens* pensjonsforpliktelser.

En kommunal eller fylkeskommunal pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet. Pensjonskassen er vanligvis opprettet av en kommune/fylkeskommune, men kan også administrere pensjonsordningen for én eller flere bedrifter og/eller virksomheter tilknyttet kommunen. Lovgivningen åpner også for at to eller flere kommuner og fylkeskommuner kan etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 2-2 annet ledd.

Folkevalgte kan ha samme pensjonsordning som kommunen, eller de kan ha en annen pensjonsordning etter forskrift om pensjons-

ordning for folkevalgte i kommune eller fylkeskommune. Dersom de folkevalgte har en annen pensjonsordning enn kommunen/fylkeskommunen, er det adgang til å innlemme denne pensjonsordningen i pensjonskassen.

Finanstilsynet hadde i januar 2023 registrert 20 kommunale pensjonskasser.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfelleskap i pensjonskassen er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*. Det er krav om premieutjevning mellom kommunen og bedriftene og virksomhetene som er med i pensjonskassen. En fylkeskommune må utgjøre eget premieutjevningsfelleskap i en pensjonskasse, eventuelt sammen med andre fylkeskommuner.

9.2 RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER

Rammebetingelsene for pensjonskasser skal sikre at pensjonskasser framstår som en like trygg sikring av pensjonsforpliktelsene som det å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak. Mye av det som beskrives i dette punktet motsvares av tilsvarende regler i livsforsikringsforetakene. Samtidig er det en forskjell ved at pensjonskassen, og dermed indirekte kommunen, må vurdere mange forhold som den ikke behøver å ta stilling til dersom den har pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak, og dette nevnes derfor her.

Finansforetaksloven gjelder både for livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Forsvl. kapittel 2 angir spesielle regler for pensjonskasser. Noen av forholdene som er

omtalt i loven er kravene til konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder med mer. I lovens kapittel 3 beskrives regelverket for livsforsikringsprodukter (herunder pensjonsprodukter), som også omfatter pensjonskasser. *Forskrift om pensjonsforetak* regulerer pensjonskasser ytterligere.

Det er en rekke krav om rapportering for pensjonskasser til myndighetene.

IORP II er betegnelsen på et EU-direktiv om virksomhet i og tilsyn med, tjenestepensjonsforetak (pensjonskasser). Formålet med direktivet er å framme harmonisering av regelverket for tjenestepensjonsforetak og å framme åpenhet og god virksomhetsstyring. Kapitalkravene i IORP II er allerede innført i Norge, og resten av direktivet ble innført 01.01.23.

IORP II er et noe enklere regelverk enn hva livsforsikringsforetak er underlagt i EU, men regelverket har ført til en god del praktiske endringer for pensjonskassene, og krever mer oppfølging av styring og risiko i pensjonskassene enn tidligere. Finansforetaksloven og forsikringsvirksomhetsloven med forskrifter er tilpasset IORP II, blant annet innenfor følgende områder:

- Krav om kontrollfunksjoner som aktuar, risikostyring og internrevisjon.
- Forsvarlige godtgjørelsesordninger for ledelsen, kontrollfunksjoner og andre som har vesentlig innflytelse på pensjonskassens risikoprofil.
- Redegjørelse for investeringsprinsipper, årsregnskap, årsberetning med mer, som også skal gjøres offentlig tilgjengelig.
- Utvidete og mer detaljerte krav til informasjon til medlemmer og potensielle medlemmer og pensjonister, både om regelverket for pensjonsordningen og kapitalforvaltningsstrategien til pensjonskassen, se også punkt 9.9.10 *Lovpålagt informasjon til medlemmene*.
- Tidligere var det kun krav om internrevisjon for pensjonsforetak med forvaltningskapital på mer enn 10 milliarder kroner. Nå skal kravet gjelde for alle pensjonskasser, men det åpnes for unntak for pensjonsforetak som forvalter pensjonsordninger for færre enn 100 medlemmer.
- Når det gjelder kjøp av tjenester fra andre (utkontraktering) blir det fortsatt adgang til «nøkkelferdige pensjonskasser». Pensjonskassen beholder det fulle ansvaret for utkontraktert virksomhet og skal ha kompetanse til å håndtere utkontrakteringsavtalen. Utkontrakteringen må ikke redusere kvaliteten på styringssystemet, ikke øke operasjonell risiko eller føre til dårligere oppfølging av medlemmer. Ved utkontraktering av nøkkelfunksjoner til et foretak som ikke er under tilsyn fra Finanstilsynet, skal personer som utfører nøkkelfunksjonene, framlegge ordinær politiattest. Personer med nøkkelfunksjoner skal egnethetsvurderes av pensjonsforetaket og endringer skal meldes Finanstilsynet. Pensjonsforetak ble fra 01.01.22 underlagt meldeplikt om utkontraktering av virksomhet som er kritisk eller viktig.
- Pensjonskassen skal gjennomføre egenvurderingen av risiko minst årlig og umiddelbart ved vesentlige endringer i risikoprofilen.

- Når det gjelder kapitalkravene har Finanstilsynet i sine stedlige tilsyn, allerede før IORP II ble vedtatt, uttrykt at pensjonskassene skulle ta hensyn til kravene etter den norske tilpasningen til IORP II, som forøvrig har strengere kapitalkrav enn IORP II, uten overgangsregler. Finanstilsynet er opptatt av at pensjonskassene identifiserer og planlegger tiltak i tråd med kapitalkravene uten å ta hensyn til overgangsreglene.

Pensjonskasser er underlagt stort sett de samme lover og regler som livsforsikringsforetak

Et unntak er kapitalkravet, som er noe lempeligere enn for livsforsikringsforetak

Høyere risiko i forvaltning av midler gir muligheten for høyere avkastning. Dette krever imidlertid høyere bufferkapital i pensjonskassen enn ved lavere risiko, eller høyere premie for rentegaranti

9.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive en pensjonskasse, jf. finansforetaksloven § 2-16. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden framgår av *finansforetaksloven* § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) og at pensjonskassen skal utarbeide driftsplan for de tre første driftsår med mer.

9.2.2 VEDTEKTER

En pensjonskasses vedtekter skal inneholde bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold.

I henhold til *finansforetaksloven* § 7-8 skal vedtektene minst angi følgende:

- a) Pensjonskassens navn
- b) Kommunen hvor pensjonskassen skal ha sitt forretningskontor
- c) Pensjonskassens formål og virksomhet
- d) Størrelsen på pensjonskassens grunnfond, og i tilfelle de regler om tilbakebetaling og avkastning av tilskudd til grunnfondet som skal gjelde
- e) Sammensetningen av generalforsamling, valg av leder og medlemmer, samt regler om stemmerett og flertallskrav som skal gjelde for beslutninger
- f) Antallet eller laveste og høyeste antall styremedlemmer og regler for valg av styremedlemmer
- g) Om pensjonskassen skal ha adgang til å utstede egenkapitalbevis
- h) Hvordan overskudd skal anvendes og underskudd dekkes, samt regler om fastsettelse av utbytte dersom pensjonskassen skal kunne gi utbytte av grunnkapitalen
- i) Hvordan pensjonskassen skal avvikles og pensjonskassen kapital disponeres ved avvikling
- j) I hvilken verdipapirsentral egenkapitalbevisene er innført.

Etter finansforetaksloven § 8-1 første ledd, kan pensjonskasser unnlate å ha general-

forsamling med mindre annet følger av vedtekter eller konsesjonsvilkår. For pensjonskasser som ikke har generalforsamling skal det i vedtektene angis hvem som utøver kompetanse, et ansvar som ellers ligger til generalforsamlingen. Det er vanlig å *ikke* ha generalforsamling i kommunale pensjonskasser. I en interkommunal pensjonskasse, vil det kunne være aktuelt å ha en generalforsamling.

9.2.3 STYRET

Dersom pensjonskassen ikke har generalforsamling, er styret pensjonskassens øverste organ. Etter finansforetaksloven § 8-4, skal styret i en pensjonskasse ha minst fem medlemmer. Minst ett medlem skal være uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning

i pensjonskassen, og minst ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister, i pensjonsordningen i pensjonskassen.

I vurderingen av hvilke krav som skal stilles til det enkelte styremedlems kompetanse og egnethet, jf. finansforetaksloven § 3-5, angir Finanstilsynet i rundskriv 1/2020 *Vurdering av egnethetskrav* med vedlegg, at det skal legges vekt på at styremedlemmene til sammen oppfyller kompetansekravene til styret. Det kreves ikke at samtlige styremedlemmer skal besitte spesialkunnskap om alle deler av pensjonskassens virksomhet. Det er Finanstilsynet som vurderer om kravene er oppfylt ved etablering av pensjonskassen, deretter er det pensjonskassens eget ansvar.

En pensjonskasse er en selveiende institusjon, selv om pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, se stiftelsesloven § 6 bokstav b). Kommunen/fylkeskommunen oppnevner styrerepresentanter til pensjonskassen, med unntak av medlemmet som representerer medlemmene. Pensjonskassen og styret i pensjonskassen er ellers ikke underlagt kommunens/fylkeskommunens administrasjon og ledelse.

9.2.4 DAGLIG LEDER

Daglig leder tilsettes av styret, og kan ikke samtidig være medlem av styret, jf. finansforetaksloven § 8-4.

Pensjonskontoret har med hjemmel i tidligere HTA kapittel 2.1.10, nå SGS 2020, Del I § 8-3 annet ledd fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser.

«Hovedtariffavtalen (HTA) åpner mulighet for at det kan opprettes egne kommunale pensjonskasser. Pensjonskontorets styre har oppfattet at tariffpartenes intensjon er at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

Pensjonskontorets styre har kommunisert med tariffpartene og forsikret seg om at dette er en riktig forståelse av tariffpartenes syn. Det er tariffpartene som fortolker HTA. Pensjonskontorets styre har på denne bakgrunn lagt til grunn at egne pensjonskasser, som ikke tilfredsstiller disse kravene, vil være i strid med HTA...».

Videre heter det:

«Kravet om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver

er noe mer enn et formelt krav. Daglig leder funksjonen må ha et reelt innhold ved at daglig leder selv må kunne utføre de vesentlige deler denne stillingen tilsier. I valg av daglig leder er et viktig hensyn å unngå at det oppstår habilitetsproblemer ved eventuelle interessekonflikter mellom kommunen og pensjonskassen».

9.2.5 RAPPORTERING, REGNSKAPSFØRING, REVISOR OG INTERNKONTROLL

Finanstilsynet skal blant annet se til at pensjonskasser overholder gjeldende regelverk, jf. *finansstilsynsloven* § 3. Pensjonskasser må derfor rapportere solvenskapitalkrav, regnskap/nøkkeltall, med mer, til Finanstilsynet på egne skjema/oppsett.

Videre skal pensjonskassen rapportere regnskapsdata til Statistisk sentralbyrå (SSB). Pensjonskasser med over 1 milliard euro i forvaltningskapital omfattes også av kvartalsvis rapportering til EIOPA, de europeiske tilsynsmyndighetene.

Etter finansforetaksloven skal Finanstilsynet føre tilsyn med blant annet kommunale pensjonskasser. I Rundskriv 3/2009 fra Finanstilsynet er det gitt veiledning til forskrift til finanstilsynsloven om risikostyring og internkontroll. Kravene til risikostyring og internkontroll blir ytterligere skjerpet når de vedtatte endringene knyttet til innføring av IORP II innføres 01.01.23. Se punkt 9.2 *Rammebetingelser for pensjonskasser*.

Krav til pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift til regnskapsloven, *forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak*. Forskriften regulerer hvordan resultat, balanse, endringer i ansvarlig kapital, kontantstrømmer og noter skal oppstilles i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og SSB innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer skal rapportere kvartalsvis til Finanstilsynet, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser. Finanstilsynet skal rapportere videre til EU-organet EIOPA for pensjonskasser med en forvaltningskapital på mer enn 1 milliard Euro.

Det er flere rapporter som skal innrapporteres kvartalsvis, halvårlig eller årlig. Nærmere

oversikt over innrapporteringsforpliktelsene finnes på:

<https://www.finanstilsynet.no/rapportering/pensjonsforetak/?header=Rapporteringer%20pensjonskasser>

I henhold til *forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak* skal årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning for pensjonskasser gjøres tilgjengelig på internett.

Pensjonskassen kan benytte regnskapsforetak for både regnskap og rapportering. Det finnes flere tilbydere med dette som spesialfelt.

Det følger av *finansforetaksloven* § 8-17 at pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem i pensjonskassen. Dette følger av revisorloven kapittel 8. Dersom kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen. Etter finansforetaksloven § 8-6 tredje ledd skal styret minst én gang hvert kvartal ha møte med revisor uten at daglig leder eller andre fra den daglige ledelsen er til stede, med mindre annet fastsettes i instruks for styret.

9.3 KAPITALKRAV FOR EN PENSJONSKASSE

Kapitalkravene for pensjonskasser er tilpasset samme regelverk som det som gjelder for livsforsikringsforetak, men med noen lempeligere regler

For å sikre soliditeten skal pensjonskassen til enhver tid ha kapital som er tilstrekkelig til å dekke solvensmarginkravet for pensjons-

kassens samlede virksomhet.

En pensjonskasse må ha startkapital og tilfredsstillende kapital- og solvenskrav etter nærmere regler gitt i finansforetaksloven § 3-4 (4) og § 14-16. Minimumskravet til startkapital er 10 ganger G (G er folketrygdens grunnbeløp som per 01.05.21 er 111 477 kroner), det vil si 1 114 770 kroner.

I tillegg til dette minstekravet skal pensjonskassen oppfylle soliditetskravene i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven, jf. *forskrift om pensjonsforetak*. Kravet er basert på Solvens II-kravet som gjelder for livsforsikringsforetak, som er omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak*, med en noe forenklet beregningsmetode. Kravet innebærer blant annet at pensjonskassen må ha nok egenkapital til at den med en høy grad av sikkerhet vil kunne dekke potensielle tap fra alle deler av virksomheten.

Pensjonskassene skal følge samme opptrappingsplan av solvenskapital som livsforsikringsforetakene, hvilket betyr at kapitalkravet skal gjelde fullt ut i 2032.

Som nevnt i punkt 10.2 *Rammebetingelser for pensjonskasser*, har Finanstilsynet allerede før IORP II ble vedtatt, vært opptatt av at pensjonskassene identifiserer og planlegger tiltak i tråd med de nye norske kapitalkravene, som for øvrig er strengere enn IORP II, uten å ta hensyn til overgangsreglene.

For å finansiere egenkapitalen i pensjonskassen, kan *kommunen* overføre kommunal eiendom til pensjonskassen. Dersom det ikke allerede foreligger en leiekontrakt for *kommunen* på disse eiendommene, og *kommunen* skal leie dem etter at pensjonskassen har overtatt eiendommen, må det opprettes en leiekontrakt mellom pensjonskassen og *kommunen*, som sikrer samme ordinære forretningsmessige vilkår som for ikke-nærstående parter.

Hvor stor andel av pensjonskassens egenkapital som tillates å være *kommunale* eiendommer må klareres med Finanstilsynet i det enkelte tilfelle.

IORP II innebærer også omfattende regler for risikostyring og internkontroll i pensjonskassene enn det som gjaldt tidligere. Finanstilsynet skal kontrollere at pensjonskassene har et hensiktsmessig system for risikostyring og internkontroll, forsvarlige forsikringstekniske avsetninger til sikring av forsikringsforpliktelser og en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten.

For de fleste *kommunale* pensjonsordninger vil pensjonsforpliktelsene og dermed premiereserven øke over tid. Dette vil gi et økt kapitalkrav for pensjonskassene. Egenkapitalen i en pensjonskasse kan økes på forskjellige måter. Uten direkte tilskudd fra *kommunen* eller opptak av lån, kan egenkapitalen for eksempel økes ved:

- Avkastning på selskapskapitalen
- Fortjenesteelement på premie
- Overskudd på administrasjon og forvaltning
- Premie for rentegaranti
- Overskudd på andre produkter enn offentlig tjenstepensjon dersom pensjonskassen har slike

Ved økt kapitalkrav kan pensjonskassen årlig be om egenkapitaltilskudd fra *kommunen*.

Det skal ikke betales arbeidsgiveravgift på egenkapitaltilskudd.

Det å ha midler plassert i pensjonskassen kan betraktes som en «kostnad» / «inntekten for *kommunen*». Kostnaden kan vurderes som forskjellen mellom avkastningen på egenkapitalen og en tenkt avkastning på alternativ plassering med samme risiko. Dette forholdet er nærmere beskrevet i kapittel 10 *Momenter ved vurdering av tjenstepensjonsleverandør*.

9.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Flere kommuner har ønsket større frihet i kapitalforvaltningen enn det de kan få i et livsforsikringsforetak, med forventninger om høyere avkastning, og har blant annet av den grunn etablert en pensjonskasse.

Dersom *kommunen* har sin tjenstepensjons-

Ved å ha en pensjonskasse kan kommunen selv velge om den ønsker å ta høyere investeringsrisiko enn det et livsforsikringsforetak tar for sin kundeportefølje. På den måten gis det mulighet for høyere avkastning og dermed lavere netto premiebetaling til pensjonsordningen.

ordning i en pensjonskasse er det pensjonskassen som har kapitalforvaltningsrisikoen. Kapitalforvaltningsrisikoen ligger i at pensjonskassen *årlig* må tilføre pensjonsordningen en garantert minimumsavkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at premiereserven skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes. Pensjonskassen tar en premie for å garantere avkastningen, såkalt *rentegarantipremie*, som er nærmere beskrevet i § 3-3 i *forsikringsvirksomhetsloven* og § 2-2 i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*.

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan en pensjonskasse etter *forsvl.* § 3-13 § 14-10 a tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til et bufferfond. Bufferfondet erstatter tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond fra 01.01.22. Regelen om bufferfond gjelder kun for kommunal tjenstepensjon. Se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning* for nærmere beskrivelse av bufferfond og plikten livsforsikringsforetakene har til å lage retningslinjer for oppbygging og bruk av bufferfond.

Innføringen av bufferfondet vil kunne påvirke investeringsstrategien og dermed vil også

forventet avkastning kunne bli endret. Innføringen gir pensjonskassene langt større frihet i sin kapitalforvaltning enn tidligere, blant annet ved at realisert overskudd kan holdes igjen i bufferfondet etter retningslinjer pensjonskassen må ha for dette, samt at bufferfondet kan dekke negativ avkastning. Se punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning* for mer informasjon om bufferfond.

Kapitalforvaltningen i en pensjonskasse inndeles i en *selskapsportefølje* og en *kollektivportefølje*. Kollektivporteføljen kan igjen deles inn i underporteføljer med forskjellig forvaltningsstruktur, herunder forskjellig aksjeandel. Eiendeler som motsvarer forsikringskapital (premiereserve) inngår i kollektivporteføljen. Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen, skal inngå i selskapsporteføljen. Midlene i de to porteføljene kan være underlagt samme

forvaltningsregime i en pensjonskasse dersom det er ønskelig.

Etter *forsvl.* § 2-3 skal styret i en pensjonskasse sørge for at det til enhver tid foreligger skriftlige fastsatte retningslinjer for forsvarlig kapitalforvaltning. Styret skal drøfte retningslinjene minst hvert år. Det skal utarbeides en redegjørelse for investeringsstrategien som omfatter metoder for måling og styring av investeringsrisiko, og allokering av eiendeler sett i forhold til pensjonsforpliktelsen art og varighet. Fra 2023 er det utvidete regler for informasjon til medlemmene, se også punkt 9.9.10 *Lovpålagt informasjon til medlemmene*. For eksempel skal medlemmer av pensjonsordningen kunne få tilsendt pensjonskassens redegjørelse for kapitalforvaltningsstrategien.

Etter *forskrift om pensjonsforetak* kapittel 5 skal pensjonskassen ha oversikt over, helhetlig styring av, og god kontroll med de risikoer som oppstår ved pensjonskassens kapitalforvaltning. I forskriften gis det ytterligere presiseringer av krav til skriftlighet og innhold i styrets vurderinger av kapitalforvaltningen. Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

Det er videre gitt krav til å foreta risikoanalyser knyttet til investeringene, samt krav om å iverksette tiltak, dersom pensjonskassens finansielle stilling kan være utsatt. I punkt 9.9.8 *Overvåking av kapitalforvaltning* sies det mer om rutiner for overvåking av kapitalforvaltningen.

Finanstilsynet vurderer jevnlig pensjonskassers styrings- og kontrollsystemer, samt

risikonivå på kapitalforvaltningen. Finanstilsynet overvåker også pensjonskassers soliditet. Finanstilsynet foretar stedlig tilsyn i pensjonskasser der strategier, styrings- og kontrollsystemer og operative forhold gjennomgås, evalueres og kommenteres. I 2021 gjennomførte Finanstilsynet tre tilsyn hos pensjonskasser, to av disse var kommunale pensjonskasser

9.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til forventninger om dødelighet og uførhet i den enkelte *kommune* og samlet for premieutjevningsskapsfellesskapet. Forsikringsrisiko er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*.

I en pensjonskasse kan kommunen med dagens kommunale tjenestepensjonsordning ha lavere premie og/eller oppnå et bedre risikoresultat enn i et premieutjevningsskapsfellesskap ved for eksempel å arbeide aktivt for å motvirke uførhet.

Pensjonskassene skal benytte forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet, såkalte *premietariffer*. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Dersom det oppstår overskudd på risikoresultatet i en pensjonskasse ett år, for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt er blitt uføre, har pensjonskassen anledning til å overføre halvparten av overskuddet til et *risikoutjevningsskapsfond*. Det overskytende skal overføres til *kommunes* premiefond.

Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan pensjonskassens risikoutjevningsskapsfond belastes.

Hvor stor risikoen er i pensjonskassen, vil blant annet avhenge av antall medlemmer, samt kjønn og alder på disse. I store risikofellesskap (med mange medlemmer) vil det normalt ikke være like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil kunne være i et risikofellesskap med få medlemmer. Slik risiko kan avdekkes via reassuranse.

En pensjonskasse skal etter *forsvl.* § 2-10 til enhver tid ha reassuranse (gjenforsikring), som er betryggende sett i forhold til pensjonskassens risikoeksponering og dens økonomiske stilling. Det er vanlig at en pensjonskasse som et minimum etablerer en katastrofedekning. Denne beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse. Det kan også være aktuelt med en mer omfattende reassuransedekning, avhengig av risikoprofil og risikobærende evne (for forsikringsrisikoen).

Ved et tap i forsikringsrisikoen som er så stort at det ikke dekkes av risikoutjevningsskapsfondet og reassuransen, er det pensjonskassens egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen og må dekke tapet.

9.6 PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Pensjonskasser skal etter *forsvl.* § 3-7 melde en premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter *forsvl.* § 3-3 skal premietariffen gjelde blant annet pris for forsikringsrisiko (premie), pris for administrasjons- og forvaltnings-

kostnader, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. Forsvl. benytter uttrykket *pris*, mens dette omtales som premie i dette kapitlet.

Premietariffen skal utformes slik at pensjonskassens premier står i rimelig forhold til den risiko som overtas. Ved opprettelse av en pensjonskasse må det særskilt vurderes hvilke forutsetninger pensjonskassen skal legge til grunn for risiko for dødelighet og uførhet. Videre skal pensjonskassen ha pristariffer for administrasjonskostnader, premie for kapitalforvaltning og premie for rentegaranti.

I en pensjonskasse vil det være snakk om premieutjevning dersom også kommunale foretak er medlemmer av pensjonskassen. I en interkommunal pensjonskasse skal det også være premieutjevning mellom de forskjellige kommunene som er med.

Størrelsen på premiene for den enkelte *kommune* vil være avhengig av den beregnede premien for de andre *kommunene eller foretakene* som er med i samme premieutjevningsfellesskap. Den enkelte *kommune eller foretak* betaler en andel av den samlede premien i premieutjevningsfellesskapet. Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfellesskap er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

9.7 PREMIE FOR BLANT ANNET ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG RENTEGARANTI

Premie for blant annet administrasjon, kapitalforvaltning og rentegaranti skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Disse

premiene, samt reglene for premieutjevning av dem, er nærmere omtalt i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Dersom de innbetalte premiene ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i pensjonskassen det enkelte år, må pensjonskassen dekke tapet fra sin egenkapital. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn de innbetalte premiene, går overskuddet til pensjonskassens egenkapital.

Stordriftsfordeler vil som regel gjøre at kostnadene for *kommunen* blir forholdsmessig lavere jo større forvaltningskapitalen er.

9.8 OPERASJONELL RISIKO

I en pensjonskasse foreligger det, som i et livsforsikringsforetak, såkalt «operasjonell» risiko.

Finanstilsynet definerer i *Modul for operasjonell risiko* fra januar 2016 operasjonell risiko som «risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt. Finanstilsynet bruker ovennevnte modul som et verktøy for å kartlegge og vurdere kvaliteten på risikostyringen og risikonivået hos pensjonsleverandørene.

Innføring av regelverket knyttet til IORP II er ment å gi bedre kontroll på operasjonell risiko enn tidligere, ved at det er innført formaliserte krav til dokumentasjon av hvordan operasjonell risiko håndteres i pensjonskassen.

9.9 ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER I EN PENSJONSKASSE

Det er mange administrative og praktiske oppgaver en pensjonskasse må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter bestemmelsene i SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

De fleste pensjonskasser kjøper tjenester av andre knyttet til administrasjon og praktiske oppgaver, såkalt utkontraktering.

Forøvrig ble det 01.01.22 iverksatt en ny forskrift *Forskrift om meldeplikt ved utkontraktering av virksomhet mv.*

9.9.1 MEDLEMSREGISTRE

Det må foretas løpende ajourhold av medlems- og pensjonistregistre basert på ajourføring fra *kommunens* lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som for *kommuner* som har pensjonsordning i livsforsikringsforetak.

9.9.2 PENSJONSBEREGNING

I kommunal tjenestepensjon må det foretas en endelig beregning av pensjonen når den kommer til utbetaling. Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Beregningsfunksjonalitet er bygget inn i IT-løsningen for pensjonskassen.

Etter avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter (Overføringsavtalen) skal den pensjonsordningen der en ansatt sist var

medlem stå for utbetaling av *all* pensjon fra offentlige tjenestepensjonsordningene. Administrasjon av refusjon til og fra andre *pensjonsinnretninger* for hvert enkelt medlem er en del av arbeidet i en pensjonskasse.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/fastsettes særskilt. Enkelte ganger må pensjonskassen innhente egen legeerklæring fra den som søker om uførepensjon, og ikke bare basere seg på eventuelt vedtak om uføretrygd (fra folkestrygden). I 2021 ble det åpnet for mulig elektronisk kommunikasjon mellom *pensjonsinnretninger* og NAV knyttet til uføre og personer på arbeidsavklaringspenger (AAP). På sikt vil også sykmeldte bli omfattet av løsningen

9.9.3 PENSJONSUTBETALING

Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, av en annen leverandør, eller eventuelt av *kommunen* selv gjennom sitt lønnsutbetalingssystem. Månedlige utbetalinger skjer til den enkelte, men det må foretas skattetrekk for betaling av skatt. Pensjonskassen må sørge for at pensjon og skatt blir riktig rapportert til myndighetene.

For personer med uførepensjon som har en inntekt ved siden av, må pensjonsutbetalingen reduseres dersom inntekten overstiger den tillatte inntektsgrensen. Videre skal det årlig foretas et etteroppgjør i forhold til inntekt for uførepensjonistene.

Også for folketrygdberegnet AFP skal det gjennomføres et etteroppgjør for den enkelte.

9.9.4 FAKTURERING, KONTOUTSKRIFT OG REGNSKAP

Kommunen skal motta en faktura på premien fra pensjonskassen. Premien kan betales årlig, eller i terminer.

Premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer. se også punkt 7.3.2 *Premieestimer*. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet.

Det finnes ikke noe lovmessig krav til innholdet og detaljgraden i fakturaene som skal sendes *kommunen*, men de bør inneholde informasjon om hva og hvem betalingen gjelder, og grunnlaget for premien.

Hvert år, innen 01.06 skal *kommunen* etter forsvl. få tilsendt en kontoutskrift. Minstekrav til innholdet i kontoutskriften er gitt i forskrift til forsvl., § 8-3. Kontoutskriften skal blant

annet vise saldo ved utgangen av foregående år og inneværende år, samt bevegelser i mellomtiden.

Regnskapsfunksjonen for pensjonskassen dekker løpende regnskapsregistrering av alle økonomiske transaksjoner. Dette er basert på løpende informasjon fra pensjons-utbetalingssystem, kapitalforvaltere, pensjonskassens betaling for administrative tjenester, med videre. Regnskapsfører utarbeider videre kvartalsvis delårsregnskap, og her innarbeides også aktuarens beregning av pensjonskostnad, premieavvik og pensjonsforpliktelser. Årsregnskapet omfatter i tillegg mer omfattende analyse og oppstilling av fordeling og disponering av årsresultatet og av noter. Les mer om dette under punkt 9.2.5.

9.9.5 SERVICE OG MEDLEMSINFORMASJON

Pensjonskassene yter ulike service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenestepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, utforming av nettsted/pensjonsportal og/eller tilbud om lån. Medlemmene kan også ha behov for et konkret sted å henvende seg, og når pensjonskassen har fysisk tilhold i *kommunen* de betjener, vil dette kunne gi medlemmene en større følelse av nærhet enn om dette ikke er tilfelle. Dette vil kunne gjelde selv om det meste av service-funksjonene er utkontraktert til underleverandører som ikke har tilholdssted i kommunen.

De kommunale pensjonskassene har informasjon til medlemsforetak og

medlemmer av pensjonskassen på eget nettsted. NAV har en nettløsning der det innhentes informasjon om offentlig tjenestepensjon fra livsforsikringsforetakene og flere pensjonskasser, slik at de ansatte får informasjon om opptjent pensjon i den enkelte pensjonsordningen i tillegg til informasjon om folketrygden og private pensjonsordninger. Informasjon om privat tjenestepensjon kommer fra nettportalen norskpensjon.no. Det arbeides med å få på plass samordnet offentlig tjenestepensjon i nettløsningen, men det er dette er enda ikke helt på plass våren 2023. Se også punkt 9.9.10 *Lovpålagt informasjon til medlemmene*.

Fra 01.01.22 er det innført regler om digitalt førstevalg i forsikringsavtaleloven (fal). Tilsvarende lovendring i forsvl. er vedtatt.

Digitalt førstevalg innebærer at pensjonsforetaket kan benytte elektronisk kommunikasjon med kommuner og medlemmer av en pensjonsordning, så sant disse ikke har reservert seg mot dette. Innføring av digitalt førstevalg gir effektivitet i kommunikasjonen mellom *pensjonsinnretning* og kommune/medlem, og er kostnadseffektivt.

En pensjonskasse bør, som et livsforsikringsforetak, ha gode nettløsninger knyttet til inn- og utmeldinger, premiebetalinger og fakturaer, oversikt og eventuelt statistikker over medlemmer i pensjonsordningen og utviklingen i medlemsmassen (antall pensjonister med mer), utviklingen i kapitalforvaltningen med mer, noe som må sikres i IT-løsningen til pensjonskassen.

Kommunen/fylkeskommunen vil ha behov for beregninger til sin regnskapsføring utført etter standarder fra *Foreningen god kommunal*

regnskapsskikk (GKRS). Beregningene skal baseres på premieutjevningssfellesskapet, og må derfor leveres av, eller i samarbeid med, pensjonskassen.

9.9.6 FORDELING AV OVERSKUDD

Det er styret i pensjonskassen som skal fastsette hvordan overskuddet i pensjonskassen skal fordeles hvert år, etter reglene i *forsikringsvirksomhetsloven* og *finansforetaksloven*. Se også punkt 9.4 om bufferfond.

9.9.7 KAPITALFORVALTNINGSSTRATEGI

Styret i pensjonskassen skal vedta en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi, jf. forskrift om pensjonsforetak § 19. Se også punkt 9.4 *Kapitalforvaltningsrisiko* for mer informasjon om noe av det som må tas hensyn til når det gjelder hvilken avkastning som bør oppnås årlig.

Strategien skal være vedtatt av styret, og styret skal minst én gang i året foreta en vurdering av strategien. Styrets vurdering skal være skriftlig og nedfelt i styrereferatet. Dissens i styret skal referatføres.

Kapitalforvaltningsstrategien skal på en klar og tydelig måte sikre at kapitalforvaltningen utøves slik at:

- Selskapsporteføljen forvaltes forsvarlig
- De risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom forvaltning av kapital i kollektivporteføljen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital
- Kundenes interesser blir ivaretatt på en betryggende måte

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte pensjonskassens overordnede retningslinjer for forvaltningen av midler i selskapsporteføljen og kollektivporteføljen, herunder overordnede forhold knyttet til organisering og ansvarsforhold, styre- og ledelsesrapportering, samt uavhengig kontroll.

Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre at det er klar uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

Forvaltningsstrategien bestemmer hvordan forvaltningen skal gjennomføres, og ligger til grunn for de mandat som gis én eller flere kapitalforvaltere, direkte eller via rådgiver. Daglig leder i pensjonskassen har det delegerte ansvaret for å følge opp kapitalforvaltningen, samt påse at avtalt rapportering fra forvalterne finner sted.

Kommunen vil kunne være opptatt av at bærekraftige investeringer skal være en del av pensjonskassen kapitalforvaltningsstrategi, gjennom fokus på miljø, samfunnsansvar og eierstyring (ESG). ESG kan omfatte alt fra hvitvasking, korrupsjon, styresammensetning og utslipp, til sikkerhet og rettigheter for ansatte. Pensjonskassen kan ivareta slike hensyn gjennom sin kapitalforvaltning og ha dette dokumentert i sin kapitalforvaltningsstrategi.

Ny lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren med tilhørende forskrift trer i kraft 1. januar 2023, men Finansdepartementet oppfordrer norske foretak til å inkludere bærekraftsinformasjon i sine årsrapporter for 2022. Den nye loven

angir at EUs taksonomiforordning, som er et rammeverk for et klassifiseringssystem for ulike bærekraftforordninger, også gjelder. Samtidig stilles det krav til offentliggjøring av informasjon som viser hvorfor investeringene kan anses å være bærekraftig.

9.9.8 OVERVÅKING AV KAPITALFORVALTNINGEN

I forskrift om pensjonsforetak § 20 *Nærmere om overvåking av kapitalforvaltningen* er det fastsatt at det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi, og øvrige fastsatte krav.

Overvåkningen skal være betryggende i forhold til kapitalforvaltningens omfang, kompleksitet og risiko. Under spesielle forhold i finansmarkedene vil det kreves særlig aktsom overvåkning av kapitalforvaltningen.

Dersom enheter og personell med ansvar for overvåkningen i pensjonskassen avdekker brudd på kapitalforvaltningsstrategien eller øvrige etablerte retningslinjer, skal enheten uten unødig opphold rapportere dette til den instans som har vedtatt retningslinjene. Alvorlige brudd skal rapporteres umiddelbart.

Pensjonskassens system for styring og kontroll med kapitalforvaltningen skal jevnlig evalueres av uavhengige kontrollfunksjoner.

9.9.9 RAPPORTERING

Finansiell rådgiver/daglig leder i pensjonskassen overvåker kapitalforvaltningen og det skal jevnlig rapporteres skriftlig til styret om

risiko, resultater og etterlevelse. Rapportene skal være skriftlige. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av kapitalforvaltningen, se for øvrig punkt 9.4 Kapitalforvaltningsrisiko.

Se også punkt 9.2.5 om rapporteringskrav.

9.9.10 LOVPÅLAGT INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (YRKESAKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Fal. § 19-2 og § 19-3 gir *pensjonsinnretningene* en opplysningsplikt overfor medlemmer i en tjenstepensjonsordning, blant annet når det gjelder hvilken pensjon de har krav på.

Alle kommunale pensjonskasser har nettsider med medlemsportal hvor *kommunen* og dens ansatte får nærmere opplysninger om pensjonsordningen, pensjonsrettigheter med mer. Etter fal. § 19-4 skal medlemmene i en tjenstepensjonsordning få et forsikringsbevis og vilkår som gjelder for forsikringen (tjenstepensjonsordningen). Videre skal det etter fal. § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av tjenstepensjonsordningen.

Pensjonsinnretningen skal etter forsvl. § 4-16 utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter ved kommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredestidspunktet. *Pensjonsinnretningen* skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Som en følge av gjennomføring av revidert tjenstepensjonsdirektiv (IORP II) for

pensjonsforetak, er det fra 01.01.23 gitt utvidete regler om informasjonskrav til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister i en pensjonsordning, herunder krav til pensjonsoversikt både fra livsforsikringsforetak og pensjonskasser. IORP II gjelder i utgangspunktet for pensjonskasser, men denne regelen skal i Norge også gjelde livsforsikringsforetak. De nye reglene vil kunne medføre behov for endringer i data systemer og informasjonsutvekslingsrutiner om samordnet pensjon i kommunal tjenstepensjon som skal oppgis riktig til medlemmene hvert år.

Se også punkt 9.9.5 om forskjellige nettsider med informasjon om pensjon.

10. MOMENTER VED VURDERING AV TJENESTEPENSJONSLEVERANDØR

AKTUELLE FORHOLD Å VURDERE VED VALG AV TJENESTEPENSJONS- LEVERANDØR:

- Premieutjevningsskema
- Priseffektivitet hos forskjellige pensjonsleverandører
- Kostnader ved egenkapitalbetjening
- Kvalitet i kapitalforvaltning og service
- Medbestemmelse og risiko for kommunen

10.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). For mer informasjon om SGS 2020, se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor* om endringene i offentlig tjenestepensjon.

SGS 2020 gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er uavhengig av hvilken type pensjonsleverandør som forvalter pensjonsordningen.

I de to foregående kapitlene er tjenestepensjon i henholdsvis livsforsikringsforetak og pensjonskasser beskrevet. Aktuelle livsforsikringsforetak er per i dag Kommunal Landspensjonskasse Gjensidig forsikrings-selskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand).

Pensjonsrettighetene er like uansett om pensjonsordningen er i KLP, Storebrand eller i en pensjonskasse.

10.1.1 TJENESTEPENSJONSLEVERANDØRER

En kommune (en fylkeskommune omtales her som kommuner om ikke annet er nevnt) kan velge mellom å ha pensjonsordningen hos følgende tjenestepensjonsleverandører (*pensjonsinnretninger*):

- i et livsforsikringsforetak, det vil si i KLP eller Storebrand, eller
- i en pensjonskasse

Når en kommune vurderer pensjonsleverandør, bør den først ta stilling til om kommunen ønsker å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Pensjonskontoret mener at denne vurderingen bør foretas separat, og ikke i kombinasjon med en eventuell anbudsprosess.

Dersom kommunen ønsker å vurdere livsforsikringsforetak, skal anbudsreglene som er beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenestepensjon* følges. Dersom kommunen vurderer en pensjonskasse, og ikke allerede har pensjonskasse, må den i så fall opprette en ny pensjonskasse. Nyttige vurderinger ved opprettelse av pensjonskasse er beskrevet i punkt 10.3 *Opprettelse av pensjonskasse*.

Forslag til hvordan kommunen kan sammenlikne de forskjellige livsforsikringsforetakene er nærmere beskrevet i punkt 10.2. Beskrivelse av hva som bør vurderes dersom kommunen vurderer å opprette eller beholde en pensjonskasse og eventuelt sammenlikne dette med å bruke et livsforsikringsforetak, er

gitt i punkt 10.3. Det er ikke gitt at kommunen kan vurdere både livsforsikringsforetak og pensjonskasser i én og samme anbuds-konkurranse. Hvorvidt dette kan gjøres eller ikke er nærmere beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenestepensjon*.

En stor forskjell mellom pensjonsleverandørene er kravet til innbetaling av egenkapital. I KLP og pensjonskasser må kommunen som kunde innbetale egenkapital, noe den ikke må i Storebrand. En kommune som flytter pensjonsordningen fra KLP eller fra en pensjonskasse til et AS (Storebrand), vil få frigjort egenkapital. Dersom kommunen skal kunne ha finansiell mulighet til å flytte tilbake til KLP eller å opprette en pensjonskasse, bør kommunen sørge for å ha tilstrekkelige midler tilgjengelig til å kunne innbetale egenkapital. Tilstrekkelige midler vil sikre at kommunen for framtiden fritt kan velge å ha sin pensjons-ordning i KLP, Storebrand eller i en pensjons-kasse.

En kommune bør sørge for å ha tilstrekkelige midler tilgjengelig til egenkapital slik at den i framtiden fritt kan velge mellom forskjellige livsforsikringsforetak og mellom livs-forsikringsforetak og pensjonskasse.

10.1.2 KRAV TIL INVOLVERING AV ANSATTE VED VURDERING AV TJENESTE-PENSJONSLEVERANDØR

Valg av pensjonsleverandør skal skje i en bredt forankret prosess. SGS 2020 angir i del I, § 8-2, at et skifte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte. Drøftingsplikten

Vurdering av pensjonsleverandør skal skje i en bredt forankret prosess. En slik prosess tar tid.

inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagnes leverandør av tjenestepensjonsforsikring.

En uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/-fylkestinget/styret.

En godt forankret prosess vil dermed ta tid, og dette må det tas hensyn til i framdriftsplanen for arbeid med vurdering av pensjonsleverandør.

10.1.3 FLYTTEPROSESSER

Etter SGS 2020 del I, § 8-1, må oppsigelse av avtalen med dagens pensjonsleverandør skje senest 30.09, for at opphøret skal kunne tre i kraft ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12.

Det følger av SGS 2020 del I, § 8-2, at kommunestyret/fylkestinget/styret skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Av dette følger tilsvarende at kommunestyret/-fylkestinget/styret må avgjøre spørsmål også om etablering av pensjonskasse.

Flytteprosesser er nøye regulert i forsikringsvirksomhetsloven, samt gjennom en avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger.

Forsikringsvirksomhetsloven (*forsvl.*) har

regler om hvordan en flytting av en pensjonsordning skal foregå, herunder hvilke midler som skal inngå i flyttingen, når midlene skal overføres med videre.

Blant annet for å sikre kontinuitet i pensjonsutbetalinger i perioden like etter flytting av pensjonsordningen, har livsforsikringsforetakene inngått en bransjeavtale om flytting, *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger*, med vedlegget Flyttefil offentlige pensjon versjon 03.09.21. Denne flyttefilen omtales gjerne som en FNO-fil. Mange pensjonskasser følger også denne avtalen.

Noen viktige flytteregler i *forsvl.* som gjelder alle pensjonsleverandørene er:

■ Alle pensjonsmidler knyttet til pensjonsavtalen skal flyttes, det vil si:

- Premiereserve, herunder administrasjonsreserve, samt bufferfond og premiefond

■ Ny pensjonsleverandør kan ha et annet krav til premiereserve (avsetning til pensjonsforpliktelser) enn dagens pensjonsleverandør, og dette må behandles slik

- Dersom kravet til premiereserve hos ny pensjonsleverandør er høyere enn hos dagens pensjonsleverandør vil det manglende bli belastet premiefondet, hvis det ikke er nok midler i premiefondet belastes bufferfondet. Dersom det heller ikke er nok, må resten innbetales fra kommunen

- Dersom kravet til premiereserve hos ny pensjonsleverandør er lavere enn hos dagens pensjonsleverandør, går det overskytende til premiefond

- Merverdier i verdipapirer som er antatt å holdes til forfall hos pensjonsleverandøren skal ikke flyttes
- Det følger ikke med noe av risikoutjevningsfondet hos nåværende pensjonsleverandøren ved fraflytting

Ved flytting av kommunal pensjonsordning omfattes også oppsatte pensjonsrettigheter og midler knyttet til slike rettigheter. Premiereserve, bufferfond og premiefond er nærmere beskrevet i punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Se også kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon*, hvor viktige momenter ved flytting er omtalt.

10.2 LIVSFORSIKRINGSFORETAK

10.2.1 INNLEDNING

Når kommunen vurderer hvilket livsforsikringsforetak som skal forvalte pensjonsordningen, eller om den vurderer å legge ned sin pensjonskasse og flytte pensjonsordningen til et livsforsikringsforetak, må anskaffelsesregelverket følges. Disse reglene er nærmere beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon*, der det er gitt en skjematisk oversikt over anskaffelsesprosessen. I tillegg til fristene som er gitt der, er det viktig å overholde fristene for oppsigelse gitt i SGS 2020.

Det er viktig å sikre sammenliknbarhet mellom pensjonsleverandører i en anskaffelsesprosess slik at det anskaffelsesrettslige kravet til likebehandling er oppfylt. For å få til slik sammenliknbarhet foreslår Pensjonskontoret

en rekke grep for å gjøre både pris- og kvalitetskriterier mest mulig sammenliknbare.

For eksempel foreslås det måter å beregne årlig premie og reguleringspremie på som skal sikre at pensjonsleverandørene legger til grunn samme lønnsvekst etc. i sine tilbud til kommunen. Dette medfører imidlertid til at premien i tilbudet vil avvike fra premieestimer gitt av de samme pensjonsleverandørene for neste år (2024 for anbud i 2023). Kommunen bør derfor også be om informasjon om forsikringspremien som er estimert for neste år.

Premien for kapitalforvaltning og rentegaranti tilbyder oppgir kan være basert på aktivasammensetning (andel i aksjer m.v.) og bufferfond, der aktivasammensetningen ikke nødvendigvis stemmer med den aktivasammensetningen kommunens pensjonsmidler faktisk vil ha hos pensjonsleverandøren som blir valgt, se punkt 10.2.4 om hvordan dette foreslås håndtert i anbudskonkurransen. Kommunen bør derfor også be om informasjon

om premiesatsene pensjonsleverandøren har estimert for neste år.

Den faktiske premien for kommunen de påfølgende kontraktsårene vil være avhengig av en rekke forhold. Dette gjelder blant annet utvikling i medlemsbestanden, lønn, deltid, uførehypighet, dødelighet med videre, i hele premieutjevningsfellesskapet som kommunens tjenstepensjonsordning er en del av. Kommunen kan derfor vurdere forventet stabilitet i premieutjevningsfellesskapet som en kvalitetsfaktor.

Det forhold at premien i løpet av kontraktsperioden vil avhenge av forholdene nevnt over, samt av utviklingen i premieutjevningsfellesskapet tjenstepensjonsordningen blir en del av, og dermed ikke blir lik premien som framkommer i anbudet, bør omtales og eventuelt reguleres i kontrakten som inngås med pensjonsleverandøren som vinner anbudet.

Også vurderingen av kvaliteten på kapitalforvaltningen vil kunne avhenge av forutsetninger som er basert på en standard investeringsportefølje som ikke er akkurat lik de porteføljene pensjonsleverandørene tilbyr. Kvaliteten på kapitalforvaltningen vil derfor kunne bli vurdert ut fra litt andre kriterier i anbudskonkurransen enn ut fra den investeringsporteføljen kommunen faktisk

Premien kommunen må betale etter å ha inngått kontrakt vil ikke være identisk med premien som vises i en anbudskonkurranse. Premiene som legges til grunn for vurdering av tilbudene, bør imidlertid være sammenlignbare mellom pensjonsleverandørene.

velger. Også bruk av slike andre kriterier er et grep for å sikre likebehandling og sammenliknbarhet i evalueringen.

10.2.2 KONKURRANSEVEILEDEREN

I en anbudskonkurranse utarbeider kommunen et konkurransegrunnlag slik anskaffelsesreglene krever. I konkurransegrunnlaget vil det framgå hvilke krav kommunen stiller til livsforsikringsforetakene og deres virksomhet på generelt grunnlag, såkalte kvalifikasjonskrav. Konkurransegrunnlaget skal videre inneholde en kravspesifikasjon som er knyttet til kravene kommunen setter til produktet det skal gis tilbud på (offentlig tjenstepensjon), samt hvilke evalueringskriterier kommunen vil legge til grunn for valg av leverandør. Også kontrakten anbudskonkurransen gjelder skal være en del av konkurransegrunnlaget.

For å bistå kommunene i arbeidet med kravspesifikasjon og tildelings- og evalueringskriterier, har Pensjonskontoret utarbeidet en veileder for konkurransen om forvaltning av offentlig tjenstepensjon i KS' tariffområde, heretter kalt *Konkurranseveilederen*. Pensjonskontoret anbefaler at kommunen benytter *Konkurranseveilederen* i en anbudskonkurranse.

Konkurranseveilederen er utarbeidet i excel-format i et vedlegg til Pensjonsveilederen. Den er bygget opp med følgende arkfaner:

- Innhold
- Informasjon til tilbyder
- Kravspesifikasjon generelt
- Prisskjema A, B og C
- Tabeller til prisskjema
- Kravspesifikasjon kvalitet

Konkurransegrunnlaget skal blant annet inneholde:

- **Kvalifikasjonkrav:** Krav til livsforsikringsforetakets virksomhet for å delta i konkurransen
- **Kravspesifikasjon:** Krav til produktet som leveres for at livsforsikringsforetaket kan delta videre i konkurransen
- **Tildelings- og evalueringskriterier:** Hvilke forhold tilbudene vil bli evaluert på bakgrunn av, og hvordan

- Tabeller til kvalitet
- Tabeller til informasjon

I arkfanen *Informasjon til tilbyder* beskrives hva slags informasjon som skal fylles ut av kommunen og hvordan informasjonen vil bli benyttet. Kommunen vil typisk stille noen krav til hva livsforsikringsforetaket skal levere knyttet til produktet (kravspesifikasjon).

Kravene kan ha forskjellig karakter:

- **O-krav:** Disse kravene er obligatoriske, det vil si at de må være oppfylt for at livsforsikringsforetakets tilbud ikke skal bli avvist i konkurransen.
- **EV-krav:** Disse kravene danner grunnlag for evalueringen av tilbudene under tildelingskriteriene.
- **OEV-krav:** Disse kravene stiller minstekrav (obligatoriske krav) til produktet/leveransen og åpner samtidig for at opplysninger om kvalitet med videre ut over minstekravet vil være gjenstand for evaluering under tildelingskriteriene (evalueringskrav).

Som bakgrunn for å vurdere både obligatoriske krav og evalueringskrav, bør kommunen be om en rekke bakgrunnsdata. Dette er angitt i Konkurranseveilederen i arkfanene *Kravspesifikasjon generelt* og *Kravspesifikasjon kvalitet*, samt i arkfanene for tabeller.

For å sikre at tilbudene som gis blir sammenlignbare, må kommunen angi klare krav til hvilken bestand (medlemmene i tjenestepensjonsordninger) det skal regnes på, dato for beregning, at SGS 2020 legges til grunn, med videre. Slike krav er angitt i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*. Det er viktig at eventuelle uklarheter i beregningsmetode og lignende blir klarlagt før tilbudsfristen går ut. Kommunen bør i konkurransegrunnlaget oppfordre tilbyderne til å være aktive med å stille spørsmål der det kan være grunnlag for tvil eller diskusjon om hva som er ment eller tenkt, knyttet til beregningsmetoder og lignende. Kommunens svar på slike spørsmål vil inngå som en del av konkurransegrunnlaget, og skal gjøres tilgjengelig for alle deltakere i anbudskonkurransen.

I arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*, etterspørres det beskrivelser av kvaliteten på forsikringsrisiko og administrasjon, kapitalforvaltning og service. Også her bes det om utfylling av tabeller gitt i arkfanen *Tabeller til kvalitet*, samtidig som det etterspørres dokumentasjon som må gis i vedlegg til *Konkurranseveilederen*. Det er opp til kommunen om den ønsker å evaluere kvaliteten på kapitalforvaltning, og eventuelt hvordan. Informasjon som kan benyttes til slik evaluering er lagt i arkfanen *Tabeller til kvalitet*. Mye av denne informasjonen er uansett ønskelig for kommunen å få til orientering.

Bakgrunnsinformasjon som kun er til orientering, og ikke kan vektlegges i evalueringen, skal oppgis i arkfanen *Tabeller til informasjon*.

Det gjøres spesielt oppmerksom på at det er en del punkter kommunen selv må fylle ut i *Konkurranseveilederen* før den legges ved et konkurransegrunnlag. Hver kommune må lage sin versjon av *Konkurranseveilederen* til bruk i anskaffelsesprosessen. Kommunen (ikke *pensjonsleverandørene*) kan legge til linjer eller markere linjer som ikke skal benyttes i konkurransen om dette er hensiktsmessig.

I Konkurranseveilederen kan kommunen legge til linjer (forhold som er krav eller skal evalueres) eller markere linjer som ikke skal brukes.

Det er lagt inn kolonner i *Konkurranseveilederen* for å synliggjøre for kommunen hvilke forhold den spesielt må vurdere og felt den må fylle ut før konkurransen offentliggjøres elektronisk i markedet.

Følgende punkter må kommunen uansett fylle ut eller vurdere før konkurransen offentliggjøres elektronisk i markedet:

- Arkfanen *Informasjon til tilbyder*:
  - Vise hvordan tildelingskriteriene pris og kvalitet vil bli vektet
- Arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*:
  - Dato for forholdstall, justeringstall og delingstall fra NAV som skal benyttes
  - Om kommunen ønsker opplysninger for

å vurdere utjevningssfellesskap for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere

- Spesifikke produkter/tilbud ut over kommunal tjenestepensjon som kommunen ønsker informasjon om

- Arkfanen *Tabeller til prisskjema*, her må kommunen angi:

- Forventet lønnsregulering, G-regulering og regulering av pensjoner under utbetaling (her kan kommunen gjerne se på *forskrift om beregning av lønnsveksten som skal benyttes ved regulering av grunnbeløpet og alderspensjon i folketrygden* for fastsettelse av parameterne)
- Premiereserve, bufferfond og premiefond per 01.01 i anbudsåret hos dagens pensjonsleverandør, inklusive årsoppgjørdisposisjoner fra året før, samt pensjonsgrunnlag og andel av innskutt egenkapital på samme tidspunkt
- Om kommunen ønsker opplysninger for å vurdere AFP-fellesskap for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere
- Kommunens sats for arbeidsgiveravgift
- Standard investeringsportefølje til bruk ved beregning av premie for kapitalforvaltning og premie for rentegaranti
- Hvilken forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP og hvilket avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP som vil bli lagt til grunn (se punkt 10.2.5.2.5 *Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP*)

- Arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*:

- Kommunen må oppgi om den ønsker å få og benytte informasjon om finansiell risikostyring i sin evaluering av tilbud. Dersom kommunen ønsker slik

informasjon til evaluering av tilbudet, må den oppgi spesifikt på hvilken måte informasjonen er tenkt benyttet i evalueringen.

- Kommunen må også oppgi om den har tenkt å vurdere kvaliteten på kapitalforvaltningen basert på informasjon om bufferforhold, investeringsporteføljer med mer, eller om den kun ønsker disse opplysningene til informasjon. Dersom kommunen ønsker slik informasjon til evaluering av tilbudet, må den oppgi spesifikt på hvilken måte informasjonen er tenkt benyttet i evalueringen.
- Kommunen bør oppgi om den ønsker om informasjon om spesielle forhold i tillegg til det som er minimumskravet til service og som kommunen bør presisere for å sikre at den får den servicen den ønsker, eller bedre. Kommunen bør uansett oppgi hvordan de forskjellige forhold som etterspørres under service er tenkt evaluert sammen.

■ Arkfanen *Tabeller til kvalitet:*

- Gjennomsnittlig rentegaranti til bruk vurdering av kvalitet i kapitalforvaltningen

■ Arkfanen *Tabeller til informasjon:*

- Andre tilbud til kommunen eller medlemmer som kommunen ønsker informasjon om

Kommunen må gjøre en såkalt *flyttefil* med data om bestanden (medlemmer i tjenestepensjonsordningen) per 01.01.23, samt kontoutskrift for 2022 tilgjengelig for livsforsikringsforetakene når konkurransen åpnes.

I *Konkurranseveilederen* er det lagt inn formler som gjør at data fra *Tabeller til prisskjema* hentes automatisk til arkfanen *Prisskjema A, B og C*. Livsforsikringsforetakene skal derfor ikke fylle ut *Prisskjema A, B og C*. I prisskjemaene og tabellene er det også lagt inn formler som automatisk beregner totalsummer.

I *Konkurranseveilederen* etterspørres premie kun for *ett år* selv om kontraktsperioden kan tenkes å være lenger. Bakgrunnen er at beregningen av premier for flere år vil bygge på de samme forutsetningene som ligger til grunn for beregningen av første års premie, men den vil kreve at leverandørene må gjøre estimater på utviklingen i bestanden (medlemmene i tjenestepensjonsordningen og om de er aktive, alderspensjonister og annet). Slike estimater kan resultere i tilbud som ikke er sammenliknbare. Som nevnt i punkt 10.2.1 *Innledning*, vil de de faktiske premiene for neste år ikke være gitt, og vil avhenge av en rekke forhold.

Pensjonsleverandørene er tenkt å konkurrere om administrasjon av kommunens pensjonsordning, mens det det konkurreres *på* er pris og kvalitet for tjenesten som skal leveres. Likevel har Pensjonskontoret valgt å anbefale at det skal konkurreres også på utjevnet premie under pris-kriteriet.

10.2.3 TILDELINGSKRITERIER

Det skal klart framgå av konkurransegrunnlaget hvilken sammenheng det er mellom evalueringskravene og tildelingskriteriene. I *Konkurranseveilederens* arkfane *Informasjon til tilbyder* skal kommunen legge inn hvordan den vil vekte tildelingskriteriene.

I *Konkurranseveilederen* legges det opp til at følgende tildelingskriterier skal gjelde i konkurransen:

- Pris
  - Underkriterium: Pris forsikringsrisiko
  - Underkriterium: Pris administrasjon og kapitalforvaltning

- Underkriterium: Pris premie på rentegaranti og egenkapitalforhold

■ Kvalitet

- Underkriterium: Kvalitet forsikringsrisiko og administrasjon
- Underkriterium: Kvalitet kapitalforvaltning
- Underkriterium: Kvalitet service

Tilbyders pris skal framkomme i *Konkurranseveilederens* arkfane *Prisskjema A, B og C*. Uttrykket *pris* og *premie* brukes litt om hverandre og forutsettes å ha samme mening.

Det er opp til kommunen om den velger underkriterier slik det er lagt opp til i *Konkurranseveilederen*, eller om det eksempelvis ønskes en totalprisevaluering. *Konkurranseveilederen* legger opp til underkriterier under tildelingskriteriet *Pris* for å legge til rette for konkurranse på de ulike priselementene i prisskjemaene. Splitten i underkriterier som er foreslått i *Pris*, er nærmere forklart senere i punkt 10.2.4.

Konkurranseveilederen inkluderer ikke en anbefaling med hensyn til den konkrete vektingen av underkriteriene under tildelingskriteriet *Pris*, og lar det derfor være opp til kommunen å vurdere hvordan underkriteriene skal vektes opp mot hverandre. Vektingen kan foretas slik at hver krone i forskjell mellom tilbudene veier likt, uavhengig av hvilket underkriterium kroneforskjellen ligger i. Kommunen kan også vurdere annen vekting som er egnet til å identifisere og premiere relevante forskjeller mellom tilbudene.

Kommunen bør være oppmerksom på at

vektingen av underkriterier under *Pris* potensielt kan være uegnet dersom resultatet av evalueringen viser at differansen mellom tilbudenes prisforskjell og poengforskjell er store, eller dersom enn et annet tilbud hadde kommet bedre ut enn det andre dersom det ble benyttet en totalprisevaluering eller lik vekting.

Når det kommer til fordeling og vekting i underkriterier, må fordelingen, vektingen og evalueringsmetoden være fastsatt før tilbudsåpning for å unngå risiko for forskjellsbehandling og manglende forutberegnelighet for pensjonsleverandørene. Selv om det ikke er et krav i anskaffelsesregelverket, anbefaler Pensjonskontoret at vektingen av underkriteriene angis allerede i konkurransegrunnlaget. Dersom underkriterier ikke er vektet i konkurransegrunnlaget, bør den endelige vektingen, som må fastsettes før tilbudsåpning, ikke framstå som overraskende for pensjonsleverandørene, eksempelvis dersom ett underkriterium gis uforholdsmessig stor vekt sammenliknet med de øvrige.

Videre er kommunen forpliktet til å gjennomføre en konkurranse som legger opp til at leverandørenes tilbud kan sammenliknes.

Er konkurransegrunnlaget utformet på en slik måte at tilbudene ikke kan sammenliknes, eller at det ikke kan dokumenteres at underkriterier er bestemt før tilbudsåpning, kan dette lede til avlysningsplikt og at konkurransen må gjennomføres på nytt.

For å motvirke eventuelle innsigelser mot enten utvalget av tildelingskriterier, underkriterier og deres relative vekt innbyrdes og/eller ovenfor hverandre, anbefales det å gjennomføre en dialog med leverandørmarkedet i forkant, typisk gjennom en veiledende kunngjøring. I en slik markedsdialog kan leverandørene gi innspill på disse punktene, som kan hensyntas før selve anbuds konkurransen kunngjøres.

10.2.4 PRIS OG KVALITET PÅ FORSIKRINGSRISIKO

Vurdering av forsikringsrisiko i anbuds-sammenheng gjelder først og fremst en vurdering av premieutjevningssfellesskapet hos det enkelte livsforsikringsforetaket, siden pensjonsytelsene skal være de samme uansett pensjonsleverandør. Samtidig er det noen forskjeller i premietariffene og krav til premiereserve hos de forskjellige livsforsikringsforetakene.

I arkfanen *Prisskjema A, B og C* i *Konkurranseveilederen* gjelder Prisskjema A forsikringsrisiko. Prisskjema A *Tildelingskriteriet pris - forsikringsrisiko* ser slik ut:

	Kroner
Årlig premie	-
Reguleringspremie	-
Premie for ikke-forsikringsbare ytelser	-
Premie for AFP fra 62 til 65 for de som er født i 1962 eller tidligere	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premien	-
Premie med arbeidsgiveravgift	-
Evt. forventet overskudd på forsikringsrisiko til oppdragsgivers premiefond	-
Totalsum pris på forsikringsrisiko	-

Premiene skal vises uten fortjenesteelement

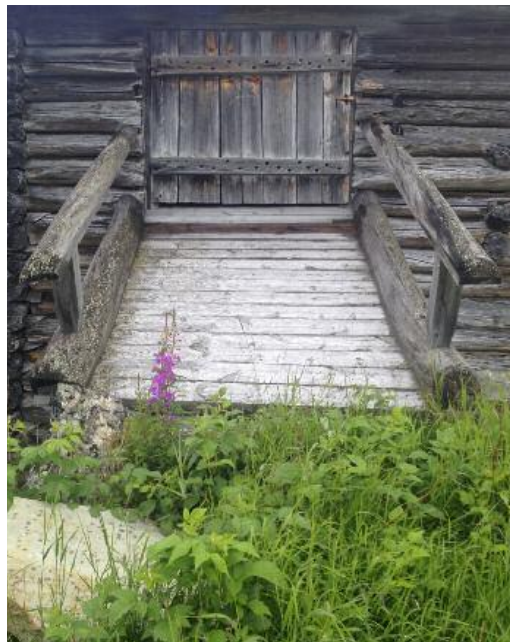
Dersom det er lagt inn fortjenesteelement i premien for forsikring, skal dette ikke inngå i premien i tabellen, men framkommer i Prisskjema C, se punkt 10.2.5 *Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening*.

Det skal betales arbeidsgiveravgift av premien. Dette er en kostnad/inntekt for kommunen og inngår derfor i prisskjemaet, der det omtales som en «kostnad». Kommunens premiefond kan bli tilført overskudd på forsikringsrisiko årlig. Premiefond kan benyttes til å betale premie, og slik premiebetaling skal det ikke betales arbeidsgiveravgift av, se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Med *forsikringsrisiko* menes her risikoen knyttet til liv og helse. Innenfor begrepet forsikringsrisiko i *Konkurranserveilederen* ligger risikoen knyttet til utbetaling av alderspensjon, uførepensjon, premiefritak, ektefellepensjon og barnepensjon. Premien for forsikringsrisiko består etter dette av mange elementer:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Premie for ikke-forsikringsbare ytelser
- Premie for AFP 62-65 år

Premieelementene er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Som angitt der skal premien for forsikringsrisiko etter SGS 2020 utjevnes mellom de pensjonsordningene som er med i premieutjevningsfellesskapet. Premien for forsikringsrisiko vil dermed kunne si noe om premieutjevningsfellesskapet hos den enkelte pensjonsleverandør. Samtidig må kommunen

være innforstått med at premieutjevningsfellesskapet, og dermed premien, vil kunne variere i kontraktperioden, og risikoen for endringer er større i et lite utjevningsfellesskap som er i vekst enn i et stort utjevningsfellesskap.

Siden premiene for forsikringsrisiko beregnes enten som en prosent av pensjonsgrunnlag eller som en prosent av premiereserven, vil det for kommunen være en nyttig bakgrunnsinformasjon i evalueringen å oppgi disse prosentene, ikke bare kronebeløpene.

I arkfanen *Tabeller til prisskjema* skal slik informasjon gis.

Siden premien i et livsforsikringsforetak skal utjevnes, har det ingen relevans å etterspørre hva premien ville vært om kommunen ikke hadde vært med i utjevningsfellesskapet.

Hvert livsforsikringsforetak vil ha sitt premieutjevningsskapsbestående av kommuner som har sin pensjonsordning hos det aktuelle livsforsikringsforetaket. I anbudskonkurransen vil forskjeller i premie på grunn av forskjellig premieutjevningsskapsbestående hos tilbyderne indirekte kunne framgå av Prisskjema A, selv om også forskjeller i tilbyderens premietariffer vil kunne gi forskjeller i premien. Dersom livsforsikringsforetakene har ganske like premietariffer, vil Prisskjema A i hovedsak vise forskjeller i premieutjevningsskapsbestående.

Historisk har særlig antall uføre i medlemsbestanden og uttak av AFP gitt opphav til forskjeller i premie mellom ulike premieutjevningsskapsbestående. Også forskjeller i alders- og kjønns sammensetning og lønn kan gi opphav til forskjeller mellom premieutjevningsskapsbestående.

For alle medlemmer født i 1963 eller senere vil tidspunkt for uttak av AFP ikke lenger ha betydning for premien. Se nærmere beskrivelse av AFP i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*. Siden regelverket for offentlig AFP for de som er født i 1963 eller senere ikke er helt klart enda, herunder hvordan kvalifikasjonsreglene vil bli, og siden finansieringsformen enda ikke er diskutert mellom partene i arbeidslivet, bør det etter Pensjonskontorets vurdering ikke etterspørres beregninger på premien for AFP for ansatte født i 1963 eller senere i en anbudskonkurranse. Slike beregninger vil ellers kunne lede til at tilbudene ikke blir sammenliknbare. Det er derfor ikke lagt inn spørsmål om slik premie i *Konkurranseveilederen*.

Utgifter til AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere kan betales enten

direkte av kommunen selv, eller gjennom et utjevningsskapsbestående hos livsforsikringsforetaket. KLP tilbyr to utjevningsskapsbestående med henholdsvis 100 prosent eller 50 prosent utjevning. Storebrand tilbyr ikke tilsvarende utjevningsskapsbestående.

Dersom kommunen uansett ikke har tenkt å være med i noe utjevningsskapsbestående har det ingen hensikt å be om premie for AFP, siden utgiftene til AFP i dette tilfellet vil være den samme for kommunen uansett pensjonsleverandør.

Dersom kommunen vurderer å være med i et utjevningsskapsbestående for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere, bør premien i utjevningsskapsbeståendet sammenliknes med premien som selvassurandør. Følgende informasjon kan da være nødvendig:

- Forventet premie som selvassurandør (uavhengig av, og lik for, Storebrand og KLP, oppgis av kommunen)
- Forventet premie dersom kommunen er med i utjevningsfellesskapet med 100 prosent utjevning i KLP
- Forventet premie dersom kommunen er med i utjevningsfellesskapet med 50 prosent utjevning i KLP
- Hver *pensjonsleverandør* vil ha sin premietariff som vil kunne være forskjellig fra premietariffen til et annet livsforsikringsforetak. Det er imidlertid gitt at dødelighetsgrunnlaget som skal benyttes ved beregning av alderspensjon minst skal følge Finans-tilsynets antatte dødelighetsforutsetninger, K2013. De fleste livsforsikringsforetakene i Norge følger også Finans Norges premietariffer tilknyttet K2013 for etterlattepensjon. KLP endret i 2021 sine dødelighetsgrunnlag knyttet til overlevelse for menn. Storebrand har per våren 2023 ikke foretatt eller varslet tilsvarende endring
- Når det gjelder uførhet, er det opp til hvert livsforsikringsforetak å bestemme premietariffene. Forskjeller i premietariffen kan skyldes reelle forskjeller i uførhet i de forskjellige premieutjevningsfellesskapene, eller det kan skyldes avsetningsregler som fører til at kostnadene påløper til forskjellige tider. Premietariffene kan etterspørres som informasjon for å forstå premier og beregningen i en anbudskonkurranse. Det er ikke lagt opp til å etterspørre premietariffer i *Konkurranseveilederen*, siden premietariffene knyttet til

forsikringsrisiko som regel er unntatt offentligheten

Livsforsikringsforetakenes premietariffer knyttet til forsikringsrisiko er som regel unntatt offentligheten.

Dersom faktisk antall døde, uføre et år avviker fra premietariffen, vil dette gi et positivt eller negativt risikoresultat. Er risikoresultatet et år positivt, skal minst 50 prosent av risikoresultatet tilføres pensjonsordningens premiefond, og kan benyttes til å betale framtidige premier. Forsikringsrisiko knyttet til pensjonsordningen for en kommune vil gjennom årene endre seg, og vil kunne utvikle seg annerledes enn for en annen kommune. En kommune vil for eksempel på et bestemt tidspunkt kunne ha relativt mange unge ansatte, mens en annen kommune på samme tidspunkt kan ha relativt mange eldre ansatte. Dette gir forskjeller i risiko og premie. Etter en del år kan dette forholdet ha endret seg i begge kommunene. Slike forskjeller i risiko mellom kommuner vil i få tilfeller være store i det lange løp. Ut fra dette skulle ikke forsikringspremien behøve å være en konkurransefaktor

innenfor kommunal tjenestepensjon. Med flere livsforsikringsforetak å velge mellom, og mulighet for å flytte pensjonsordningen med jevne mellomrom, gjerne med kontraktsperioder på bare 4 år, kan det likevel være mulig for en kommune å delta i det til enhver tid mest gunstige utjevningsfellesskapet prismessig. Det kan også være at det viser seg å være forskjeller mellom premieutjevningsfellesskap over tid.

Dersom en pensjonsleverandør endrer sin

premietariff, kan dette vise noe om kvaliteten på forsikringsrisikoen i foretaket, eller i hvert fall i vurderingen av risikoen. Men en slik endring kan ha flere årsaker. Endringen kan skje som følge av dårlige risikoresultater de seneste årene. Dette igjen *kan* skyldes at det har vært svak kvalitet i risikovurderingen hos foretaket ved fastsettelse av premietariffen. Samtidig kan behovet for endring skyldes en reell endring, enten historisk eller forventet, i dødelighet og uførhet som det må tas hensyn til i premien. En endring av premietariffen vil altså ikke ha en entydig betydning på kvaliteten av forsikringsrisikoen eller i vurderingen av den. Pensjonskontoret har derfor ikke lagt opp til at vurderinger av endringer i premietariffene hos et livsforsikringsforetak skal være grunnlag for evaluering i en anbudskonkurranse.

Livsforsikringsforetakene skal gi informasjon om tariffendringer til Finanstilsynet. Finanstilsynet har etter *forsvl.* et overordnet ansvar for å følge opp at livsforsikringsforetak benytter premier som er tilstrekkelige.

SGS 2020 er ikke tydelig på hva premiefritaket

skal dekke. For eksempel kan premiefritaket ikke dekke reguleringspremie, premie for ikke-forsikringsbare ytelser og premie for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere. Men det kan også være andre forskjeller i hva premiefritaket hos de forskjellige livsforsikringsforetakene dekker. Hvor mye premiefritaket dekker viser noe om kvaliteten på premiefritaket, og bør derfor være et evalueringskrav i tildelingen. Det er tatt inn spørsmål om hva premiefritaket dekker både i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet og arkfanen Tabeller til kvalitet i Konkurranseveilederen.*

Som nevnt i punkt 7.3.2 *Premieestimer*, vil premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst med videre. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet. Premien som har blitt betalt kan være lavere og høyere enn estimert premie.

Livsforsikringsforetakene melder om at det som regel ikke er store forskjeller i antatt premie og reell premie, og at de har insentiver til å treffe så godt som mulig for sine kunder. Det legges derfor til grunn at det ikke er behov for å ta med etteravregning som en faktor i vurderingen av pensjonsleverandør i Konkurranseveilederen.

10.2.5 PRIS OG KVALITET PÅ ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG EGENKAPITALVURDERINGER

Kostnadene knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning er noe livsforsikringsforetaket i stor grad kan styre selv, og er

gjørne noe livsforsikringsforetakene konkurrerer om på andre produkter. Prisskjema for disse faktorene er angitt i Prisskjema B *Tildelingskriteriet pris - administrasjon og kapitalforvaltning*:

	Kroner
Administrasjonspremie	-
Premie til administrasjonsreserve	-
Termintillegg	-
Premie for kapitalforvaltning	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premien	-
Totalsum pris administrasjon og kapitalforvaltning	-

Premiene skal vises uten fortjenesteelement

Når det gjelder premie for rentegaranti, fortjenesteelement og kostnaden ved å ha egenkapitaltilskudd i KLP, så er disse også gjenstand for påvirkning fra det enkelte livsforsikringsforetaket. Disse faktorene vil til dels være avhengig av selskapsstrukturen, det vil si om pensjonsleverandøren er et gjensidige selskap eller et AS, og kapitalforvaltningsstrategier, men også buffer-situasjonen for den enkelte kommune, og er nærmere beskrevet under. For å synliggjøre forhold knyttet til egenkapitalbetjening fra premieutjevning på forsikringspremie og administrasjon/kapitalforvaltningskostnader, er det et eget prisskjema i Konkurranserveilederen, Prisskjema C *Tildelingskriteriet pris - premie for rentegaranti og egenkapitalforhold* i arkfanen *Prisskjema A, B og C*:

	Kroner
Premie for rentegaranti (ekskl. fortjenesteelement)	-
Fortjenesteelement	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premie for rentegaranti og fortjenesteelement	-
Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP	-
Premie med arbeidsgiveravgift	-

Premien for administrasjon og rentegaranti skal i anbudsprosessen beregnes basert på premiesatser angitt for neste år (2024 for konkurranser i 2023), så sant dette er mulig, men skal beregnes på premiereserve og lønn oppgitt per 01.01.23.

10.2.5.1 PRIS OG KVALITET PÅ ADMINISTRASJON

Det koster å administrere en pensjonsordning. Det skal håndteres inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner. Kostnadene knyttet til administrasjon er noe som kan påvirkes av livsforsikringsforetakene. Kostnadene kan imidlertid avhenge av kundefelleskapet, f.eks. ved at det er små kommuner i felleskapet, noe som kan gi økte kostnader sammenliknet med et kundefelleskap med få og store kommuner. Utjevningsskelleskapet kan derfor ha betydning for den utjevnete premien.

Både størrelsen på kostnadene og hva en får for kostnadene (kvaliteten på servicen) er evalueringskrav i *Konkurranserveilederen*. Det finnes forskjellige premiestørrelser knyttet til administrasjonskostnader:

- Administrasjonspremie
- Premie til administrasjonsreserve
- Termintillegg

10.2.5.1.1. ADMINISTRASJONSPREMIE

Som nevnt tidligere vil administrasjon av pensjonsordningen omfatte blant annet inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner.

Administrasjonspremien gir et bilde av kostnadene hos livsforsikringsforetakene knyttet til administrasjon.

10.2.5.1.2 PREMIE TIL ADMINISTRASJONSRESERVE

Pensjonsleverandørene skal avsette midler til administrasjon av pensjonsrettigheter for medlemmer som ikke lenger er aktive. Administrasjonsreserven kan dekke både administrasjonspremie, kapitalforvaltningspremie og premie for rentegaranti, men hverken KLP eller Storebrand har inkludert premien for rentegaranti i administrasjonsreserven. Premien til administrasjonsreserve betales mens medlemmene er aktive, og betales gjerne som en prosent av årets premie eller årets økning i premiereserve. Premie til administrasjonsreserve inngår normalt i beregningen av pensjonsordningens forsikringspremier og spesifiseres ikke i fakturaer. Premien til administrasjonsreserve gir, på samme måte som administrasjonspremie, et bilde av kostnadene hos livsforsikringsforetakene knyttet til administrasjon, bør derfor vises i en anbudsprosess. Premien er derfor skilt ut i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Tabeller til prisskjema*.

10.2.5.1.3 TERMINTILLEGG

Premien er i utgangspunktet beregnet ut fra at den betales forskuddsvis ved starten av året. Dersom premien ikke betales forskuddsvis for hele året, kan den betales i terminer. Det er vanlig å betale premien 4 ganger i året, men kommunen kan også ønske å ha andre terminer for betaling. Når premien eventuelt betales i terminer tar livsforsikringsforetakene en ekstra premie, termintillegg, som skal

dekke økte administrasjonskostnader og tapte renteinntekter.

Termintillegget bør vises i en anbudsprosess. Termintillegget er synliggjort i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Tabeller til prisskjema*.

10.2.5.1.4. KVALITET PÅ ADMINISTRASJON/SERVICE

Minimumskravet kommunen må stille til kvaliteten på administrasjonen er at lover og forskrifter knyttet til informasjon med videre, om pensjonsordningen må overholdes av livsforsikringsforetaket. Videre må eventuelle krav i SGS 2020 oppfylles.

Kommunen kan ønske en viss service eller kvalitet ut over det lovpålagte, og dette vil være gjenstand for evaluering. I arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet i Konkurranseveilederen*, bes det om at det legges ved eksempler på hvordan følgende lovpålagte informasjon fra livsforsikringsforetaket ser ut:

- Kontoutskrift
- Fakturainnhold
- Informasjon til medlemmer

For å vurdere kvaliteten på servicen etterspørres det i *Konkurranseveilederen* i tillegg informasjon om nettsider, statistikker tilknyttet pensjonsordningen kommunen kan få om bestanden (medlemmene i tjenestepensjonsordningen og om de er aktive, pensjonister med mer), om pensjonister og informasjon om kapitalforvaltningen.

Evaluering av service må bygge på så spesifikke krav som mulig, slik at det blir lettest mulig å sammenlikne servicen

livsforsikringsforetakene tilbyr. I *Konkurranseveilederen* er det ikke gjort en slik spesifisering. Kommunen må selv angi i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i sin konkurranseveileder om det er spesielle forhold knyttet til servicen, som nettløsninger, gjennomsnittlig behandlingstid av uføresøknad, hvilke statistikker de kan få ut om medlemmene eller annet, som vil ha betydning for evalueringen. Videre må kommunen, helst før konkurransen kunngjøres, si noe om hvordan de forskjellige punktene under service er tenkt evaluert i konkurransen.

Det kan være at livsforsikringsforetaket tilbyr service som ikke faller inn under administrasjonspremien (eller andre premier) og dermed må betales særskilt. Dette kan gjelde administrasjon av driftspensjonsordninger (spesielle pensjonsavtaler som betales direkte fra kommunen og ikke er en del av tjenstepensjonsordningen), spesielle oppfølgingsprogram for kommunen eller annet. Slike ekstra kostnader kan trekke ned ved vurdering av kvaliteten på premien.

Opplysning om slike kostnader etterspørres i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i *Konkurranseveilederen*.

10.2.5.1.5. KUNDETEAM

God service kan knytte seg til at det opprettes et kundeteam av personer med både faglig og erfaringsmessig kompetanse. Det anses å være tilstrekkelig, som angitt i *Konkurranseveilederen* tabell *Kravspesifikasjon generelt*, å be om bekreftelse på at alle som inngår i kundeteamet skal ha relevant utdanning og minst 5 års relevant erfaring og høy kompetanse innenfor sitt felt. Dette gjelder blant annet god kunnskap om:

- Finansforetaksloven
- Forsikringsvirksomhetsloven
- Tariffavtalen om offentlig tjenstepensjon i kommunal sektor
- Overføringsavtalen
- Administrative rutiner hos livsforsikringsforetaket
- Oppgjørsfunksjonen hos livsforsikrings-

foretaket

- IT-systemene hos livsforsikringsforetaket
- GKRS
- Kapitalmarkedsteori på masternivå
- Investeringsanalyser
- Kapitalforvaltning

Det kan bes om at utdannelse og erfaring samlet for kundeteamet skal dokumenteres, men når det gjelder en nærmere navngivelse eller beskrivelse av de personene som jobber med service i de forskjellige livsforsikringsforetakene, vil dette være informasjon som den enkelte kommune vanskelig kan nyttiggjøre seg.

Det er også viktig at livsforsikringsforetaket kan levere GKRS-beregninger (beregninger av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser til kommunens regnskap og balanse), siden disse skal være basert på premieutjevningssfellesskapet hos livsforsikringsforetaket. Spørsmål om livsforsikringsforetaket utfører slike beregninger er lagt inn i arkfanen *Kvalifikasjon generelt*, som et krav. Dersom slike beregninger ikke er en del av premien som er oppgitt, skal dette angis i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*, og vil i så fall inngå i evalueringen av tilbudet fra livsforsikringsforetaket.

10.2.5.2 PRIS OG KVALITET PÅ KAPITALFORVALTNING, RENTEGARANTI OG KOSTNAD EGENKAPITALBETJENING

Pensjonsleverandørenes premieutjevningssfellesskap har lite eller ingenting å si på premien for kapitalforvaltning og rentegaranti og kostnader ved egenkapitalbetjening. Disse premiene gjenspeiler andre forhold.

Både premiene og kvaliteten på disse områdene er gjenstand for evaluering i *Konkurranseveilederen*.

10.2.5.2.1 VURDERING AV PREMIEN FOR KAPITALFORVALTNING

Konkurranseveilederen legger opp til at premien for kapitalforvaltning vises i Prisskjema B. Denne premien vil være avhengig av hvordan pensjonsmidlene er plassert, det vil si hvor mye som er plassert i aksjer osv. For å vurdere livsforsikringsforetakene opp mot hverandre og avgjøre hvilket livsforsikringsforetak som faktisk er mest prisgunstig, mener Pensjonskontoret at premie for kapitalforvaltning i anbuds-konkurransen bør oppgis ut fra en tenkt og identisk standard investeringsportefølje. Denne metoden er benyttet i *Konkurranseveilederen*, slik at prisen i arkfanen *Prisskjema A, B og C* og arkfanen *Tabeller til prisskjemaene* viser prisen for samme portefølje for begge livsforsikringsforetakene som gir tilbud. Pensjonskontoret foreslår en standard investeringsportefølje (standardportefølje) lik den som ble angitt i 2022 også for 2023. Standardporteføljen er slik:

	Andel
Aksjer	20 %
Obligasjoner	35 %
Pengemarked	30 %
Eiendom	15 %
Sum	100 %

Livsforsikringsforetakene vil sannsynligvis ha en investeringsprofil på kommunale pensjonsmidler som avviker fra den som er oppgitt som standard-investeringsprofil, og de

vil kunne tilby forskjellige investeringsprofiler. Kommunen må derfor få oppgitt hvordan investeringsprofilen hos livsforsikringsforetaket vil kunne være, både for eventuelt å velge investeringsprofil, og for å se mer konkret hva premiene vil kunne bli, samt for å vurdere kvaliteten i kapitalforvaltningen. Opplysninger om aktivasammensetningen i de porteføljene tilbyr tilbyr kommunen skal oppgis i arkfanen *Tabeller til kvalitet i Konkurranseveilederen*.

Ved måling og sammenlikning av premien for kapitalforvaltning mellom pensjonsleverandørene er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt i alle tilbud. Det vil i dette tilfellet si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrukket i avkastningen.

Det har vært uenighet mellom Finanstilsynet og bransjen om hvorvidt enkelte kapitalforvaltningskostnader som flere pensjonsleverandører ikke har tatt inn i kapitalforvaltningspremien, må bruttoføres og dermed inngå i premien. Ved brev av 09.01.23 konkluderte Finansdepartementet med at det ikke forelå tilstrekkelig hjemmelsgrunnlag for å pålegge pensjonsleverandørene å inkludere i pristariffene forvaltningsgodtgjørelse ved plassering i fond. Samtidig mener departementet at det må klargjøres i lov eller forskrift hvordan den aktuelle forvaltningsgodtgjørelsen skal behandles for å sikre rettslig klarhet og enhetlig praksis i bransjen. Finanstilsynet er bedt om å utarbeide et høringsnotat med forslag til lov- eller forskriftsendring.

Inntil avklarende regelverk foreligger, vil det være utfordrende å finne en god og

forutberegnelig metode for å hensynta ulik praksis, hvilket igjen kan lede til at innkomne tilbud ikke er sammenliknbare i en anbuds-konkurranse. Etter Pensjonskontorets vurdering vil resterende priselementer under tildelingskriteriet *Pris* være tilstrekkelig representative for tilbudenes prisnivå til at kapitalforvaltningskostnader kan unntas fra evalueringen inntil avklaring foreligger. Det er derfor Pensjonskontorets vurdering at det bør ses bort fra kapitalforvaltningskostnader inntil forholdet er avklart. Det er i Konkurranseveilederen arkfane *Tabeller til prisskjema* for 2023 lagt opp til at kommunen kan legge inn 0 prosent og samtidig oppgi i konkurransegrunnlaget at denne premien ikke skal fylles ut. Informasjon knyttet til reell antatt premie for kapitalforvaltning skal likevel oppgis i arkfanen *Tabeller til kvalitet*.

Premie for kapitalforvaltning utjevnes ut fra pensjonsgrunnlag i fellesordningen i KLP, mens Storebrand har en individuell premietariff, med degressiv skala knyttet til størrelsen på midler til forvaltning. Dersom kommunen velger å be om premie for kapitalforvaltning i 2023, bør den i *Konkurranseveilederen* etterspørre informasjon om den degressive skalaen til Storebrand, til informasjon, slik at denne er kjent før eventuelt inngåelse av kontrakt. Dette er ikke tatt inn i *Konkurranseveilederen* for 2023.

10.2.5.2.2 VURDERING AV PREMIE FOR RENTEGARANTI

Premien for rentegaranti er avhengig blant annet av hvordan pensjonsmidlene er plassert, størrelsen på rentegarantien som ligger til grunn i kravet til premiereserve i kommunens pensjonsordning, samt størrelsen på

bufferfondet. Premien for rentegaranti vil i sin helhet overføres til egenkapitalen om den ikke brukes det enkelte året.

For å få sammenliknbare priser bør også denne premien oppgis ut fra den samme tenkte standard investeringsporteføljen som er angitt for vurdering av premien for kapitalforvaltning, den samme rentegarantien, og med samme størrelse på buffere, herunder bufferfond, uavhengig av hvilket livsforsikringsforetak som beregner premien. Det er bufferfondet kommunen faktisk har hos dagens pensjonsleverandør per 01.01.23 som skal legges til grunn for beregningen av premie for rentegaranti.

KLP kan som et gjensidig selskap velge å øke egenkapitalen ved egenkapitaltilskudd og dermed øke sine buffere via egenkapital-

tilskuddet. Et AS kan også øke egenkapitalen, men på andre måter, for eksempel ved fortjenesteelement. Høy buffer ved høy egenkapital/solvenskapitaldekning kan gi mulighet til å ha en lavere premie for rentegaranti enn ved lavere egenkapital/solvenskapitaldekning. En direkte sammenlikning av premien for rentegaranti mellom de to livsforsikringsforetakene Storebrand og KLP er derfor ikke entydig. For å tydeliggjøre at disse forholdene bør ses i sammenheng, vil premie for rentegaranti og årlige fortjenesteelement, samt kostnad ved egenkapital framkomme i samme prisskjema, Prisskjema C, i arkfanen *Prisskjema A, B og C i Konkurranseveilederen*.

Utfordringen med sammenlikning av livsforsikringsforetakene blir forsterket ved at det skal betales arbeidsgiveravgift av premien for rentegaranti, men ikke for egenkapitaltilskudd. Synliggjøring av arbeidsgiveravgift ligger i Prisskjema C i arkfanen *Prisskjema A, B og C i Konkurranseveilederen*.

10.2.5.2.3 SÆRSKILT INVESTERINGSPORTEFØLJE

Forsvl. § 4-15 åpner for at kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Se punkt 8.4.1 *Forvaltning av pensjonsmidler i særskilt investeringsportefølje* for nærmere beskrivelse av dette produktet. Dersom en kommune velger en særskilt investeringsportefølje, vil dette kunne påvirke premien for rentegaranti og premien for kapitalforvaltning. Det er ikke lagt opp til at forhold knyttet til en særskilt investeringsportefølje etterspørres i

Konkurranseveilederen. Kommuner som ønsker å vurdere en særskilt investeringsportefølje må etterspørre dette spesifikt i sitt konkurransegrunnlag.

10.2.5.2.4 VURDERING AV FORTJENESTELEMENT

Blant annet for å kunne betjene egenkapitalen kan en *pensjonsinnretning* etter forsvl. belaste forsikringspremiene med et fortjenesteelement.

Tilbyder skal legge inn hvor stort fortjeneste-elementet er i arkfanen *Tabeller til prisskjema i Konkurranseveilederen*. Se også punktet over *Vurdering av premie for rentegaranti*.

10.2.5.2.5 KOSTNAD VED EGENKAPITALBETJENING I KLP

I *Konkurranseveilederen* legges det opp til at det skal være en del av evalueringen hvilken kostnad det kan knyttes til å ha midler plassert som egenkapital i KLP, som i tabell 10 i arkfanen *Tabeller til prisskjema i Konkurranseveilederen*, og som er gjengitt under. Kostnaden kan være negativ, det vil si at det er en inntekt for kommunen. Se også punktet 10.2.5.2.2. *Vurdering av premie for rentegaranti*.

	I prosent	I kroner
Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP		-
Forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP		-
Kostnad ved egenkapitalbetjening	0,00 %	-

Prosentatsene for forventet avkastning og avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP skal begge oppgis av kommunen før konkurransen kunngjøres. Pensjonskontoret

fikk i 2021 utledet en modell for beregning av forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP og avkastningskrav for innskutt egenkapital i KLP. Denne modellen kan fås på forespørsel til Pensjonskontoret. Pensjonskontoret vurderer elementene i modellen årlig i forbindelse med utarbeidelse av oppdatert Pensjonsveileder.

Det er foreslått at det benyttes følgende prosenter i *Konkurranseveilederen 2023*:

- Forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP: 4,5 %
- Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP: 7,9 % (Med forbehold om justering for forventet relativ vekst eller fall i kommunens andel av KLPs premiereserver. Se avsnitt om avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP.)

Kommunen kan selv vurdere om den mener å ha saklige og relevante grunner for å legge til grunn andre avkastningsprosenter, og må i så fall legge disse prosentene inn i *Konkurranseveilederen* før konkurransen kunngjøres. Pensjonskontoret anbefaler at kommunen i så fall dokumenterer årsaken til bruk av andre avkastningsprosenter. Pensjonskontoret anbefaler videre at dokumentasjonen også viser at de valgte avkastningsprosentene ikke medfører risiko for usaklig forskjellsbehandling.

Som tillegg eller fradrag til ovenstående avkastningskrav bør hver kommune formulere en forventning til i hvilken grad de antar at deres premiereserve vil vokse eller krympe i forhold til premiereserven i det kollektivet de er en del av. Om kommunens premiereserve

forventes å krympe med 1 % per år i forhold til kollektivets premiereserve, kan det forsvares å heve avkastningskravet med ett prosentpoeng og vice versa.

Pensjonskontoret understreker at det i ovenstående beregning av avkastningskrav er tatt høyde for det generelle rentenivå og kapitalmarkedets gjeldende prising av risiko for bl.a. finansielt stress i KLP, likviditetsrisiko, risiko i selskapsporteføljen og risiko knyttet til innkallingsretten. Pensjonskontoret er av den oppfatning at det ikke er grunnlag for å legge inn kompensasjon for andre faktorer enn de som er spesifisert over i en eventuell alternativ formulering av avkastningskravet. Andre faktorer kan være premier for såkalt «innlåsingseffekt» og «konsentrasjon» forbundet med investering i KLPs innskutte egenkapital.

Det er avgjørende at avkastningskravet for innskutt egenkapital er formulert på samme premisser som forventet avkastning på innskutt egenkapital. Dette gjelder blant annet avkastningskravets løpetid, og at avkastningskravet reflekterer det generelle rentenivå og risikopremienivå for de systematisk prissatte risikofaktorer som er gjengitt i ovenstående, per samme dato som formulering av forventet avkastning.

10.2.5.3 KVALITET PÅ KAPITALFORVALTNING

Kvaliteten på kapitalforvaltning vurderes gjerne som evnen til å maksimere avkastning med lavest mulig risiko. I livsforsikring må det oppnås en viss avkastning årlig (rentegarantien i premietariffen), samtidig som det er ønskelig med høyest mulig avkastning på lenger sikt. For vurdering av kvaliteten i kapitalforvaltningen

for kommunens pensjonsordning vil følgende faktorer kunne være viktige:

- Finansiell risikostyring
- Nivå på solvenskapitaldekning ut over 100 prosent
- Maksimalt bufferfond
- Merverdier i hold-til-forfall-porteføljen
- Innholdet i investeringsporteføljer som tilbys
- Gjennomsnittlig rentegaranti
- Premie for rentegaranti
- Bærekraftige investeringer
- Historisk avkastning
- Investeringssteam

Det er i Konkurranseveilederen lagt opp til at kommunen kan, men ikke må, etterspørre informasjon som nevnt over i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet generelt*.

Både KLP og Storebrand antas å ha høy kvalitet på sin kapitalforvaltning. Det kreves imidlertid god innsikt for en kommune for å kunne avgjøre om forholdene nevnt over sett i sammenheng gjør kvaliteten på kapitalforvaltning bedre hos en pensjonsleverandør enn hos en annen, gitt kravene til både kortsiktig og langsiktig avkastning. Det kan være ulike syn på hvilken betydning de forskjellige forholdene har for kvaliteten på kapitalforvaltningen.

Kommunen bør *før* kunngjøringen av konkurransen ha gjort seg opp en mening om hvordan den skal evaluere mulige tilbud de får, og så langt det er mulig gjøre dette kjent i konkurransegrunnlaget. Dette for å sikre forutberegnelighet for leverandørene, og for å unngå risiko for forskjellsbehandling dersom dette gjøres etter tilbudsåpning.

Det er lagt opp til at kommunen kan oppgi hvordan de har tenkt å evaluere de forskjellige punktene i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i Konkurranserveilederen. Pensjonskontoret anser det ikke tilstrekkelig forutberegnelig at kommunen eventuelt angir at punktene «vil bli evaluert». For eksempel må kommunen skrive at lavt maksimalkrav til bufferfond vil telle positivt sammenliknet med høyere maksimalkrav dersom dette er tilfelle, ikke bare at nivå på bufferkapital blir evaluert. Premien for rentegaranti henger sammen med nivået på grunnlagsrenten, og de fleste andre forhold som er nevnt her. Kommunen må da beskrive hvordan opplysningene er tenkt å bli vurdert i sammenheng.

10.2.5.3.1 VURDERING AV MULIG FRAMTIDIG AVKASTNING

For pensjonsforsikring vil avkastningsoverskudd kunne gå til kommunens premiefond, etter regler i forsvl., ut fra avkastning og ut fra retningslinjene for tildeling av midler til premiefond fra bufferfond.

Tilførsel av midler fra bufferfond vil derfor kunne ha betydning for de reelle pensjonskostnadene til kommunen. Tilførsel av midler vil avhenge av framtidig avkastning. Framtidig avkastning er imidlertid usikker, og det er vanskelig å identifisere relevante forskjeller i reell framtidig avkastning i tilbudene når det forutsettes lik aktivaallokering hos leverandørene. Mulig tilførsel av midler til bufferfond i kontraktperioden er derfor ikke tatt inn i Konkurranserveilederen som en faktor som skal inngå i evalueringen av pris.

Dersom kommunen likevel ønsker å foreta en sammenlikning av avkastning mellom pensjonsleverandører, er det viktig at kapitalforvaltningskostnadene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrasket i avkastningen. Ellers risikeres det at tilbudene ikke blir sammenliknbare. Se også punkt 10.2.5.2 *Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening*, under punktet 10.2.5.2.1 *Vurdering av premien for kapitalforvaltning* om dette.

10.2.5.3.2 FINANSIELL RISIKOSTYRING

Et livsforsikringsforetaks rebalanseringsstrategi (strategi for å kjøpe og selge aktiva når markedene/verdiene går opp/ned) sammen med aktivaallokering kan påvirke investeringsporteføljens risikonivå og forventet avkastning. Det er lagt opp til at kommunen kan etterspørre informasjon knyttet til finansiell risikostyring i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet i Konkurranseveilederen*.

10.2.5.3.3 NIVÅ PÅ SOLVENS-KAPITAL-DEKNING UT OVER 100 PROSENT

Det er ulike oppfatninger av hvor god livsforsikringsforetakets solvenskapitaldekning (forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet) bør være for å sikre en god kapitalforvaltning. Høy solvenskapitaldekning gir større handlefrihet i kapitalforvaltningen enn lav solvenskapitaldekning. Men det kan være forskjeller i hvordan solvenskapitalkravet beregnes og vurderes i de forskjellige livsforsikringsforetakene, grunnet forskjeller i livsforsikringsforetakenes produkter og eierstruktur, som kan tilsi at behovet for, og nytten av, høy solvenskapitaldekning, er forskjellig.

I utgangspunktet vil det være naturlig at kommunen stiller minimumskrav til solvenskapitaldekningen i konkurransegrunnlaget for at livsforsikringsforetakene skal kunne være med i konkurransen. Finanstilsynet har så langt ikke villet uttalt seg om ønsket nivå på solvenskapitaldekningen (ut over 100 prosent), men ønsket nivå vil kunne være avhengig av livsforsikringsforetaket. Dersom kommunen mener at informasjon om solvenskapitaldekningen ut over 100 prosent er noe som kan

danne grunnlag for evaluering av kvaliteten i kapitalforvaltningen, kan dette tas inn i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*.

Kommunen bør i så fall ta hensyn til at KLP og Storebrand grunnet forskjeller i sine produkter ikke vil være direkte sammenliknbare på dette området.

10.2.5.3.4 MAKSIMALT BUFFERFOND

Fra 01.01.22 erstattet bufferfondet tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond i kommunal tjenestepensjon, se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*. Innføring av bufferfondet gir *pensjonsinnretningene* en mer anvendelig buffer enn ved tidligere regler. Bufferfondet tilhører den enkelte kunde og er ikke et fellesfond.

Pensjonsleverandørene skal etter forskrift til forsikringsvirksomhetsloven lage retningslinjer for fastsettelse av bufferfond. Hvor stor

andel av årets avkastning og bufferfondet som kan gå til kommunens premiefond ett år vil være avhengig av den enkelte pensjonsleverandørs retningslinjer for bufferfond. Det er lagt opp til at retningslinjene for bufferfond i de forskjellige investeringsporteføljene etterspørres i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*.

Retningslinjene for bufferfond er ikke offentlig tilgjengelig for begge livsforsikringsforetakene, og det er derfor ikke beskrevet nærmere her hvordan disse er. Dersom det antas at retningslinjene inneholder maksimaltak på bufferfond, vil et lavere maksimaltak i et livsforsikringsforetak enn et annet, gitt samme investeringsrisiko, kunne være en fordel for kommunen, fordi pensjonsleverandøren vil ta en større del av investeringsrisikoen enn den pensjonsleverandøren som har et større bufferfond. Samtidig vil et slikt lavere tak kunne gi seg utslag i høyere premie for rentegaranti. Den reelle premien for rentegaranti for aktuell(e) investeringsportefølje(r) og bufferfond etter pensjonsleverandørenes retningslinjer skal oppgis i Konkurranseveilederen, i *Tabeller til kvalitet*.

Kommunen kan videre ønske å vurdere størrelsen på bufferfondet opp mot leverandørens solvenskapitaldekning og langsiktig forventet avkastning.

Som for vurdering av solvenskapitaldekning finnes det ulike oppfatninger av hvordan størrelsen på bufferfondet vil kunne påvirke aktivaallokeringen for pensjonsordningen og dermed forventet avkastning. Et stort bufferfond kan gi grunnlag for en mer risikofylt aktivaallokering med høyere forventet avkastning. Et stort bufferfond

behøver imidlertid ikke i praksis tilsi høyere risikotakning i aktivaallokeringen enn ellers, men det vil kunne sikre risikokapasitet og avkastning over flere år ved svingninger i kapitalmarkedet enn ved et lavere bufferfond. Et mindre bufferfond kan tilsvarende gi grunnlag for mindre risikofylt kapitalforvaltning, med tilhørende lavere forventet avkastning. En høyere premie for rentegaranti kan imidlertid forhindre at kapitalforvaltningen blir mindre risikofylt.

Størrelsen på bufferfondet i dag oppgis i arkfanen *Tabeller til prisskjema* i Konkurranseveilederen. I arkfanen *Tabeller til kvalitet* skal bufferfondet oppgis slik det ville vært hos tilbyder per 01.01.23 dersom fondet hadde vært lik det maksimale av dagens bufferfond, og bufferfond etter tilbyders retningslinjer i de forskjellige investeringsporteføljene som tilbys.

10.2.5.3.5 MERVERDIER I HOLD-TIL-FORFALL-PORTEFØLJEN

Merverdier i hold-til-forfall-porteføljen angir såkalte «skjulte reserver», siden disse ikke er fordelt på kundene. Disse merverdiene gir livsforsikringsforetaket en buffer, noe som igjen gir det større risikobærende evne i kapitalforvaltningen. Det etterspørres merverdier hos tilbyder i hold-til-forfall-porteføljen deres i arkfanen *Tabeller til kvalitet*.

10.2.5.3.6 INNHOLDET I AKTUELL INVESTERINGSPORTEFØLJE SOM TILBYS

Som nevnt tidligere vil kommunen bli med i en investeringsportefølje hos livsforsikrings-

foretaket. Det kan være at de investeringsporteføljene kommunen tilbys har forskjellige kvaliteter som det bør tas hensyn til ved evaluering av livsforsikringsforetaket.

Informasjonen om de forskjellige investeringsporteføljer i skal oppgis i arkfanen *Tabeller til kvalitet* danner også grunnlag for kommunen til å velge investeringsportefølje.

10.2.5.3.7 GJENNOMSNIITTLIG RENTEGARANTI

Gjennomsnittlig rentegaranti skal i kommunens pensjonsordning i utgangspunktet ikke endre seg som følge av bytte av pensjonsleverandør. Gjennomsnittlig rentegaranti vil imidlertid kunne påvirke valg av investeringsportefølje, premien for rentegaranti, krav til bufferfond og annet, og vil dermed være en faktor ved vurdering av kvaliteten på kapitalforvaltningen. Gjennomsnittlig rentegaranti oppgis av kommunen i arkfanen *Tabeller til informasjon*.

10.2.5.3.8 PREMIE FOR RENTEGARANTI

En tenkt premie for rentegaranti gitt en standard investeringsportefølje og dagens bufferfond, skal inngå i prisskjema B. Ved en vurdering av kvaliteten på kapitalforvaltningen bør den reelle premien for rentegaranti for den aktuelle investeringsporteføljen, ikke standardporteføljen, legges til grunn. Denne premien skal oppgis i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Tabeller til kvalitet*. Aktuelle investeringsporteføljer skal oppgis i samme arkfane. Den reelle premien for rentegaranti må sees i sammenheng med andre faktorer som påvirker kapitalforvaltningen.

Til informasjon skal også reell premie for kapitalforvaltning for aktuell investeringsportefølje oppgis i arkfanen *Tabeller til kvalitet*.

10.2.5.3.9 BÆREKRAFTIGE INVESTERINGER

En kommune kan vektlegge spesielle egenskaper i kapitalforvaltningen, som for eksempel at livsforsikringsforetaket følger de etiske retningslinjene til Statens Pensjonsfond utland og FNs bærekraftsmål i sin kapitalforvaltning. Det er lagt inn som et krav i *Konkurranseveilederen* at pensjonsleverandørene må følge disse retningslinjene og målene, i arkfanen *Kravspesifikasjon* generelt.

Kommunen kan ønske å vektlegge hvordan investeringene tar hensyn til andre bærekraftsmål eller bærekraftstilpasninger ut over minstekravene. Kommunen må i så fall spesifisere dette i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i sin konkurranseveileder.

Ny lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren med tilhørende forskrift trer i kraft 01.01.23, men Finansdepartementet oppfordrer norske foretak til å inkludere bærekraftsinformasjon i sine årsrapporter for 2022. Den nye loven angir en klassifiseringsordning som angir konkrete kriterier for å avgjøre om en investering kan

kalles for bærekraftig. Samtidig stilles det krav til offentliggjøring av informasjon som viser hvorfor investeringene kan anses å være bærekraftig.

Den 08.12.22 sendte Nærings- og fiskeri-departementet forslag til skjerpede miljøkrav i offentlige anskaffelser på høring, med frist 08.03.23. Det antas at skjerpede miljøkrav vil inntas i anskaffelsesregelverket i løpet av 2023. Videre er det nedsatt et lovutvalg som skal revidere anskaffelsesregelverket, og et sentralt tema i lovutvalgets arbeid er forenkling og tydeliggjøring av anskaffelsesregelverket for å legge til rette for det grønne skiftet. Pensjonskontoret vil følge revisjonsprosessene nøye, herunder resultatene av disse, og vil vurdere ytterligere bærekraftstiltak i Konkurranseveilederen i lys av eventuelle nye plikter og muligheter i regelverket.

10.2.5.3.10 HISTORISK AVKASTNING

Det er kjent at historisk avkastning ikke nødvendigvis sier noe om framtidig avkastning. Spørsmålet om historisk avkastning kan likevel være av interesse for noen kommuner, og det er lagt inn som en informasjonstabell i *Konkurranseveilederen* i arkfanen *Tabeller til informasjon*. Siden avkastning etter 2022 kun måles ut fra markedsverdier, inngår ikke bokført avkastning lenger i oversikten.

Håndteringen av forvaltningskostnader påvirker avkastningen. Forskjellig håndtering av forvaltningskostnader fører også til historiske avkastningstall ikke er sammenliknbare mellom pensjonsleverandører, se punkt 10.2.5.2.1 under *Vurdering av premie for kapitalforvaltning*.

Verdijustert avkastning sier imidlertid uansett ikke noe om hvor mye midler kommunen får tilført premiefond. Tidligere kunne for eksempel pensjonsleverandørens politikk knyttet til størrelse på tilleggsavsetninger avgjøre hvor mye av ett års avkastning som skulle tilføres premiefond. Ved innføring av bufferfond i 2022 vil det være retningslinjene for bufferfondet som vil kunne avgjøre hvor mye som kan tilføres premiefond i framtiden. Bufferfondet vil kunne inneholde både årets avkastning, men også avkastning for tidligere år, og retningslinjene vil derfor være av stor interesse for kommunen.

10.2.5.3.11 INVESTERINGSTEAM

Det anses tilstrekkelig, som angitt i *Konkurranseveilederen* i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*, å be om bekreftelse på at alle som inngår i kundeteamet skal ha relevant utdanning og minst 5 års relevant erfaring og høy kompetanse innenfor sitt felt. Dette gjelder blant annet god kunnskap om:

- Kapitalmarkedsteori på master-nivå
- Investeringsanalyser
- Kapitalforvaltning

Det kan bes om at utdanning og erfaring skal dokumenteres, men når det gjelder en nærmere beskrivelse av de personene som jobber med kapitalforvaltning i de forskjellige livsforsikringsforetakene, vil dette være informasjon som den enkelte kommune vanskelig kan nyttiggjøre seg.

10.2.6 ENGANSEFFEKTER

Ved skifte av livsforsikringsforetak vil det

kunne oppstå engangseffekter knyttet til at det frigjøres midler som overføres til premiefond eller at noe må betales. Engangseffektene gjelder:

- Frigjøring av egenkapital ved fraflytting fra KLP eller krav om innbetaling av egenkapital ved tilflytting til KLP
- Endringer i premiereserve
- Frigjøring av bufferfond på slutten av flytteåret

En annen ting er at dersom kommunen går ut av et AFP-fellesskap, vil den kunne bli belastet premie i etterkant. En slik premiebelastning skal synliggjøres i arkfanen *Tabeller til informasjon i Konkurransveilederen*. Det skal bare være det livsforsikringsforetaket som har pensjonsordningen i dag som skal fylle ut dette punktet.

10.2.6.1 FRIGJØRING AV EGENKAPITAL VED FRAFLYTNING FRA KLP ELLER KRAV OM INNBETALING AV EGENKAPITAL VED TILFLYTNING TIL KLP

KLP innhenter egenkapitaltilskudd fra sine kunder, mens Storebrand ikke gjør dette. Flytting fra KLP til Storebrand vil frigjøre egenkapitaltilskudd. Det samme vil være tilfelle ved flytting fra en pensjonskasse til Storebrand.

Flytting fra Storebrand til KLP eller pensjonskasse vil kreve innbetaling av egenkapitaltilskudd. Flytting fra pensjonskasse til KLP vil frigjøre egenkapital ved uttreden fra pensjonskassen samtidig som det vil kreves innbetaling av egenkapitaltilskudd ved etablering av pensjonsordningen hos KLP. Dersom en

kommune hadde flyttet pensjonsordningen til KLP 01.01.23, ville innbetalingen til egenkapital til KLP vært på 4,10 prosent av premiereserven. For fylkeskommuner ville egenkapitalinnskuddet ha vært 4,49 prosent av premiereserven.

KLP kan også kreve inn ekstra egenkapitaltilskudd (særskilte egenkapitaltilskudd), jf. KLPs selskapsvedtekter § 2-3. I 2022 var satsen for egenkapitaltilskudd 0,25 prosent av premiereserven, og det er varslet samme sats i 2023 i fellesordningen for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner er satsen for egenkapitalinnskudd planlagt til 0,12 prosent av premiereserven.

Vektlegging av engangseffekter knyttet til endringer i egenkapital vil kunne være

bestemmende for utfallet av anbudskonkurransen, i disfavør den ene av de to foretakene (KLP). Dette kan medføre at vektlegging av engangseffekter er i strid med likebehandlingsprinsippet i anskaffelsesloven og vil for øvrig kunne begrense konkurransen om kontrakten vesentlig. Pensjonskontoret mener at engangseffekter ved bytte av pensjonsleverandør som enten fører til frigjøring av egenkapital eller krever innbetaling til egenkapital, i seg selv ikke skal tas hensyn til i anbudskonkurransen.

Som nevnt ovenfor under punkt 10.2.5 *Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening* skal imidlertid kostnaden ved å ha investert egenkapitalen i et gjensidig eid livsforsikringsforetak være med i evaluering av pris.

Konkurranseveilederen angir i arkfanen *Tabeller til informasjon* at KLP, avhengig av om pensjonsordningen allerede er i KLP eller ikke, skal oppgi hvor mye som ville vært innbetalt til egenkapitalen i en eller annen form dersom pensjonsordningen blir flyttet til KLP 1. januar i anbudsåret, samt hvor mye ekstra som ville måttet bli innbetalt i egenkapital i anbudsåret, eventuelt hvor mye som ville blitt frigjort av egenkapital dersom pensjonsordningen ble flyttet ut av KLP på samme tidspunkt.

Som nevnt innledningsvis anbefaler Pensjonskontoret at kommunen, dersom den flytter fra KLP, sørger for å ha tilstrekkelige midler til egenkapital så den fritt kan velge mellom forskjellige livsforsikringsforetak og mellom livsforsikringsforetak og pensjonskasse i framtiden.

10.2.6.2 ENDRING I PREMIERESERVEN

Kravet til premiereserve vil sjelden være identisk lik hos de to pensjonsleverandørene. Er kravet til premiereserve større hos ny pensjonsleverandør enn hos gammel, vil midler bli frigjort til premiefond. Er kravet premiereserven mindre, skal dette dekkes inn av kommunen. Forskjellene kan blant annet skyldes forskjellige premietariffer for forsikringsrisiko eller avsetninger for uføre i de to livsforsikringsforetakene. Forskjeller i premietariffer vil også komme til uttrykk i forsikringspremiene under tildelingskriteriet *Pris*.

Pensjonskontoret har heller ikke i år inntatt en anbefaling om at slike effekter knyttet til premiereserve skal inngå i evalueringen under tildelingskriteriet *Pris*. Pensjonskontoret har til hensikt å vurdere om og hvordan slike effekter eventuelt kan og skal hensyntas i tildelingskriteriene, slik at dette er klart til Pensjonsveilederen 2024.

Samtidig bør kommunen stille spørsmål dersom det viser seg at forskjellene i premiereserve hos de to leverandørene er store, og det bør avdekkes om dette skyldes forskjellige premietariffer eller andre forhold, som for eksempel at det i tilbudene ikke er tatt utgangspunkt i samme bestand, noe som kan føre til at tilbudene ikke er sammenliknbare.

10.2.6.3 FRIGJØRING AV BUFFERFOND PÅ SLUTTEN AV FLYTTEÅRET

Forskjeller i pensjonsleverandørenes retningslinjer for bruk av bufferfond kan føre til frigjøring av midler på slutten av året en flytting har skjedd [31.12.23 for flytting

01.01.23). Det kan dermed sies å oppstå engangseffekter knyttet til bufferfondet ved flytting.

Det vil ikke være tilsvarende krav til innbetaling til bufferfond om bufferfondet er lite i forhold til hva pensjonsleverandørens retningslinjer tilsier.

Pensjonskontoret har ikke inntatt en anbefaling om at slike effekter knyttet til frigjøring av bufferfond skal inngå i evalueringen under tildelingskriteriet Pris. Pensjonskontoret har til hensikt å vurdere om og hvordan forskjeller mellom pensjonsleverandørenes retningslinjer for bufferfond, som forskjeller i størrelsen på målsatt bufferfond, eventuelt kan og skal hensyntas i tildelingskriteriene, slik at dette er klart til Pensjonsveilederen 2024.

For øvrig kan kommunen ta hensyn til retningslinjene for bufferfond ved vurdering av kvaliteten i kapitalforvaltningen, som angitt i punkt 10.2.5.2 *Pris og kvalitet på*

kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening.

10.2.7 ANNET

Kommunen kan ønske at livsforsikringsforetaket skal yte service til medlemmene ut over tjenstepensjon. Dette kan være at det tilbys lån, skadeforsikringer eller annet. Det er en forutsetning for å kunne etterspørre andre tjenester at disse ikke er omfattende slik at anskaffelsen (som gjelder offentlig tjenstepensjon) skifter karakter.

Dersom kommunen ønsker det kan leveranse av slike ytelser oppgis som et krav til leveransen, men kvaliteten på tilleggsytelsene skal ikke evalueres.

Siden det bare er to livsforsikringsforetak må kommunen på forhånd ha gjort seg opp en mening om at begge foretakene, enten direkte eller indirekte, kan tilby det den ønsker, for å kunne sette slike ytelser som obligatoriske krav.

Samtidig vil andre tilbud til kommunen ut over offentlig tjenstepensjonsordning, typisk være kun til informasjon. Det er derfor angitt at livsforsikringsforetakene skal fylle ut informasjon om andre tilbud i arkfanen *Tabeller til informasjon*.

10.3 OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE

10.3.1 INNLEDNING

Som nevnt i punkt 10.1 *Innledning*, er et alternativ til å ha pensjonsordning i et livsforsikringsforetak, å opprette en pensjonskasse. Kommunen behøver da ikke sette pensjonsordningen på anbud. I dette punktet beskrives forhold som kan eller bør vurderes når kommunen vurderer å opprette av pensjonskasse, nærmere.

Konkurransveilederen beskrevet i punkt 10.2.2, vil kunne være et godt utgangspunkt også ved vurdering av alternativet pensjonskasse. Det er imidlertid enkelte forhold som er forskjellig når kommunen skal vurdere å ha pensjonsordningen i en pensjonskasse sammenliknet med om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak. Disse forholdene er nærmere beskrevet under.

10.3.2 PROSESSEN MED VURDERING AV OG EVENTUELT OPPRETTELSE AV EN PENSJONSKASSE

Ved vurdering av om det skal opprettes en pensjonskasse, bør det gjøres en kost/nytte-analyse. Det kan være hensiktsmessig at kommunen innhenter bistand fra én eller flere uavhengige pensjonsrådgivere til hjelp i denne vurderingen, gjerne ved at det gjøres en utredning som viser hvilke kostnader og

hvilket ansvar som vil kunne gjelde for kommunen ved å ha en pensjonskasse, sammenliknet med å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak.

I dette kapittelet i *Pensjonsveilederen* angis momenter som bør utredes forut for en beslutning om å opprette en pensjonskasse.

Pensjonsveilederens punkt 10.2 *Livsforsikringsforetak* kan gi en pekepinn om hvordan forskjellige forhold knyttet til pensjonsleverandør kan eller bør vurderes. Konkurransveilederen, som er utviklet for å brukes i en anbuds-sammenheng, inneholder forhold som kan være aktuelle å vurdere også dersom kommunen vurderer å opprette en pensjonskasse.

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i Norge, se www.pensjonskasser.no. Pensjonskasseforeningens styremedlemmer tilbyr seg å fungere som mentorer for kommuner som er i en utrednings- og oppstartsfase knyttet til etablering av pensjonskasse. De vil også kunne formidle kontakt med eksisterende pensjonskasser, om det er ønske om det, for å høre om erfaringer og for å få tips.

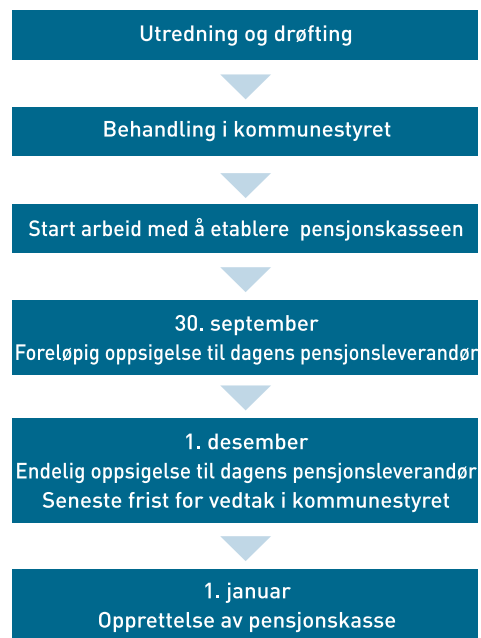
Kostnader og ansvar for kommunen ved en pensjonskasse må vurderes.

For å sikre at beslutningsgrunnlaget knyttet til etablering av en pensjonskasse har tilfredsstillende kvalitet, må kommunen sette av tilstrekkelig tid til utredning og for å gjennomføre hele prosessen fram mot en beslutning. Dersom kommunen har besluttet at det skal opprettes en pensjonskasse, vil det praktiske knyttet til å få på plass konsesjon fra

Finanstilsynet, vedtekter, styre, daglig leder, ansvarshavende aktuar og annet nødvendig, som hovedregel ta mer enn et halvt år. Det finnes likevel enkelte eksempler på pensjonskasser som har blitt etablert på kortere tid. En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret. Tidsplanen for vurdering av, og vedtak om, opprettelse av en pensjonskasse må ta høyde for tid til tilstrekkelig politisk behandling. Dersom det er tenkt at kommunale foretak og/eller folkevalgte også skal være medlemmer i pensjonskassen bør disse involveres i prosessen.

Det må videre regnes med tid til anbudsprosessen dersom medlems- og pensjonsadministrasjon og kapitalforvaltning helt eller delvis skal utføres av eksterne (utkontrakteres), og ikke utføres av pensjonskassens egne ansatte. Det er aktører i

Fra arbeidet med vurdering av pensjonskasse begynner og til en pensjonskasse er opprettet går det minst ett halvt år, som regel lenger tid.

pensjonskassemarkedet som tilbyr såkalt *nøkkelferdig pensjonskasse*, hvor alle tjenester knyttet til driften av pensjonskassen samles i en pakkeløsning. Det er kun daglig lederfunksjonen som etter tariffpartenes bestemmelse må utføres av pensjonskassen, jf. kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.2.4 *Daglig leder*. Ovennevnte tjenester kan også leveres hver for seg og fra ulike leverandører.

Typisk forløp ved vurdering av og opprettelse av pensjonskasse:

Forhold som må være på plass før oppstart av en pensjonskasse, sammenslåing av pensjonskasser eller endring av en pensjonskasse, omfatter blant annet:

- Valg av IT-system/leverandør for medlems- og pensjonsadministrasjon
- Utvikling og godkjenning av premietariff
- Utvikling av internettside dersom den ikke fines fra før
- Utarbeidelse av kapitalforvaltningsstrategi
- Utpeke pensjonskassens styre, herunder styrerepresentant for medlemmene av pensjonsordningen og et uavhengig styremedlem
- Informasjon til pensjonister og yrkesaktive medlemmer

I tillegg kommer vanlige oppgaver i forbindelse med et bytte av pensjonsleverandør, som håndtering av utbetaling av pensjoner i en overgangsperiode og kontroll av medlemsregister.

I tillegg til innbetaling av egenkapital ved opprettelse av en pensjonskasse, vil det påløpe en rekke kostnader knyttet til prosessen ved etablering av en pensjonskasse, som for eksempel:

- Etablering av kontrollfunksjoner som aktuar, risikostyring og internrevisjon
- Melding av premietariffer
- Vurdering av utkontraktering av nøkkelfunksjon, egnethetsvurdering og melding til Finanstilsynet om slik utkontraktering
- Etablering og utvikling av interne rutiner
- Revisor
- Regnskap
- Kommunikasjon med andre pensjonsleverandører som er med i Overføringsavtalen
- Kontroll ved overføring av pensjonsmidler og medlemsdata fra livsforsikringsforetaket

10.3.3 PRIS OG KVALITET PÅ FORSIKRINGS-RISIKO OG ADMINISTRASJON

10.3.3.1 FORSIKRINGSRISIKO

Ved vurdering av forsikringsrisiko og administrasjon, både når det gjelder pris og kvalitet, bør kommunen gjøre de samme

vurderinger som ved valg av livsforsikringsforetak. I den sammenheng kan kommunen ha en mening om dens ansatte har en annen alders- og kjønns sammensetning og et annet lønnsnivå enn gjennomsnittet av kommuner, og om det kan antas at denne forskjellen vil bestå i framtiden.

Det bør allerede i vurderingsfasen fastsettes premietariffer for forsikringsrisiko som vil være tilpasset kommunen og vil være innenfor kravene i *forsvl.* og pålegg fra Finanstilsynet.

Har kommunens ansatte en alders- og kjønns sammensetning og lønnsnivå som er svært ulikt andre kommuner, og vil den ha det framover?

Hvor stor risikoen blir i pensjonskassen, vil blant annet avhenge av antall medlemmer, samt kjønn og alder på disse. I store risikofellesskap (med mange medlemmer) vil det normalt ikke være relativt like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil kunne være i et risikofellesskap med få medlemmer. Slik risiko kan avdekkes via reassuranse.

En pensjonskasse skal etter *forsvl.* § 2-10 til enhver tid ha reassuranse (gjenforsikring), som er betryggende sett i forhold til pensjonskassens risikoeksponering og dens økonomiske stilling.

Ved å ha pensjonsordningen i en pensjonskasse vil kommunen kunne få større uttelling for å drive tiltak for å redusere uførhet eller tidlig uttak av alderspensjon enn om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak. Alder for uttak av alderspensjon vil få betydelig mindre innvirkning på kostnadene

for de som er født etter 1962 og har påslagspensjon enn for de som er født i 1962 eller tidligere og har «gammel» offentlig AFP.

10.3.4 ADMINISTRASJON

Ved vurdering av opprettelse av en ny pensjonskasse vil kommunen måtte innhente informasjon om hva administrasjon av pensjonskassen, det vil si medlems- og pensjonsadministrasjon, faktisk vil koste. Kommunen kan søke råd hos pensjonsrådgiver som kjenner dette markedet og som på bakgrunn av erfaring kan gi kostnads-estimer. Pensjonskasseforeningen tilbyr også innkjøpsfellesskap for kommuner som ønsker dette. Vurderingen av framtidige kostnader må ta hensyn til hvilke administrative oppgaver og hvilken servicegrad kommunen ønsker å ha i pensjonskassen.

10.3.5 PRIS OG KVALITET PÅ KAPITAL-FORVALTNING, RENTEGARANTI OG KOSTNAD EGENKAPITALBETJENING

10.3.5.1 KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING

Ved etablering av en pensjonskasse vil vurdering av kapitalforvaltning, mulig avkastning og risiko ved kapitalforvaltning stå sentralt. I tillegg vil det være av betydning hvor mye av avkastningen som tilføres premiefond. Pensjonskassen må lage retningslinjer for bufferfondet som angir når midler eventuelt kan tilføres premiefond.

Innføringen av bufferfond i 2022 gjør det lettere å opprette pensjonskasser enn tidligere. Dette skyldes at midler fra bufferfondet kan overføres til premiefond allerede første året,

selv om realisert avkastning ikke er stor nok til å dekke grunnlagsrenten, noe som var et krav tidligere.

Forventet høy avkastning krever investeringer som har større risiko enn andre investeringer, og som derfor krever høyere bufferkapital og kan gi høyere premie for rentegaranti

Forventet høy avkastning er gjerne forbundet med høy risiko i investeringene. Investeringer i aksjer gir typisk forventet høy avkastning, men har også høyere svingningsrisiko enn andre verdipapirer. Derfor er kravet til buffere, som egenkapital, høyere ved investering i aksjer enn for en rekke andre investeringer.

Det kreves god innsikt innenfor kapitalforvaltningsområdet for å kunne avgjøre om kvaliteten på kapitalforvaltning kan bli bedre i en pensjonskasse enn hos livsforsikringsforetakene, gitt kravene til både kortsiktig og langsiktig avkastning. Det kan videre være ulike syn på hvilken betydning de forskjellige forholdene har for kvaliteten på kapitalforvaltningen. I punkt 10.2.5.2 *Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening* er det beskrevet en rekke forhold som henger sammen og bør vurderes når retningslinjer for kapitalforvaltningen, pris på rentegaranti med mer skal fastsettes.

Ved måling og sammenlikning av avkastning mellom *pensjonsinnretninger* er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrukket i avkastningen. Det har vist seg at *pensjonsinnretningene* har hatt forskjellig praksis

knyttet til håndtering av forvaltningskostnader både når det gjelder kostnadsbelastning og avkastning.

Det har vært uenighet mellom Finanstilsynet og bransjen om enkelte kapitalforvaltningskostnader som flere *pensjonsinnretninger* ikke har tatt inn i kapitalforvaltningspremien, må bruttoføres og dermed inngå i premien. Ved brev av 09.01.2023 konkluderte Finansdepartementet med at det ikke forelå tilstrekkelig hjemmelsgrunnlag for å pålegge *pensjonsinnretningene* å inkludere i pristariffene forvaltningsgodtgjørelse ved plassering i fond. Samtidig mener departementet at det må klargjøres i lov eller forskrift hvordan den aktuelle forvaltningsgodtgjørelsen skal behandles for å sikre rettslig klarhet og enhetlig praksis i bransjen. Finanstilsynet er bedt om å utarbeide et høringsnotat med forslag til lov- eller forskriftsendring.

Dersom forvaltningskostnader har vært håndtert forskjellig hos *pensjonsinnretningene*,

kan det være vanskelig å sammenlikne både forvaltningskostnader og avkastning historisk.

Størrelsen på bufferkapital, herunder bufferfond, vil være avgjørende for hvilken risikoevne pensjonskassen har i kapitalforvaltningen. Videre vil pensjonskassen kunne ta større risiko dersom den tar en høy rentegarantipremie enn om rentegarantipremien er lav. I en pensjonskasse vil premien for rentegaranti overføres til egenkapitalen og vil styrke denne. Høyere egenkapital vil gi en buffer i framtiden for tilfellet at avkastningen i framtiden blir lavere enn den garanterte renten.

Både KLP, Storebrand og pensjonskasser kan tilby boliglån til medlemmene. Kommunen kan ha en oppfatning av hvordan den ønsker å fastsette renten på slike lån (innenfor regelverket) for å være en attraktiv arbeidsgiver. I en pensjonskasse er det styret i pensjonskassen som fastsetter renten, og denne må sees i sammenheng med den totale kapitalforvaltningen og rentegarantien i pensjonsordningen.

Mange kommuner er opptatt av at pensjonsmidlene forvaltes på en etisk forsvarlig måte. Ny lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren med tilhørende forskrift trer i kraft 01.01.23, men Finansdepartementet oppfordrer norske foretak til å inkludere bærekraftsinformasjon i sine årsrapporter for 2022. Den nye loven angir at EUs taksonomiforordning som er et rammeverk for et klassifiseringssystem for ulike bærekraftforordninger, også gjelder. Samtidig stilles det krav til offentliggjøring av informasjon som viser hvorfor investeringene kan anses å være bærekraftig.

10.3.5.2 PREMIE FOR KAPITALFORVALTNING

Premien for kapitalforvaltning i en pensjonskasse vil, som i livsforsikringsforetakene, avhenge av hvordan midlene er investert. Ved etablering av en pensjonskasse er utgiftene til kapitalforvaltning ikke gitt på forhånd, og må fastsettes for første år i første omgang.

For å kunne sammenlikne premie for kapitalforvaltning i en pensjonskasse og et livsforsikringsforetak, bør premien vurderes ut fra en og samme standard investeringsprofil, som angitt i punkt 10.2.5.2.1 *Vurdering av premien for kapitalforvaltning*, selv om pensjonskassen ønsker en helt annen investeringsprofil.

Kapitalforvaltningskostnader hos forskjellige pensjonsleverandører er ikke alltid sammen-

Kapitalforvaltningskostnader og avkastning hos forskjellige pensjonsleverandører er ikke alltid sammenliknbare

liknbare. Det har vist seg at *pensjonsinnretningene* har hatt forskjellig praksis knyttet til håndtering av forvaltningskostnader både når det gjelder kostnadsbelastning og avkastning. Finansdepartementet har som nevnt bedt Finanstilsynet klargjøre i lov eller forskrift hvordan den aktuelle forvaltningsgodtgjørelsen skal behandles for å sikre rettslig klarhet og enhetlig praksis i bransjen.

10.3.5.3 PREMIE FOR RENTEGARANTI

Kommunen skal betale premie for rentegaranti også i en pensjonskasse. Pensjonskassen må ha en modell for beregning av premien.

Ved sammenlikning mot premien i et livsforsikringsforetak bør mulig premie for rentegaranti i pensjonskassen og i livsforsikringsforetaket vurderes ut fra en og samme standard investeringsprofil, som angitt i *Konkurranseveilederen* og i punkt 10.2.5.2.2., for å sikre sammenliknbarhet.

Størrelsen på og retningslinjene for bufferfondet samt andre buffere i pensjonskassen vil kunne påvirke premien for rentegaranti. Størrelsen på bufferfondet og andre buffere vil også kunne påvirke mulighetene for å endre aktivaallokering uten at premien for rentegaranti endres. Se også punkt 10.2.5.3.4, hvor det er en diskusjon om dette temaet.

Pensjonskassen kan velge å ha årlige egenkapitaltilskudd som kan sikre betjeningen av egenkapital og dermed gi høyere buffer enn ellers. Høyere buffer vil kunne gi lavere rentegarantipremie gitt samme investeringsrisiko.

10.3.5.4 KOSTNAD VED EGENKAPITALBETJENING

Ved opprettelse av en ny pensjonskasse vil det ikke foreligge historiske data knyttet til avkastning på egenkapitalen. Det må derfor gjøres vurderinger av mulig framtidig avkastning, som nevnt i punkt 10.2.5.3.1. For en eksisterende pensjonskasse kan tilsvarende metode benyttes.

Tilsvarende som for KLP vil innbetaling av egenkapital til en pensjonskasse ha en kostnad eller være en inntekt dersom kostnaden er negativ, ved at de samme midlene ellers kunne vært investert andre

steder. Kostnaden ved egenkapitalbetjeningen i egen pensjonskasse vil derfor kunne settes opp som tildelt overskudd fratrukket en alternativ avkastning på investeringen, der kommunen må fastsette hva denne alternative avkastningen skal være. Til sammenligning er det i punkt 10.2.5 *Pris og kvalitet på administrasjon og kapitalforvaltning* angitt forslag til beregning av kostnad til egenkapitalbetjening for KLP. Kommunen må gjøre sine egne vurderinger av hvordan kostnaden skal beregnes for deres eventuelle pensjonskasse.

10.3.6 SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONSORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE

De administrative tjenester som en pensjonskasse må utføre i tilknytning til pensjonsordningen for en kommune, er de samme som de tjenestene et livsforsikringsforetak må utføre. Dette kan være ulik service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenestepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, og/eller tilbud om lån.

Medlemmene kan også ha behov for et konkret sted å henvende seg, og når pensjonskassen har fysisk tilhold i kommunen den betjener, vil det kunne gi medlemmene en større følelse av nærhet enn om dette ikke er tilfelle. Dette vil kunne gjelde selv om det meste av service-funksjonene er utkontraktert til underleverandører som ikke har tilholdssted i kommunen.

Det kan også i en pensjonskasse være aktuelt å vurdere om enkelte service-tilbud skal være en del av pensjonskassens ansvar, eller om kommunen må betale særskilt for dette. Dette kan for eksempel gjelde GKRS-beregninger.

Se for øvrig punkt 9.9 *Administrasjon og praktiske oppgaver i en pensjonskasse* for mer om dette temaet.

10.3.7 MEDBESTEMMELSE

Kommunen og dens ansatte kan ønske større nærhet til sin pensjonsordning enn det å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak kan gi. Kommuner velger selv styre-representanter i pensjonskassen, med unntak av ansatterepresentant(er). Til sammenlikning er kommuner med pensjonsordning i KLP også eiere. Kommuner med pensjonsordning i Storebrand er ikke eiere, med mindre de er aksjonærer.

Enkelte kommuner ønsker å ha en pensjonskasse for dermed å kunne påvirke kapitalforvaltningen for å få høyest mulig forventet avkastning, og dermed lavest mulig årlig premieinnbetaling. Det er styret i pensjonskassen som er ansvarlig for retningslinjer, rammer og fullmakter for kapitalforvaltningen, ikke kommunen.

Kommunen bør innledningsvis ha en mening om hvordan den ønsker å bygge opp bufferkapital i pensjonskassen. Dette kan skje i form av høy egenkapital fra start, retningslinjene for oppbygging av avsetninger til bufferfond og en kapitalforvaltningsstrategi knyttet til størrelsen på bufferfondet og bufferkapitalen til enhver tid, samt avsetninger til risikoutjevnsfondet. Det er

styret i en pensjonskasse som bestemmer bruken av overskuddet i pensjonskassen. Mange kommuner mener at det å kunne velge medlemmer til styret i en pensjonskasse gir en større nærhet til tjenstepensjonsordningen enn ved å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak. I enkelte pensjonskasser deltar også en representant fra kommunen som observatør i styremøter. Etter finansforetaksloven § 8-4, skal styret i en pensjonskasse ha minst fem medlemmer, der minst ett medlem skal være uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem skal representere medlemmer i pensjonsordningen, herunder pensjonister, i pensjonskassen.

Egnethetskrav til styrerepresentanter følger av finansforetaksloven § 3-5. Finanstilsynet har presisert egnethetskrav for styre-medlemmer og kompetansekrav til styret i rundskriv 1/2020 *Vurdering av egnethetskrav med vedlegg, se kapittelet 9 Kommunal tjenstepensjon i pensjonskasse*, punkt 9.2.3 Styre.

Kommunen og dens ansatte kan ønske større nærhet til sin pensjonsordning enn ved å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak

10.3.8 OPERASJONELL RISIKO

Det er knyttet operasjonell risiko til driften av en pensjonskasse. Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som «risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser». Definisjonen

omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Det er, som for livsforsikringsforetak, knyttet operasjonell risiko til driften av en pensjonskasse. *Kommunen* bør ha et bevisst forhold til eksponeringen knyttet til operasjonell risiko ved å ha en pensjonsordning i pensjonskasse i stedet for i et livsforsikringsforetak, se også kapittel 9, punkt 9.8 *Operasjonell risiko*.

10.3.9 ENGANGSEFFEKTER, HERUNDER EGENKAPITALKRAV OG SOLVENSKAPITALKRAV

En pensjonskasse vil måtte oppfylle både egenkapitalkrav og solvenskapitalkrav. Disse kravene er nærmere beskrevet i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.3. *Kapitalkrav for en pensjonskasse*.

Både egenkapitalkravet og solvenskapitalkravet vil avhenge av størrelsen på forvaltningskapitalen, bufferfondet og hvordan pensjonsmidlene er investert.

Ved oppstart av en pensjonskasse vil nødvendig egenkapital i utgangspunktet måtte dekkes av innbetalte midler. I kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse* punkt 9.3 *Kapitalkrav for en pensjonskasse* nevnes det at for eksempel kommunal eiendom kan inngå i egenkapitalen.

Dersom pensjonsordningen tidligere har vært forvaltet av KLP, vil det ved fraflytting bli frigjort egenkapital som kan benyttes som egenkapital i den nye pensjonskassen.

Dersom pensjonsordningen flyttes fra enten KLP eller Storebrand vil det også medfølge et bufferfond. Reglene for bufferfond som ble innført i 2022, åpner for at en pensjonskasse allerede første år kan frigjøre midler fra bufferfondet både for å dekke dårligere avkastning enn beregningsrenten, herunder negativ avkastning, eller for tildeling av overskudd.

I flere kommunale pensjonskasser er det blitt vanlig med årlige egenkapitaltilskudd for å sikre oppfyllelse av de stadig økende kapitalkravene, tilsvarende som i KLP.

Håndtering av overskudd og mulige krav til innbetaling ved underskudd i pensjonskassen eller livsforsikringsforetaket bør være med i en vurdering av etablering av pensjonskasse.

Både pensjonskasser og KLP har, eller kan be kommunen om, årlige egenkapitaltilskudd.

10.3.10 ANNET

Kommunen kan ønske at pensjonskassen skal yte service, som lån, til medlemmene ut over tjenstepensjon. Dette kan nedfelles i pensjonskassens vedtekter. En pensjonskasse kan ikke tilby skadeforsikring, bank eller annet direkte som en del av sin drift, men den kan kanskje inngå innkjøpsavtaler om slike tilbud til medlemmene. Pensjonskasseforeningen har opplyst til Pensjonskontoret at pensjonskasser som er medlem av Pensjonskasseforeningen gjennom sitt medlemskap får mulighet til å tilby bank- og forsikringstjenester til sine medlemmer.

ORD OG UTTRYKK

Ord og uttrykk

Administrasjonskostnader:	Kostnader til ajourhold av pensjonsregistre, pensjonsutbetaling, opplæring og øvrig service, markedsføring, med mer, også betegnet som administrasjonspremie. I offentlig tjenstepensjon skal premien for administrasjonskostnader utjevnes på alle i utjevningsfellesskapet og belastes som en prosent av pensjonsgrunnlaget (lønn).
Administrasjonspremie:	Se <i>Administrasjonskostnader</i> .
Administrasjonsreserve:	Avsetning for å dekke administrasjonskostnader og forvaltningskostnader knyttet til pensjoner under utbetaling og oppsatte rettigheter.
AFP - Avtalefestet pensjon:	Offentlig AFP for de som er født i 1962 eller tidligere: En tidligpensjonsordning som kan utbetales tidligst fra 62 år og fram til 67 år. Offentlig AFP for de som er født i 1963 eller senere: Et livsvarig påslag til tjenstepensjonen som kan utbetales tidligst fra 62 år. Det er gitt visse krav for å få utbetalt offentlig AFP. Kravene er forskjellige for de som er født i 1962 eller tidligere og de som er født senere. De som er født i 1963 eller senere tjener opp en betinget tjenstepensjon som kommer til utbetaling når tjenstepensjonen tas ut dersom de ikke tilfredsstiller kravene for å få offentlig (eller privat) AFP.
Anskaffelsesregelverket:	Anskaffelsesregelverket fastsetter hvordan en innkjøper skal gå fram for å sikre at pengene gir gode kjøp til riktig pris. Regelverket bidrar også til at alle leverandørene får lik mulighet til å konkurrere om kontraktene med det offentlige. Det motvirker kameraderi og korrupsjon.
Ansvarlig kapital:	Ansvarlig kapital skal minst være tilstrekkelig til å dekke et nærmere bestemt solvenskrav og et minstekapitalkrav som gjelder for forsikringsforetak eller pensjonskasse. Ansvarlig kapital består av egenkapital, annen godkjent kjernekapital og tilleggskapital.
Avkastningsgaranti:	Se <i>Rentegaranti</i> og <i>Beregningsrente</i> .

Ord og uttrykk

Begrenset anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som bare tillater de leverandører som er invitert av oppdragsgiver til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Beregningsrente:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/-pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om det ikke hadde vært forskuttert forventet avkastning på midlene som er avsatt. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles beregningsrente, se også Rentegaranti.
Betinget tjenestepensjon:	De som er født i 1963 eller senere og som ikke tilfredsstiller kravet om offentlig AFP får i stedet betinget tjenestepensjon. Dette er en pensjonsytelse som tjenes opp parallelt med tjenestepensjon og som kommer til utbetaling når tjenestepensjonen tas ut, gitt at vedkommende ikke får AFP.
Bruttogaranti:	En bestemmelse i offentlig sektors tjenestepensjonsordning som sikrer en bestemt andel av sluttlønn (normalt 66 prosent) som pensjon ved full opptjening (30 år), uavhengig av personens folketrygdopptjening. Bestemmelsen innebærer for eksempel at lavere framtidige ytelser i folketrygden automatisk kompenseres gjennom økt tjenestepensjon. Det er innført levealdersjustering av pensjonene som gjør at andelen kan bli mindre enn 66 prosent ved full opptjening, likevel med en garanti på 66 prosent for de som er født før 1959. Garantien blir avtrappet for de som er født fra og med 1959 til og med 1962. For de som er født fra og med 1963 til og med 1967 gis det noe tillegg dersom de har opptjening før 2011.
Bruttogarantipremie:	Premie for ikke-forsikringsbare ytelser som skal betales ved utbetaling av pensjon dersom det viser seg at beregnet bruttopensjon blir høyere enn det som ble lagt til grunn i premieberegningen.
Bruttopensjon:	Offentlig tjenestepensjon opptjent før 01.01.20 for de som er født i 1963 eller senere og offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1962 eller tidligere. Bruttopensjonen skal sikre en alderspensjon på en viss prosent av sluttlønn sammen med folketrygden. Se også <i>Engangspremie</i> og <i>Bruttogaranti</i> .

Ord og uttrykk

Bufferfond:	Et fond i kommunal tjenstepensjon som fra 2020 erstatter tilleggssavsetninger og kursreguleringsfond. Bufferfondet bygges opp av avkastning ett år utover minstekravet til premiereserve, og er fordelt på de enkelte kontraktene. Bufferfondet kan benyttes til å oppfylle rentegarantien ett år dersom avkastningen det året er lavere enn rentegarantien. Midler fra bufferfondet kan også tilordnes kontraktene som overskudd. Pensjonsinnretningene skal ha retningslinjer for avsetninger til bufferfond.
Bufferkapital:	Kapital utover egenkapital i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse, som bufferfondet for kommunale pensjonsordninger.
Delingstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra ny alderspensjon i folketrygden (folketrygdloven kapittel 20) og samordningsfradrag i brutto alderspensjon for slik pensjon, ny offentlig tjenstepensjon, ny offentlig AFP og betinget tjenstepensjon. Delingstallet fastsettes av NAV og varierer med uttaksalder for ulike årskull. Delingstallet gjenspeiler til en viss grad forventet antall år som pensjonist for et årskull ved ulike uttaksalder. Delingstall benyttes også til å fastsette Justeringstallene som benyttes til å beregne gammel offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering, se <i>Justeringstall</i> .
Doffin:	Databasen for offentlige innkjøp.
Drøftingsplikt:	Arbeidsgiver plikter etter SGS 2020, § 8-2 første ledd, å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «tidligst mulig», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring.
Dødelighetsgrunnlag:	Forutsetninger om dødelighet som benyttes til å beregne prisen (premien) for framtidig garantert pensjon og premiereserve (avsetning for forpliktelsene).
Egenregi:	Anskaffelser som gjennomføres med egne ressurser. I denne sammenhengen benyttes det som beskrivelse av at kommunen oppretter en pensjonskasse i stedet for å ha pensjonsordningen hos et livsforsikringsforetak.

Ord og uttrykk	
Egenkapitalbetjening:	Sikring av tilførsel av avkastning/kapital til egenkapitalen.
Egenkapitalkrav:	Myndighetenes minstekrav til egenkapital i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse.
Egenkapitaltilskudd:	Innbetaling til egenkapitalen, her ment som innbetaling til egenkapitalen i KLP eller pensjonskasse.
Engangspremie:	Premie som bare betales en gang, ikke årlig. Ikke-forsikringsbare ytelser må regnes særskilt med engangspremier når pensjonen kommer til utbetaling (se <i>Bruttogarantipremie</i>).
ESG	Uttrykk brukt i kapitalforvaltning som omhandler å ta hensyn til environmental, social and governance. På norsk oversettes det til miljø-, sosiale- og forretningsetiske forhold.
Finansielle omløpsmidler:	Kortsiktige finansielle eiendeler, ikke planlagt å holdes til forfall.
Folketrygdens grunnbeløp (G):	Beløp som benyttes ved fastsettelse av pensjonspoeng, beregning av pensjoner fra folketrygden og for å regulere pensjon både fra folketrygd og fra offentlig tjenstepensjon. Beløpet justeres hvert år, med virkning fra 1. mai hvert år, i samsvar med gjennomsnittlig lønnsvekst i samfunnet. Folketrygdens grunnbeløp forkortes ofte med «G».
Forholdstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra gammel alderspensjon i folketrygden (folketrygdloven kapittel 19) og samordningsfradrag i brutto alderspensjon for slik pensjon. Forholdstallet fastsettes av NAV og varierer med uttaksalder for ulike årskull. Se også <i>Delingstall</i> . Forholdstall benyttes også til å fastsette Justeringstallene som benyttes til å beregne gammel offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering, se <i>Justeringstall</i> .
Forsikringsgiver:	<i>Pensjonsinnretning</i> , det vil si livsforsikringsforetak eller pensjonskasse.

Ord og uttrykk

Forsikringsrisiko:	Forsikringsrisiko er risiko knyttet til de økonomiske konsekvenser dersom medlemmenes dødsfallstidspunkt, levetid og uførehypighet i den enkelte pensjonsordningen og samlet for pensjonsinnretningen gir høyere utbetaling enn det premietariffen skulle tilsi
Fortjenesteelement:	Tillegg i premien som kan gå direkte til egenkapitalen hos pensjonsinnretningen.
G:	<i>Se Folketrygdens grunnbeløp.</i>
GKRS-beregninger:	GKRS er betegnelsen på Foreningen for god kommunal regnskapsskikk, les mer om GKRS på nettstedet www.gkrs.no . Innen offentlig tjenstepensjon betegner GKRS-beregninger aktuarberegningene knyttet til tjenstepensjon som skal inn i kommunens regnskap og balanse.
Grunnlagsrente:	<i>Se Beregningsrente eller Rentegaranti.</i>
Grunnpensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som beregnes på grunnlag av trygdetid og som ikke er avhengig av tidligere inntekt. Full grunnpensjon tilsvarer grunnbeløpet (G) for enslige og 0,9 G for ektefelle/samboer.
Hold-til-forfall-investeringer:	Finansielle investeringer, typisk i obligasjoner, som ikke skal selges før forfall. Bruk av slike obligasjoner innebærer at verdien av investeringen avhenger av prisen pensjonsinnretningen i sin tid betalte for obligasjonen og at avkastningen dermed holder seg stabil over obligasjonens løpetid.
Ikke-forsikringsbare ytelser:	Enkelte av pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i SGS 2020 er det ikke adgang til å forsikre fullt ut ved å betale en forhåndspremie. Disse forsikringsforpliktelsene kalles ikke-forsikringsbare ytelser. Først når pensjonstilfellet inntreffer (det skal betales pensjon), kan det skje en endelig beregning av kostnaden knyttet til pensjonen. Forskjellen på endelig beregning av nødvendig kapital og det som er avsatt via foreløpig premiebetaling tas med i beregning av premien for ikke-forsikringsbare ytelser i premieutjevningsselskapet.

Ord og uttrykk

Individuell garanti:	En ordning sikrer ansatte i offentlig sektor som er født før 1959 og som har full opptjening en samlet pensjon for folketrygd og tjenstepensjon på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget etter levealdersjustering. Garantien blir avtrappet for de som er født fra og med 1959 til og med 1962. For de som er født fra og med 1963 til og med 1967 gis det noe tillegg dersom de har opptjening før 2011. Se Bruttogaranti.
Innskutt egenkapital:	Egenkapital betalt av eiere.
Interkommunal pensjonskasse:	En pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.
IORP II:	EUs tjenstepensjonsdirektiv som blant annet gjelder styring og kontroll av pensjonskasser (IORP-er).
Justeringstall:	Faktor som benyttes for å beregne gammel offentlig tjenstepensjon (bruttopensjon) etter levealdersjustering. Fastsettes ulikt for ulike kull: (1) For årskull fra og med 1943-kullet til og med 1953-kullet tilsvarer justeringstallene de forholdstallene som er fastsatt av NAV. (2) For årskullene fra og med 1963-kullet beregnes justeringstallene ut fra delingstall fastsatt av NAV. Justeringstallene er delingstall dividert med 13,42. (3) For årskull fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet benyttes justeringstall etter begge punktene over. Personer født i 1954 får 9/10 av pensjonen levealdersjustert ved bruk av justeringstall beregnet ihht. (1) og 1/10 beregnet ihht. (2), personer født i 1955 benyttes et justeringstall beregnet 8/10 ihht (1) og 2/10 ihht. (2), osv. Se også <i>Forholdstall</i> og <i>Delingstall</i>.
K2013:	Forutsetninger om dødelighet angitt av Finanstilsynet i 2013 som er minstekrav til slike forutsetninger ved beregning av premie og premiereserve i kollektiv, herunder kommunal, tjenstepensjon.

Ord og uttrykk

Kapitalforvaltningskostnader:	Kostnader knyttet til forvaltning av pensjonsordningens midler, også kalt premie for kapitalforvaltning. Premien vil kunne avhenge av hvordan midlene er investert og størrelsen på midlene.
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved pensjonsinnretningenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
KOFA:	Klagenemd for offentlige anskaffelse.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Pensjonsforsikring som gjelder definerte grupper, i motsetning til individuelle pensjonsforsikringer. En kommunal tjenestepensjonsordning er en kollektiv pensjonsforsikring for alle ansatte i en kommune.
Kollektivportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Eiendeler som er knyttet til produkter med rentegaranti inngår i kollektivporteføljen. Det er pensjonsinnretningen som bestemmer sammensetningen av porteføljen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livsforsikringsforetakene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes beregningsrente og bufferkapital.
Konkurranse med forhandling:	Anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører.
Konkurransegrunnlag:	Anbudsgrunnlag – det dokument som ligger til grunn for konkurransen.
Kontoutskrift:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.

Ord og uttrykk

Kontrollvilkåret:	Oppdragsgiver må utøve en kontroll over pensjonskassen som svarer til den kontroll oppdragsgiver utøver over sin egen virksomhet
Kursreguleringsfond:	Gjelder ikke for kommunal tjenstepensjon fra 2022. Er ellers definert som urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Levealdersjustering	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon (både folketrygd, offentlig tjenstepensjon, betinget tjenstepensjon og ny offentlig AFP) blir justert etter forventet levealder for den enkeltes årskull
Livsforsikringsforetak:	Et finansforetak som selger livsforsikringer og pensjoner.
Omsetningsvilkåret:	Også kalt aktivitetsvilkåret, setter begrensninger på graden av utadrettet virksomhet som kan drives i pensjonskassen.
Oppsatt pensjonsrettighet:	Oppspart pensjonsrettighet fra en tidligere arbeidsgiver i offentlig sektor som enda ikke har kommet til utbetaling.
Opptjent egenkapital:	Egenkapital som består av overskudd som eierne bestemmer skal holdes igjen i foretaket, og ikke tas ut som utbytte.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Overgangstillegg:	Tillegg til alderspensjon som gis til ansatte født i 1963 til 1970 dersom de tar ut pensjon i alderen 62 til 67 år. Utbetales kun fram til 67 år.
Pensjonsbeholdning:	Brukes som uttrykk for opptjent pensjon basert på den årlige opptjeningen i henholdsvis folketrygden og offentlig tjenstepensjon.
Pensjonsberetning:	Utrekning av pensjon for et medlem ved pensjonstilfellet (når pensjonen skal utbetales første gang). For alle født i 1962 eller tidligere og alle som har opptjening før 01.01.20, samt for uføre- og etterlattepensjoner uansett

Ord og uttrykk

	fødselsår, skal hele eller deler av pensjonen blant annet ta hensyn til samlet tjenestetid i offentlig sektor, og informasjon om dette må innhentes fra andre <i>pensjonsinnretninger</i>. I påslagspensjon skal pensjonsbeholdningen danne grunnlag for beregning av årlig pensjon.
Pensjonsforpliktelse:	Benyttes både om en kommunes forpliktelser overfor de ansatte når det gjelder pensjon og er en betegnelse som benyttes om opptjent pensjon i kommunens regnskapsføring.
Pensjonsinnretning:	Her brukt som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon, det vil si livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Se også <i>Pensjonsleverandør</i>.
Pensjonskasse:	Egen selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter (egenregi).
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året, hensyntatt forutsetninger om framtidig lønnsvekst med mer, til bruk i kommunenes regnskaper.
Pensjonsleverandør:	Her brukt som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon, det vil si livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Se også <i>Pensjonsinnretning</i>.
Pensjonsmidler:	Midler hos pensjonsleverandøren som er knyttet til den enkelte tjenstepensjonsavtalen, som premiereserve, tilleggsavsetninger, andel av kursreguleringsfond og premiefond.
Premie:	Det beløp som skal tilføres pensjonsordningen for sikring av økte pensjonsrettigheter og risiko og omkostninger m.m. det enkelte året. I forsikringsvirksomhetsloven omtales premietariffer som pristariffer.
Premieavvik:	I regnskapsføringen av pensjonskostnader for kommuner, vil differansen mellom årets pensjonspremie og årets beregnede netto pensjonskostnad utgjøre årets premieavvik.

Ord og uttrykk

Premiefond:	Midler som er innbetalt til pensjonsordningen eller som kommer fra overskudd i pensjonsordningen eller har kommet p.g.a. tilbakeføring av premier, og som kan anvendes til dekning av framtidige premier.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har overfor sine medlemmer, det vil si midler som er satt av for å sikre framtidige utbetalinger.
Premietariff:	Ved beregning av premien tas det utgangspunkt i en premietariff med forutsetninger om blant annet dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente. Premietariff, også kalt pristariff, skal meldes til Finanstilsynet.
Premieutjevning:	Premieutjevning betyr at premien for en kunde beregnes som et gjennomsnitt ut fra pensjonspremien for alle pensjonsordninger i et premieutjevningsfellesskap.
Premieutjevningsfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Pristariff:	Se <i>Premietariff</i> .
Påslagspensjon:	Alderspensjon i offentlig tjenestepensjon for opptjening etter 01.01.2020 for de som er født i 1963 eller senere. Denne pensjonen skal ikke samordnes med folketrygden, men er et påslag til denne. Påslagspensjonen tjenes opp med en viss prosent av lønn hvert år, og tidligere opptjening reguleres i takt med G-veksten.
Reassuranse:	Gjenforsikring, intern avtale mellom forsikringsforetak om overføring av risiko vedrørende en enkelt forsikring eller en viss del av en samlet forsikringsportefølje mot en tilsvarende andel av risikopremien.
Reguleringspremie:	Premie for økt pensjonsopptjening som følge av lønnsvekst for de som er født før 1963. For de som er født etter 1962 dekker reguleringspremien G-vekst knyttet til pensjonsbeholdningen. Premien dekker også regulering av pensjoner under utbetaling.

Ord og uttrykk

Rentegaranti:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/-pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttet forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles rentegaranti (eller beregningsrente). Se også <i>Beregningsrente</i> og <i>Grunnlagsrente</i> .
Rentegarantipremie:	Premie for at <i>pensjonsleverandøren</i> står risikoen for at avkastningen som tilføres minst er lik grunnlagsrenten/-beregningsrenten/rentegarantien. Premien vil kunne avhenge av hvordan midlene er investert og størrelsen på bufferfond for den aktuelle pensjonsavtalen. Omtales også som premie for rentegaranti.
Risikoresultat:	Forskjellen mellom beregnede risikopremier og faktiske risikokostnader ett år, der risikokostnadene er knyttet til død, overlevelse og uførhet.
Risikoutjevsningsfond:	Et fond hos <i>pensjonsinnretningen</i> som blant annet kan benyttes til avsetning til premiereserve vedrørende risiko knyttet til person. Halvparten av et års risikoresultat kan avsettes i risikoutjevsningsfondet.
Samordningsregler:	Fordeling av samlet pensjon mellom folketrygden og offentlige tjenestepensjonsordninger. Pensjonen fra folketrygden betales fullt ut, mens offentlig tjenestepensjon reduseres i henhold til samordningsreglene.
Selskapsportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen eller eventuelt særskilt investeringsvalgsporteføljen, inngår i selskapsporteføljen.
SGS 2020:	Fra 01.01.20 ble pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen flyttet til den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger som kalles SGS 2020.

Ord og uttrykk

Sluttlønn:	Lønnsnivå ved avgangsalder.
Solvenskapital:	Den del av pensjonsinnretningens kapital som ikke representerer påløpte forpliktelser overfor kunder (ansvarlig kapital).
Solvenskapitalkrav:	Krav til hvor stor solvenskapital en pensjonsleverandør minst må ha. Solvenskapitalkravet tar hensyn til både investeringsrisiko og forsikringsrisiko hos forsikringsforetaket.
Solvenskapitaldekning:	Forholdet mellom solvenskapital og solvenskapitalkravet i livsforsikringsforetaket eller pensjonskassen.
Solvensmarginkrav:	Uttrykkene <i>solvensmarginkrav</i> og <i>solvenskapitalkrav</i> benyttes litt om hverandre i regelverket for pensjonskasser.
Særskilt investeringsportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgportefølje og selskapsporteføljen. Kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan investeringsporteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Rentegarantien behandles etter egne regler i den aktuelle avtaleperioden.
Termintillegg:	Ved oppdeling av premien i terminer skal det beregnes et termintillegg som dekker økte administrasjonskostnader og reduserte renteinntekter.
TED-database:	Den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer. Dersom anskaffelser overstiger EØS-terskel skal det kunngjøres i TED (Tenders Electronic Daily), som er Europas offentlige kunngjøringsdatabase.
Tidligpensjon:	Pensjon som utbetales før normal pensjonsalder, for eksempel pensjon fra særaldersgrense, etter 85-års-regelen eller AFP.
Tildelingskriterier:	De kriterier som ligger til grunn for valg av tilbud og som evalueres.

Ord og uttrykk

Tilleggsavsetninger:	Gjelder ikke for kommunal tjenstepensjon fra 2022. Er ellers definert som avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av <i>pensjonsinnretningens</i> forpliktelser, avsettes fra årets renteoverskudd og kan benyttes til å oppfylle rentegarantien dersom avkastning er lavere enn rentegarantien (minimum fra 0 prosent rente) ett år.
Tilleggspensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som er avhengig av tidligere inntekt.
Uførhet:	Arbeidsuførhet på grunn av sykdom eller skade.
Åpen anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Årlig premie:	Årlig premie skal dekke ett års opptjening. Ett års opptjening tilsvarer økningen i forsikringsteknisk avsetning ved at en ansatt har jobbet dette året. Årlig premie beregnes forskjellig for de som er født i 1962 eller tidligere og for opptjening etter 01.01.2020 for de som er født i 1963 eller senere.
2011-tillegg:	Tillegg til alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon som gis til ansatte født fra og med 1963 til og med 1967 dersom de har hatt opptjening før 2011.

DOMSREGISTER

Lagmannsretten

LB-2018-147988	side 77
LB-2022-60123	side 65

EU-domstolen

Sak C-458/03	side 81
Sak C-331/04	side 73
Sak C-324/04	side 80
Sak C-454/06	side 78
Sak C-324/07	side 82
Sak C-182/11	side 83
Sak C-183/11	side 83
Sak C-6/15	side 73, 74

***Klagenemnda for offentlige anskaffelser
(KOFA)***

Sak 2006/159	side 58
Sak 2006/161	Side 58
Sak 2009/20	side 58
Sak 2010/23	side 78
Sak 2011/231	side 78
Sak 2013/21	side 74
Sak 2013/66	side 77
Sak 2014/94	side 74
Sak 2015/17	side 78
Sak 2015/75	side 74
Sak 2016/9	side 74
Sak 2016/54	side 72
Sak 2016/146	side 69
Sak 2016/193	side 75
Sak 2017/47	side 83
Sak 2017/95	side 70
Sak 2017/104	side 76
Sak 2021/2139	side 65